

**T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**GELENEK-MODERN GERİLİMİ: GADAMER-HABERMAS TARTIŞMASI
ÜZERİNDEN SOSYOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME DENEMESİ**

Farklı Özellikteki Kişilerle Yapılan Niteliksel Çalışma 2013

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Resul TAŞCI

10 11 27 101

İstanbul, Ocak 2013

**T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**GELENEK-MODERN GERİLİMİ: GADAMER-HABERMAS TARTIŞMASI
ÜZERİNDEN SOSYOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME DENEMESİ**

Farklı Özellikteki Kişilerle Yapılan Niteliksel Çalışma 2013

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Resul TAŞCI

10 11 27 101

**DANIŞMAN ÖĞRETİM ÜYESİ
Prof.Dr. Sabahattin Güllülü**

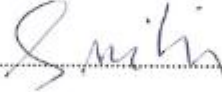
İstanbul, Ocak 2013

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

21.02.2013 tarihinde tezinin savunmasını yapan Resul TAŞÇI'ya ait "Gelenek-Modern Gerilimi: Gadamer-Habermas Tartışması Üzerinden Sosyolojik bir Çözümleme Denemesi" Farklı özellikteki kişilerle Yapılan Niteliksek Bir Çalışma" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak ~~Oy Birliği/Oy Çoğunluğu~~ Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Bahattin AKŞİT
(Başkan)

Prof. Dr. Sabahattin GÜLLÖLÜ
(Üye)
(Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Ahu TUNÇEL
(Üye)

Önsöz

Bu çalışma “gelenek-modernlik” kavramları arasındaki gerilimi, epistemolojik ve tarihsel bağlamda anlamaya yöneliktir. Bu çalışmada açığa çıkan bakış açıları ve tutumları Habermas ve Gadamer eşliğinde değerlendirmek önceliğimiz olacaktır. Yapılan alan çalışması ile ülkemizdeki algısı da değerlendirilmiştir. Tez boyunca tüm bu tartışmalar bir yöntemle ele alınmıştır.

Bu çalışmada bilgi ve birikimiyle bana destek olan, çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emeği geçen saygıdeğer hocam ve danışmanım Prof.Dr. Sabahattin Güllülü 'ye sonsuz teşekkürü borç bilirim. Aynı zamanda yüksek lisans derslerini aldığım süre içerisinde, ilgi ve destekleri ve ihtiyaç duyduğum zamanlarda gösterdikleri alaka sebebi ile Prof.Dr. Bahattin Akşit ve Prof.Dr. Belma Akşit hocalarıma da yürekten teşekkür ediyorum. Ahmet Ayhan Koyuncu, Ümit Tatar, Muhammet Koç ve Mehmet Ulukütüğe de ayrıca minnettarım. Bu zorlu araştırma süresince hiçbir zaman desteğini esirgemeyen sevgili eşim Dilek Aslan Taşçı'ya ve biricik oğlum Said Ali Deniz'e sonsuz sevgilerimi sunarım.

Ocak-2013

Resul Taşçı

Özet

Bu çalışma, Jürgen Habermas ve Hans-Georg Gadamer' in gelenek ve modern kavramlarının hermeneutik düzlemde değerlendirip açıklama gayretindedir.

Habermas ve Gadamer toplumu anlama ve yorumlama etkinliğini hermeneutik düzlemde tartışarak anlamaya çalışmışlardır. Bu araştırma, hermeneutik temelde yürütülmüştür.

Sosyal bilimlerde uzun zamandır tartışılan modernlik/modernleşme kavramları, farklı kutuplaşmalardan ve ortaya çıkan anlamlarından dolayı, Türkiye'deki düşün dünyasında da kendine farklı anlamlar bulmuştur. Türkiye'de bugün tartışılan modernlik düşüncesi, Batılı argümanların merkeze alınarak olacağı görüşü kısmen dahi olsa hâkimdir. Batı merkezli olan modernlik hareketleri, Avrupa'nın kendi kültüründen doğan ve kendi reflekslerini taşıyan bu hareket bugün Avrupa'da bile ciddi bir tartışma konusudur. Çünkü aydınlanma ile beraber ortaya çıkan akıl merkezli anlayış birçok toplumsal yapıyı zedelemiş ve sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu olguların kısa bir zaman içinde dünyamızı değiştirmesi inanılacak gibi bir şey değildi. Artık binlerce yıllık dünya tarihi değişmişti. Savaşlar, ekonomik sıkıntılar, dinin toplumsal yaşamın dışına itilmesi, psikolojik sorunlar, aile yapısının ciddi değişikliklere uğraması bu değişkenler arasında en önemlilerindendir. Artık küresel çapta bir değişimden söz ediyorduk.

İşte bu gelişmeler modernleşmenin batı dışı toplumlardaki etkilerini ve yansımalarını daha net bir şekilde ortaya koymamıza neden olmuştur. Çok çarpıcı sonuçları olan modernliğin, Türkiye'deki yansımalarını karşılaştırmalı bir biçimde değerlendirip, klasik söylemin ve tartışmaların dışında bu gerilimleri, batı dışı toplum merkezli bir anlayışla inceleyip tartışmak, çalışmanın bu noktadaki önemine vurgu yapılmıştır.

ABSTRACT

This study aims to evaluate and explain Jurgen Habermas's and Hans-Georg Gadamer's concepts of tradition and modern hermeneutic context. Habermas and Gadamer have tried to understand the society in the context of hermeneutic as an activity of understanding and interpretation. This research is basically a hermeneutical work.

The concepts of modernity/modernization are discussed long time in social sciences. Because of controversial for understandings at they these concepts, found the corresponding different meanings in intellectual world. Today, there is a view of point that the idea of modernity must be in center of western. The movements of modernity which is based in western is controversial even in Europe. The reason based approach that came enlightenment has bruised many social structures and a lot of problems have emerged. It was unbelievable that these facts would change our world in a short time. Thousands of years of history of the world had changed anymore. Now, we were talking about a change on a global scale like wars, economical problems, pushed out religion to the outside the social life, psychologically problems and serious chancing about family structures.

These developments led to reveal more clearly the effects and reflects of modernization in non-western societies. In this study, we are trying to evaluate the most striking results of Modernity in the context of the outside of the classical discourse and debate. Thus, we are trying to debate this work which is based non-western societies. Key words: Tradition, Modernity, Modernism, Modernization, Hermeneutic.

İçindekiler

Önsöz.....	i
Özet.....	ii
Abstract.....	iii
Kısaltmalar.....	vi
Tabloların listesi	vii
Ekler bölümünde verilen tablolar	vii
1. BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
2. BÖLÜM.....	7
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	7
2.1 Araştırmanın Amacı	7
2.2 Araştırmanın Konusu	9
2.3 Araştırmanın Metodu	10
2.4 Araştırmanın Evren ve Örneklemi	10
3. BÖLÜM.....	12
GELENEK KAVRAMININ TANIMI VE TARİHSELLİĞİ.....	12
3.1 Kültür-Gelenek Farkı	21
3.2 Yirminci Yüzyıla Doğru Gelenek	22
3.3 Hermeneutik Felsefede ve Gadamer’de Gelenek.....	25
4. BÖLÜM	30
MODERN KAVRAMININ EPİSTEMOLOJİSİ VE TARİHSEL ALANI 30	
4.1 Modernlik.....	33
4.2 Modernleşme.....	39
4.3 Modernizm	43
5. BÖLÜM.....	49
HABERMAS VE GADAMER’DE MODERNLİK VE GELENEK KAVRAMLARININ DÜŞÜNSEL TEMELLERİ	49
6. BÖLÜM.....	68
6.2 Araştırmada Elde Edilen Bulguların Analizi ve Yorumlanması.....	68
6.2.1 Araştırmada Elde Edilen Bulguların Analizi	68
6.2.2 Görüşmecilerin “Gelenek” nedir? Sorusu hakkındaki görüşleri	70

6.2.3	Görüşmecilerin “Moderlik” nedir? Sorusu hakkındaki görüşleri.....	76
6.2.4	Görüşmecilerin “Gelenek ve Modern kavramlarını karşılaştırdığımızda bir gerilimden söz etmek mümkün müdür”? Sorusu hakkındaki görüşleri	81
6.2.5	Görüşmeciler “Sizce Modern bir toplumuyuz. Evet/Hayır ise nedenlerini açıklar mısınız”? Sorusu hakkındaki görüşleri	84
6.3	Araştırmada Elde Edilen Bulguların Yorumlanması.....	88
7.	BÖLÜM	92
	SONUÇ	92
	KAYNAKÇA.....	98
	EKLER	105
	EK 1	105
	Ek-2	106
	Ek-3	107
	EK-4	108
	EK-5	109
	EK-6	110

KISALATMALAR

A: ADD

A.g.e: Adı geçen eser

A.g.m: Adı geçen makale

Akt: Aktaran

Bknz: Bakınız

C: CHP

C. : Cilt

ev: Çeviren

Y: ÇYDD

Der: Derleyen

İ: İlahiyatçı yazar

N: Nur Cemaati

No: Numar

S. : Sayı

s. : Sayfa numarası

SA: Saadet Partisi

S: Süleyman Hilmi Tunahan Cemaati

T: TGB

vb.: Ve benzer

Yay. : Yayınları

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo 1: Görüşülen Kişi ve Kurumlar

Tablo 2: Görüşülen Kişi ve Kurumların Numaralandırılması

Tablo 3. Zamanlama Çizelgesi ve İş Planı

Tablo 4. Derinlemesine Görüşmelerinin ve Görüşülenlerin Listesi

Tablo 5. Görüşmeciler Hakkında Kısa Bilgiler

EKLER BÖLÜMÜNDE VERİLEN TABLULAR

Tablo 3: Zamanla Çizelgesi ve İş Planı

Tablo 4: Derinlemesine Görüşmelerin ve Görüşülenlerin Listesi

Tablo 5: Görüşmeciler Hakkında Kısa Bilgiler

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden; ama bir yandan da sahip olduğumuz her şeyi, bildiğimiz her şeyi, olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulmaktır kendimizi. Modern ortamlar ve deneyimler coğrafi ve etnik, sınıfsal ve ulusal, dinsel ve ideolojik sınırların ötesine geçer; modernliğin bu anlamda insanlığı birleştirdiği söylenebilir. Ama paradoksal bir birliktir bu, bölünmüşlüğün birliğidir: Bizleri sürekli parçalanma ve yenilenmenin, mücadele ve çelişkinin, belirsizlik ve acının girdabına sürükler. Modern olmak Marx'ın deyişiyle 'katı olan her şeyin buharlaşıp gittiği' bir evrenin parçası olmaktır.

Marshall Berman

Bu çalışma “gelenek” ile “modernlik” kavramları arasındaki ilişkinin, sosyolojik bağlamda tahlil edilmesine yöneliktir. 19.yy'dan sonra tartışılan bu iki kavram ve bunlara yüklenen anlamlar sosyal bilimlerde uzun zaman tartışılmıştır. Bu tartışmaların asıl nedeni ise kavramlara yüklenen anlamlarda saklıydı. Modernlik, geleneği yok ederek onun üzerinden mi kendini inşa ediyor? Ya da yeni bir gelenek icat ederek mi? Gelenekten farklı olarak ilerlemenin ve gelişmenin tek temsilcisi midir modernlik? Gelenek ise dinin, muhafazakârlığın, otorite ve baskının temsilcisi olarak mı görünmektedir? Tarihsel gelişim süreçlerinde “gelenek” ve “modernlik” kavramları, bir yelpazenin iki ucu gibi birbirine zıt iki kavram gibi görünse de, gelenek ve modernlik arasındaki bu zıtlık, 18. yüzyıldan sonra girift bir hale gelmiştir. Gelenekle modernlik arasındaki intikal, yorumlama ve eleştiri süreci bir diğerinin önemini vazgeçilmez kılarken, nitekim modernlikte gelenekle bütün bağların koparılması anlamına gelmemektedir. Tarihin en güçlü modern sesleri de en güçlü geleneklerden doğmuştur (Takış, 2003: 8). 20.yüzyılın ortalarından itibaren bu kavramlar üzerinden birçok yazı yazılmış ve teoriler geliştirilmiştir. Bu yazı ve teoriler çerçevesinde “gelenek” ve “modernlik” kavramlarının bireye ve toplumsal yapıya etkileri ve oluşan söylemleri,

Jürgen Habermas'ın¹ ve Hans-Georg Gadamer'in² geliştirdikleri kuramsal çerçevelerinin üzerinden inşa edilecektir. Aynı zamanda on yedinci yüzyıldan itibaren insanlık tarihine yön veren bilimsel ve siyasal devrimler de dikkate alınarak, “gelenek” ve “modernlik” kavramları farklı tartışma alanı içinde ele alınmıştır.

19. yüzyıldan itibaren sosyal bilimlerin mantığı ve metodolojisine ilişkin tartışmalar günümüze kadar yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Ancak; aydınlanma, Fransız Devrimi ve sanayileşme ile beraber ortaya çıkan yeni toplumsal yapılar ve bunlarla birlikte ortaya çıkan bu sosyal bilim anlayışı, sosyal bilimlere insan ve toplum bilimlerinden farklı bir kimlik yükleyerek pozitivist bir temelde inşa etmeye çalışmıştır. “Bu durum sosyal bilimlerin anlam sorunsalını tartışmaya açarak, insan ve toplum bilimlerinde bireyin, bilimin hem öznesi hem de nesnesi olması durumunun, doğa bilimlerindeki durumla karşılaştırıldığında ilkesel bir fark oluşturup oluşturmadığı sorunu, pozitivist bir temelde ilerleyemeyeceği görüşünü açığa çıkarmıştır” (Akt, Habermas, Apel:226). Açığa çıkan bu görüş sosyal bilimlere yeni bir paradigmanın gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Sosyal bilimlerin tartışmaya açık anlam sorunsalını Gadamer ve Habermas'ın kuramları çerçevesinde ele almaya ve açıklamaya çalışacağız.

Gelenek ve modernlik kavramları Habermas ve Gadamer de Hermeneutik bir tartışma ekseninde ortaya çıkmıştır. Bu düşünürlerin her ikisi de, toplumu anlama ve

---

¹ Jürgen Habermas 1929'da Düsseldorf'da doğdu. 1956 yılında Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'ne katıldı. Horkheimer ile aralarındaki politik anlaşmazlıklar nedeniyle, Habermas'ın 1962'de basılıp ünlenecek olan *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü* başlıklı doktora çalışmasını reddetti. Bunun üzerine Habermas Marburg Üniversitesine geçerek çalışmasını tamamladı. Bir süre Heidelberg Üniversitesi'nde çalıştıktan sonra Enstitüye geri döndü. 1971-83 arası Starnberg'de Max Planck Enstitüsü'nün yöneticiliğini yaptı. 1983'te yeniden Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'ne dönerek yöneticilik yaptı. 1993'te emekli oldu. Halen pek çok üniversitede konuk olarak ders ve seminerler vermektedir.

² Gadamer, 11 Şubat 1900'de yılında Güney Almanya'daki Marburg'da doğdu. 1918'de Breslau Üniversitesine girdi ve orada neo-Kantçı Richard Hönlwald'ın gözetiminde eğitim gördü. 1919'da ailesinin yanına Marburg'a döndü ve doktora çalışmalarını Marburg Üniversitesi'nde ilk hocaları arasındaki neo-Kantçı filozoflar Paul Natorp ve Nicolai Hartmann'la birlikte yürüttü ve 22 yaşında Paul Natorp nezaretinde kendi ifadesiyle çok genç yaşta doktorasını tamamladı. Gadamer doktoradan sonra doçentlik tezi yazmak için Heidegger'in yanına gider. Fakat Heidegger Gadamer'in eski Yunanca ve Latincesinin yeteri kadar iyi olmadığından dolayı Gadamer'in doçentlik tezini kendi yanında yapma isteğini geri çevirir. Gadamer burada bir sömestri kaldıktan sonra Marburg'a geri döner. Gadamer Marburg'da klasik filoloji okur ve Martin Heidegger'den yanında doçentlik tezi yazmak için davet alır. Nasyonal Sosyalizm diktatörlüğünden önce Gadamer akademik kariyerini tamamlamıştır. Gadamer 1937'de Leipzig Üniversitesi'ne profesör olarak atanmıştır. Gadamer'in felsefi bir hermeneutikle ortaya koymaya çalıştığı şey, geleneksel hermeneutikte olduğu gibi, ne doğa bilimsel yöntemle benzer bir metodoloji oluşturmak ne de anlamın bir sanat öğretisini kurmaktır: “Benim gerçek amacım, felsefi bir amaçtır. Sorgulanan ne yaptığımız ya da ne yapacağımız değil, istem ve eylemlerimizin ötesinde bize ne olduğudur.” Felsefi hermeneutik, bunu açığa çıkaracak bir tarih bilinci temelinde anlama, yorumlama ve uygulama olanağını göstermeye çalışacaktır.

açıklamada hermeneutik etkinliğin tecrübesine dikkat çekmişlerdir. Burada dikkat edilecek nokta, toplumsal etkinliklerin hermeneutik süreçlerinin, hem sürekliliği hem de bu bilincin önemine katkı sağlamalarıdır.

Rönesans ile başlayıp aydınlanma ile zirveye ulaşan modern çağ, akli merkeze olarak, modern düşüncenin en önemli temellerini atmıştır. Aydınlanma felsefesinin temel argümanlarını alarak (bilim, pozitivizm, ampirizm, evrensellik, realizm, determinizm, rasyonellik, mutlaklık...) modern düşüncenin bir parçası olduğuna işaret etmiştir. Akli merkeze alan bu düşünce, tarihsel-toplumsal olarak bütün kavramları determinist ve ampirik düzeyde ele alacaktır.

Batı dışı toplumlarda akli merkeze olarak ve modernliğin yukarıda bahsedilen argümanlarını kullanarak kendi gelişimlerini sürdürmüşlerdir. Ancak bu durum teknolojik, siyasal ve ekonomik alanda başarılı gibi görünse de toplumsal yapıda anomileşmeyi beraberinde getirmiştir. Çünkü; toplumun iç dinamiklerinde bulunan ve otoriter-baskıcı olan gelenekler, sekülerizm ve bireycilik ile beraber gücünü kaybederek tepkisel bir durumun oluşmasına neden olmuştur.

Toplum bu anomileşme sürecinde bir kriz durumuna sürüklenmektedir. Çünkü; toplumların bir amacı vardır. İnsel'in dediği gibi "*toplumsal varoluş anlamı*" (İnsel, 1990:7) yok olduğunda, kaos kaçınılmazdır. Kendi varoluşunu anlamlandıramayan bir toplum, modernliğin süzgecinden geçmek zorundadır.

Modernlik geçmişin değerlerini değiştirerek günümüze entegre etmeye çalışsa da gelenek hâlâ bir çok toplumun kılcal damarlarında dolaşmaktadır. Hiçbir siyasal kültür bıçakla kesilirmişçesine bir anda ortadan yok olup gitmez, uzun yıllar alır ve yine de tam anlamıyla değişmez. Hele ki gelenek, Weber'in ifade ettiği gibi "*ezeli geçmişin iktidarı*"(Weber, 1993:81) olarak tanımlanırken, modernizmin bir anda bunu yok ederek

kendi tahakkümü altına almaya kalkışamayacağını düşünmektedir. Eğer ki modernlik gelenekten bağımsız bir düşünce sistemi olarak düşünülürse, Çetin'in şu satırlarına kulak vermemiz gerekir: *“Modernleşme, eğer bir gelenekselliğe dayanmamış ise veya gelenekten tam bir kopuşu ve reddedişi temin ediyorsa tarihsel ve toplumsal bir yabancılaşmanın içinde bulunuyor demektir. Toplumunu bir arada tutan tarihsel, kültürel, etnik, dinsel, dilsel vb gibi bağlılıkların yok sayılması, modernleşmenin kendisini ‘sıfırdan bir tarih yazımı’ ve ‘toplum kurum’u olarak dayattığı anlamına gelir ki, bu modernleşmenin bizzat kendisinin bir gelenek olması veya yeni bir gelenek kurması anlamına gelir”* (Çetin, 2003-2004:19).

Eğer ki insan yalnız yaşayan bir varlık olsaydı gelenek olmazdı. Bu yüzden geleneği tanımlarken ya da açığa çıkarırken onun toplumsal anlamından hareket etmeliyiz. Çünkü *hayvan tarihsiz yaşar*, insanın yaşadığı hayat ise sosyal ve tarihseldir. (Nietzsche, 1996: 61-62). Çünkü o hep şimdiki zamandadır; ancak insan tarihseldir, tarihe karşı tutkuludur, kökler bırakmıştır geçmişe ve onu arar. Gerçek anlamda tarih varlığı olan bu insan gelenekten kopamaz.

Geleneğin tarihte insan ve toplum üzerindeki yoğun etkisi ve ehemmiyeti göz ardı edilemez bir gerçektir. Bir yönüyle din ve muhafazakârlığın tamamlayıcısı, söylemin yegâne temsilcisi olan gelenek, aynı zamanda insan tarihinin en uzun sınırlarına sahiptir. Gelenek, gerilemenin değil bir dönem ilerlemenin temsilcisi olmuştur. Toplumlara tek yumruk haline getiren önemli bir güçtür.

“İnsan geçmişte yaşadığı ya da vuku bulan her şeyi önemsemez. Sadece önem arz eden şeydir gelenek. O kendi başına bir nesne değildir. Araştırmacının ilgi ve motivasyonuna göre çok sayıda konuların kendisinden çıkarılabileceği bir zengin

kaynaktır. O kabul edilmeli, kucaklanmalı, doğrulanmalı ve geliştirilmelidir” (Mclean, 2004: 26-40).

Bu çalışma Habermas ve Gadamer’in kuramsal çerçevelerini merkeze alarak tartışmaya devam edecektir. Çünkü geleneğe karşı, onun özgürlüğümüzü ve nesnelliğimizi sarstığı şeklindeki temel modern itiraza cevap verirken, Gadamer’in kendi hermeneutiğinin gelişimindeki ana adımları ile bunu gerçekleştirmek ve Habermas ile Gadamer arasındaki temel tartışma olan, gelenek ile rasyonel akıl arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmaktır.

Modernlik, tarihsel olarak köklerini Rönesans, Aydınlanma Hareketi ve Sanayi Devriminden almıştır. Modernlik, Avrupa’da Skolastik dönem sonrası toplumların evrildiği süreçleri ortaya koyan bir kavram olarak düşünülebilir. Bu yeni toplum algısı birey merkezli olup, rasyonel bilinci de ortaya çıkarmıştır. Modern düşünce geleneği bir yönüyle yeni toplum kurma görevi üstlenirken, diğer yandan ise bu toplumların parçalanmasını ve parçalardan tekrar yeni bir toplum üretmeyi kendi içinde barındırmaktadır. Aynı zamanda bu düşünce geleneği, disiplin ve kontrol mekanizmalarını bir söylem çerçevesinde ortaya çıkarmaktadır.

Habermas, Gadamer’in aksine moderniteyi eleştirel bir şekilde ele alırken bağlı olduğu düşünce sistemi Eleştirel Teorinin/Frankfurt Okulu’nun metodu ile bunu yapmıştır. Habermas Eleştirel teoriyi merkezine alarak yaptığı çalışmalar aynı zamanda bu teorinin de gelişmesine yardımcı olmuştur. Aynı zamanda Habermas, toplumu anlama ve yorumlama girişiminde Rasyonel Aklın Eleştirisi eksenini doğrultusunda eleştirel hermeneutik yapmayı tercih ederken, Gadamer ise kendi felsefi hermeneutiğinde yöntemin anlamı ve ontolojik bağlamı üzerinde durmuştur.

Habermas moderniteyi tanımlarken, ‘*yeni bir dönemin bilincinin*’ kendisini geçmişe yönelik tanımladığı bir an olarak görmektedir. Bu tanımlama zamansal olarak her an için genel-geçer değildir; çünkü her zaman geçmişten kopuş anlamına gelmez, sadece geleceğe yönelik bir tahayyülden ibarettir. Geçmiş ve bugün arasına konan keskin karşıtlık, gerçekte estetik modernitenin bir ürünüydü; modernist radikalizmin mevcut anlamını geleneğin reddedilmesi bağlamında kavrama amacındaydı. Çünkü modern bir düşünce kendisini geleneğin otoritesiyle değil, kendinden ve ‘*otantik modernitesiyle*’ haklılaştıracaktı (Çiğdem, 2010:174)

Türkiye özelinde baktığımızda ise modernleşme temellerinin savaş yıllarında atıldığını görürüz. Osmanlı’da başlamış olan batılılaşma hareketleri tanzimatla başlayıp, İmparatorluğun dağılmamasını sağlamak amaçlı olup “*savunmacı*” bir reform uygulamasıydı. Türkiye’nin batılılaşma ve modernleşme süreçlerini incelediğimizde, Osmanlı Batılılaşması’nı devam ettiren, fakat bu süreci kendi lehine daha iyi çeviren, savunmacı anlayıştan ziyade, sosyal, ekonomik, bilimsel, askeri, ve kültürel reformlarla bugüne değin sürdürmektedir.

Türkiye’nin, Cumhuriyet’in ilanından sonra giriştiği bu modernlik tecrübesi, acaba Türkiye özelinde nasıl sonuçlar doğurdu? Türkiye modernliğin temel argümanlarını nasıl benimsedi? Ya da herhangi bir değişiklikle yeni bir anlam mı kazandırdı modernliğe? Bu süreçte “Gelenek” ile “Modernlik” arasında nasıl bir gerilim oluştu? Bu sorunsallar da göz önüne alınarak, bu çalışmada açıklanmaya çalışılacaktır.

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı gelenek ve modernlik ekseninde gelişen tartışmaları su üstüne çıkartarak, oluşan bakış açılarını ve geliştirilen tutumları kapsamlı bir şekilde ele almaya yöneliktir. Habermas, Gadamer'in geliştirdiği felsefi Hermenutik'e karşı sergilediği tutum, esasında akıl ile gelenek arasındaki ilişkiden ibaretti. Bu çalışma aynı zamanda, hem Habermas'ın hem de Gadamer'in, gelenek ve modernlik eleştirileri ve bu kavramları nasıl yorumladıkları hedeflenmiştir.

Çalışmanın bir diğer amacı, Türkiye özelinde Gelenek ve Modernlik arasındaki gerilimlerin tartışılması olacaktır. Bilindiği gibi, *“Türkiye Cumhuriyeti'nin çekirdeği olan ulus-devletin modern ve laik vatandaş kimliğini oluşturabilmek için dinsel mensubiyet ve kimlikler ile ilgili çeşitlenmeleri kamusal alandan dışlayarak özel alana itmesi 1930'larda geçerli olan laiklik modeline uygun olarak Fransız laikleşme modeli esas alınmıştır. Tabii bu modelin esas alınması ile beraber, devletin teokratik monarşi olmaktan çıkarılarak laik cumhuriyetin ilan edilmesi ve hemen çok kısa bir süre içinde halifeliğin kaldırılması ile medrese, tarikat, tekke, zaviye ve dini vakıfların kapatılması bu sürecin temel tarihsel anlarını ve olaylarını oluşturmuştur. Bu pozitivist ideolojik ortam birçok gerilime neden olup, farklı siyasal örgütlenmelere ve onların mücadele sahnesine çıkmasına da eşlik etmiştir”* (Akşit, 1998: 193-225).

Türkiye'nin modernleşme tarihi, Osmanlı İmparatorluğu'nun 18.yüzyıl politikalarından Cumhuriyetin ilanına kadar olan dönemde yoğun bir şekilde devam etmiştir. 1920'lerden sonra Türkiye'nin modernleşmesi zorunlu ve kaçınılmaz bir durumdu. Atatürk'e göre cehaletten ve geleneksel yaşamdan kurtulmanın tek yolu

modernleşme. Gelişimlerini tamamlayamayan toplumlar geri kalmakta ve Batı toplumlarının refah seviyesine ulaşamamaktaydılar. Böylesi bir durum toplumdaki gerilimi oldukça üst seviyelere çekmiştir. Modernleşme toplumun bazı kesimleri tarafından dinsizlik olarak yorumlanmaktaydı. Tam da bu nokta da Akşit'in sözlerine kulak verirseک "...ancak bu süreç başından beri toplumsal yapının genlerine uymadığı için bir mücadele ekseninde gelişmiştir. Modernleşme, Laiklik ve din karşıtlığı temelinde kendine yer bulmuştur. Bu durumun oluşmasında, Osmanlı devletinin bekası için modern bir bürokrasinin yetiştirilmesi ve eğitimin modernleştirilme çabaları vardır. Özellikle 1940'ların ikinci yarısından itibaren dinin ve laikliğin Türkiye'nin siyasi, hukuki, toplumsal ve kültürel hayatını etkileyen ve belirleyen iki farklı ideoloji olduğu bir gerçektir. Bu etkiler sonucu, bir taraftan dinsel ideolojinin etkisiyle şekillenen ve kendisini modernizmin etkilerinden uzak tutmaya çalışan kurumlar ve gruplar varlığını sürdürürken, diğer taraftan laik ideolojinin etkisiyle modern toplumun gerekli kıldığı nitelikleri yaygınlaştırmaya çalışan kurumlar toplumsal ve kültürel yaşamda etkili olmaya başlamıştır" (a.g.e: 193-225).

Eldeki bu çalışmanın amacı Türkiye toplumunun gelenek ve modernlik algılarının açığa çıkarılmasına yöneliktir. Ayrıca; Habermas ve Gadamer'in gelenek ve modernlik kavramlarına ilişkin düşünceleri ve aralarındaki gerilimide, çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu tartışmanın Batı toplumları ile Doğu toplumlarının, modernlik anlayışlarını ve gerilimlerini de merkeze alıp tartışmak, çalışmanın merkezinde yer alacaktır. Osmanlı'dan başlayıp günümüze kadar gelen modernleşme serüveninde yaşanan gerilimler, birçok toplumsal olaya ve toplumsal yapıların bazılarının yıkılmasına bazılarının da yeniden doğmasına sebebiyet vermiştir. Araştırmayı düşündüğümüz bu gerilimler hangi safhada ve hangi şiddette olmuştur?

Bunları tartışırken, Habermas'ın ve Gadamer'in kavramları ile elimizden geldiğince ışık tutmaya çalışacağız.

2.2 Araştırmanın Konusu

Avrupa'da Skolâstik dönem sonrası toplumların değişim ve gelişimlerini işaret eden modernizm, yeni bir bilinç ve yeni bir toplum kurma iddiası taşımaktadır. Bu kavram tarihsel süreçte geleneğe dayalı toplumsal ve siyasal değer ilkelerinin yerine modern göstergelerin geçiş sürecini ifade etmektedir (Çetin, 2003-2004:12).

19.yy.da sosyolojinin filizlenmeye başlaması ile beraber, A.Comte'un sistemleştirdiği pozitivizm sayesinde gerçekleşen Sanayii Devrimi ve Batı ekonomisinin büyümesi, yeni bir dünya, yeni bir toplum modelinin oluşumunu da hızlandırmıştır. Yani toparlayacak olursak modernizm kavramı; yeni bir bilim anlayışı, yeni bir siyasal düzen, yeni bir iktisadi düşünce yapısı ve yeni bir ahlak anlayışını ortaya koymaktadır. Dahası Batı toplumlarının “doğal” bir süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu doğal süreci yaşamayan Batı dışında kalan toplumlar ise modern olanı talep ettiklerinde ise modernleşme kavramı ortaya çıkmaktadır. Ve doğaldır ki bu kavramın mahiyetine ulaşmak “doğal olmayan” bir süreci zorunlu kılmaktadır (Çetin, 2003-2004:12-13).

Çalışmamızın konusunu oluşturan gelenek ve modern kavramlarının epistemolojik olarak analiz edilmeye çalışılıp, sonrasında Habermas ve Gadamer üzerinden kuramsal bir tartışma yaparak; bilimsel bir perspektifinden incelenmeye çalışılacaktır. Bu çalışmamızın bir diğer konusu ise bu gerilimleri belirledikten sonra, Türkiye özelinde nasıl bir etkisi olduğu yapılan niteliksel alan çalışmasıyla da ayrıca tartışılacaktır.

2.3 Araştırmanın Metodu

Bu araştırmada verilerin toplanmasında temel olarak, niteliksel araştırma yöntemlerinden biri olan derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmadan önce, konu ile ilgili literatür bilgisine ulaşıp gerekli veriler toplanmıştır. Toplanan bu verilerle araştırmanın teorik çerçevesi oluşturulmuştur. Sonraki aşamada, alana inilerek derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin sonucunda teorik ve uygulama bölümlerinden elde edilen bilgiler ve bulgular, araştırmanın değerlendirme ve sonuç kısmında değerlendirilmiştir.

Derinlemesine görüşmenin amacı, gelenek ve modernlik kavramlarının, birey ve toplum düzeyinde nasıl bir algıya sahip olduğunun araştırılmasıdır. Bu bilgilere ulaşmak hiç şüphesiz niteliksel araştırma yöntemi olan *derinlemesine görüşme* yaparak mümkün olabilir.

Neden derinlemesine görüşme yaptığımızı, Akşit'in notlarına kulak vererek anlayabiliriz.

- *“Az sayıda kişiye ve derin bilgiye gereksinim duyulduğunda*
- *Yüzeysel bilgi değil, düşünce tutum, motivasyon, bakış açısı önemli olduğundan*
- *Sosyal gerçekliğin kavranmasında anlam ve yorumlamanın önemine inanıldığından*
- *Çok hassas konular konuşulacağında”* (B. Akşit, 2011).

2.4 Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu çalışmanın verileri, niteliksel araştırma yöntemi ile toplanacağından evren ve örneklemden söz etmek olanaklı değildir. Ancak bu anlamda şu açıklamalar yapılabilir:

Çalışma İstanbul'da bulunan Çağdaş Yaşam Destekleme Derneği (ÇYDD), Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Türkiye Gençlik Birliği (TGB) ve halk arasında Nur Cemaati olarak bilinen yapılanmanın önde gelenlerinden iki kişi ile görüşülecektir. Aynı zamanda Nakşibendî Cemaati, Saadet Partisi ve İlahiyatçı-Yazarlar ile de görüşmeler yapılmıştır.

3. BÖLÜM

GELENEK KAVRAMININ TANIMI VE TARİHSELLİĞİ

Sosyoloji modernliğin ürünü bir bilimdir ve temel ilgisi modernlik üzerinedir (Aysoy, 2003: 17); buna rağmen sosyoloji kendini hiçbir zaman *gelenek* olgusundan ve geleneksel toplumdaki soyutlayamamıştır. Bu paradoksal durum nedeniyle sosyoloji literatüründe pek çok *gelenek* tanımlamasına rastlanmaktadır.

Gelenek kavramı tarihseldir. Sürekliliği olan dönüşerek farklı anlamlar kazanan ve tarihselliği itibarı ile biraradılığı içinde barındıran sosyal bir gerçekliktir. Sosyal bilimlerin en temel kavramlarından olan gelenek, geçmişten günümüze kadar devam eden tartışmaların öbeğinde olup E. Shils bu kavramın anlamı ile ilgili olarak aşağıdaki ifadeleri kullanılmaktadır.

“En yalın anlatımıyla gelenek, basitçe dile getirmek gerekirse, traditum anlamına gelir; traditum, geçmişten günümüze intikal ettirilen ya da miras bırakılan herhangi bir şeydir. O tevarüs edilen şey ya da ne tür bir özel bileşim olduğu ya da fiziksel bir nesne mi yoksa kültürel bir yapı mı olduğu konusunda hiçbir şey söylemez; ne zamandan beri miras alındığı veya ne tarzda miras alındığı, sözel olarak mı yazılı olarak mı miras alındığı konusunda da hiçbir şey söylemez” (Shils, 2003-04:110). Bir diğer tanıma bakarsak, *“belirli davranışsal norm ve değerleri benimseyip aşıl原因an, gerçek ya da hayali bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller ya da sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesi”* (Marshall, 1999: 258-259).

Bu tanımlarda bazı boşluklar olduğu açıktır. “Geçmişten günümüze intikal ettirilen ya da miras bırakılan herhangi bir şey” tanımı, geleneği gri bir renge boyamakta ve ayakları yere basmayan bir hale getirmektedir. İnsanlık tarihinin bugüne

kadar geçirdiği değişim ve dönüşümlerin nereden başladığı çok açık değildir. “*En basit tanımında bile sorunlarla karşılaşılan gelenek kavramını pek çok açıdan incelemek gerekir. Bununla birlikte geleneği gelenek yapan asli özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:*

1- Süreklilik. Doğruluğunu ve metanetini, vicdanımız ve yaşam tecrübelerimizde ortaya koymuş olan hususlar elbette ki, sürekli olmalıdır.

2-Seleflerin üstünlüğü veya geçmişe derin bir saygı.

3-Geleneğin kâmil ve eksiksiz olduğu inancı.

4-Geleneğin kurucu-aslına yakınlık, otantiklik, sahilik hissi (ortodoksi) geleneğin asli niteliğidir.

5-Kayıtsız şartsız itaat isteği.

6-Toplumsal hayatta ‘hıyerarşik’ olarak tecessüm etmesi.

7-İstikrar” (Armağan, 1992: 19-20).

Gelenek kavramı epistemolojik olarak ilk anlamından çok uzaklaşmıştır. Zamanla, anlamının çok değiştığı ve günümüzde bu anlamların yerini, “*kültür nesnelere*”³ nin geçmişten bugüne aktarılması, dönüşümü ve değişimi olarak yeni bir anlam kazandığı görülüyor. Yani gelenek, geçmiş ile günümüz arasında bağı kuran ve bu sürekliliğin garantörü olan sosyal bir olgu haline gelmiştir. Bu açıdan geleneği nasıl tanımlamak gerekir? Kültür gibi, günlük yaşantımızda her zaman karşımıza çıkan bir sürekliliktir gelenek. Tüm pratiklerimizin zamanla deneyime dönüşmesi, bunların

---

³ Kültür nesnesi kavramı/deyişi ilk olarak Ernst Cassirer’in Immanuel Kant üzerinden yorumlayarak tanımlamaya çalıştığı kültür bilimleri açıklamalarında geçmektedir (Cassier, 2005). Ayrıca kavram, günümüz postmodernizm tartışmalarında Slavoj Žižek ve Gilles Deleuze tarafından da farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

kuşaktan kuşağa söz veya yazı ile aktarılması, ve zamanla örf, adet, görenek, ve ritüel haline gelip kalıplaşmış biçimlerine denebilir. Bu biçimler hayatı kolaylaştıran bir kültür ögesi olarak kendisini göstermektedir. Sonuç olarak gelenek, geçmişle alakalı olan tüm kültür nesnelerinin öznel olan anlamlarını anlamamızı sağlayan ve basitleştiren şeylerin kuşaktan kuşağa geçmesini ifade eder.

Gelenek, Aydınlanma düşüncesinin filizlendiği, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllardan bu yana, sosyal bilimlerin her alanında, özellikle din, edebiyat ve kültür felsefelerinin temel kavramı durumundadır. Gelenek, her şeyden önce, tarihsel olarak geçmişte olan bazı şeylerin devam etmekte oluşunu ifade eder. Bu nedenle, tarihin her döneminde, geleneksel düşünce ile yenilikçi düşünce arasında bitmek bilmeyen bir tartışma vardır. Bu tartışmalar gelenek kavramını, hermeneutik düzlemde özellikle sosyolojide ve felsefede bir problem haline getirmiş ve güncel bir kavram olarak kalmasını sağlamıştır.

Gelenek yirminci yüzyıldan sonra, özellikle, Batı düşüncesinde pozitivist bilim anlayışı paralelinde, tartışmaların öbeğine oturmuştur. Pozitivizm 20.yüzyılda bilimsel anlayışın merkezinde olup, teolojik otoriteleri ve düşünceleri doğa bilimlerin karşısında görmezden gelmiştir. *“Çağdaş sosyal bilimler, Greko-Romen antikitesine kadar uzanan bir geleneğe sahiptir; fakat sosyal bilimler Aydınlanma geleneğine de çok şey borçludur. Gelenek karşısındaki kuşkucu tutum ve geleneğe pek yer tanımayan toplum anlayışı Aydınlanma’dan devralınmıştır. Bu anlayış temelinde sosyal bilimler, geleneği açıklama şemalarının dışında tutarak ve ‘tarihsel faktörleri’ devreye sokarak gelenekle karşı karşıya gelmekten sakınırlar. Onlar bu yolla geleneği, fuzuli bir kategori, görmezden gelinmesi gereken kafa karıştırıcı bir entelektüel unsur olarak ele alırlar”* (Shils, 2003-2004:105-106). Aynı şekilde 20.yüzyılın son çeyreğinde geleneği onaylayan ve ona sahip çıkanların bir bölümü ise akli reddeden bir tutum içindedirler.

Buna karşılık yakın çağ düşün dünyasında ağırlıklı eğilim, geleneğin reddi veya önemsizleştirilmesine yöneliktir. Örneğin T. Hobbes gelenekleri masallarla aynı kefeye koyar ve geleneklerin “*felsefeyi karartmaları*”na karşı çıkar (Hobbes, 1993: 73). J. Locke “*doğal hukukun geleneklere itibar edilerek inşa edilemeyeceğini*” söyler (Locke, 2004: 135-141). Zaten ona göre, doğal hukuku, birbirleriyle sürekli savaş halindeki geleneklerin farklılıkları ve çokluğu nedeniyle geleneklere dayandırmak mümkün değildir. Locke, doğal hukuk formlarını oluşturmak için epistemolojiden hareket edilmesi gerektiğini savunur. Çünkü bilgi elde etmenin yönteminde önyargılara yer yoktur. Geleneklere bağlı hukukun bu önyargılardan kurtulması mümkün değildir. Bundan dolayıdır ki, doğal hukuk formları da, epistemolojik model ele alınarak oluşturulmalıdır. Aksi halde önyargılar bilginin önüne geçerek, doğruluğun kriterleri olan sınanabilirlik, ya da yanlışlanabilirlik gibi yöntemlerden uzaklaşacaklardır.

Mclean gelenekle ilgili olarak şunları söyler “*modern zamanlarda gelenek kavramına büyük şüphe ile bakıldı. O; zamanı geçmiş, aydınlanmamış, gerçeği dile getirmekten ziyade iradenin zorladığı ve bu yüzden toplumun sosyal, ekonomik ve politik hayatında önemli bir rol oynamayanları baskı altında tutan bir şey olarak görülmektedir. Gelenek, tatmin olanlarca kendisine başvuru ve tatmin olmayanlara karşı başvuru bir şey izlenimi vermektedir. Gelenek bu anlamda doğrudan reddedildi. Bu yüzden Gadamer’in ilk işi, gelenek ve miras fikrini yeniden inşa etmek, onun asli doğası ve temelini yeniden keşfetmek, sözün kısası, geleneğin anlamını yeniden canlandırmaktır. O bunu, şu hususları yeniden keşfetme çabasındaki araştırmalar serisi içinde yapar: toplumda öğrenmenin kökenleri, zamanın pozitif önemi ve bu ikisinin geleneğe belli bir otorite verebilmesini sağlayan anlam*” (Mclean, 2004:26).

Max Weber bu bağlamda, sosyolojik olarak toplumları iki kategoride incelemektedir. Geleneksel toplumlar ve akli merkeze alan rasyonel toplumlar.

Weber'e göre, *“Daha erken dönemlerde, ekonomik rasyonalizmin derecesi değişiyordu. Başlangıçta gelenekçilik, artık asıl anlamlarına sahip bulunmalarına rağmen miras kalan gelenekleri devralarak onları diğer dönemlere empoze eden uzun geçmiş zamanlardan gelen şeylere sıkıca bir bağlılık vardı. Bu durum ancak tedricen aşılabilmisti”*(Weber'den akt. Shills, 2003:107-108).

Weber'in bu görüşünden çıkan sonuç, *“....modern toplumun, içinde aklın yardımıyla peşinden koşulan çıkarların eylemin en önemli temeli olduğu, geleneğin yalnızca bu tür bir modern toplum tarzına tezat teşkil ederek hayatta kalacağı bir geleneksizlik durumu istikametinde ilerlemesidir”* (Weber'den akt, Shills, 2003:108). Rasyonel eylemlerden temelini alan modern toplumlar, kendilerini tanımlarken geleneksel toplumların farklılıklarından ve eksikliklerinden yararlanmışlardır.

Weber, sosyal ilişkileri ve eylemleri kullanım/görenek ve gelenek kavramlarıyla anlamaya çalışır. Sosyal eylemin ortaya çıkışını ve kısa sürede kullanımını görenek olarak adlandırır. Bir sosyal eylem, aktörlerin bir kesiminin uygulamasıyla ve onun kısa bir sürede düzenlilik kazanmasıyla görenek haline gelir. Göreneğin, uzun bir sürede uygulanması ve yaşanmasıyla gelenek oluşur. Bu bağlamda görenek modayı içerir. Gelenekten farklı olarak, görenek yeniliğiyle belirginleşir. Gelenek ise eskiyi ve kalıcı olanı ima eder. Görenek ve teâmülün kullanımı modaya çok yakındır. Ama teâmülün görenekten daha dar anlamda bir kullanımı vardır. Her ikisinde de tıpkı moda da olduğu gibi belirli toplumsal kesimlere atfedilen saygınlık ve prestije benzer bir ilgi ve ilişki söz konusudur. *“Gelenek teâmül ve yasadan farklı olarak dışsal güvencesi olmayan bir kuraldır. Teâmülün geçerliliği ve dışsal güvencesi, bir grup insan arasında onaylanmış*

ve ona aykırı davranıldığında kınanmayla garanti altına alınmış olmasıdır”. Ona göre, geleneğin böyle bir garantisi yoktur; çünkü aktör kendi özgür isteğiyle ona uyabilir, grubun diğer üyelerinden söz konusu geleneğe saygı duymasını bekleyebilir. Kısaca gelenek her yerde güçlendirilmek istenen geçerliğin kaynağı olmuştur (Weber, 1978:29).

A. Giddens’e göre *gelenek* kavramının belirleyici argümanı; şayet bir inanç veya bir uygulama geleneksel ise değişimin darbelerine dayanan bir sağlamlık ve süreklilik barındırmasıdır. “*Gelenekler organik niteliğe sahiptirler: Gelişirler ve olgunlaşırlar veya zayıflar (güçsüzleşir) ve ‘ölürler’*”. Bu nedenle bir geleneğin özgünlüğü ve bütünlüğü geleneğin ne kadar süredir var olduğu anlamına gelir. Aynı zamanda onun *gelenek* olarak belirlenmesinde de çok önemlidir (Giddens,1994:63). Giddens geleneği “hafıza” olarak, özellikle de “*toplu hafıza*” ile yakından alakalı görür. Hafıza, *gelenek* gibi -bir anlamda- geçmişle geleceğe bağlı olarak düzenlemektir. Yine Giddens’e göre; “*bütün gelenekler normatif veya ahlaki içeriğe sahiptirler, bu da onlara bağlayıcı bir nitelik kazandırır. Geleneklerin ahlaki doğası geçmişin ve günümüzün (bir çizgide) sıralanmasında aracı olan yorumsal süreçlerle yakından bağlantılıdır. Gelenek toplumda sadece yapılmış “olan”ı değil, aynı zamanda yapılması “gerekten”i de temsil eder. Elbette bundan geleneğin kuralcı unsurlarının açıklanması zorunluluğu bulunduğu sonucuna varılmaz. Çoğunlukla bunlar açıklanmazlar; muhafızlarının faaliyetleri veya talimatları içinde yorumlanırlar*” (Giddens,1994:63). Giddens gelenekle ilgili çarpıcı noktaların altını çizer. Mesela ona göre gelenek daima “*içerideki*” ve “*öteki*” arasında ayırım yapar, çünkü ritüele katılım ve hakikatin kabulü varlığının gereğidir. “*Öteki*” dışarıda olan herhangi bir veya herkeştir. Gelenekler, ötekilerden ayrı olmayı ayıklanmış olmayı gerektirir, çünkü içerdeki olmak için bu hayati önemdedir. Dolayısıyla gelenek kimliğin bir aracıdır. Kişisel veya toplu olsun,

kimlik anlam içerir; ancak aynı zamanda yinelemeyi ve tekrar yorumlama süreçlerinin sürekliliğini de içerir. Kimlik zaman üzerinde düşünce sağlamlılığının ürünüdür ki, geçmişin beklenen gelecekle kesişmesinin ta kendisidir. Bütün toplumlarda kişisel kimliğin korunması/devamlılığının sağlanması ve bunun daha geniş diğer toplumsal kimliklerle olan bağlantısı ontolojik güvenliğin öncelikli gereğidir. Giddens, geleneği anlamlı bir rutin olarak tanımlar ve onun ontolojik güvenliğe temel bir biçimde katkıda bulunduğunu söylerken, aynı zamanda kimlikle kurduğu derin bağlantının da altını çizer (Giddens, 1994:59-67).

Bununla birlikte açıktır ki, en geleneksel toplumlarda bile her şey geleneksel değildir. Özellikle ritüel ve seremoniden daha fazla uzaklaşmış olan beceriler ve görevlerin çoğu seküler uzmanlığın biçimleridir. *“Gelenek zamanın özel bir görünümünü sahiplenir/sahip olduğunu iddia eder, ama aynı iddiayı mekan için de yapma eğilimindedir. Ayrıcalıklı mekan, geleneksel inanışların ve uygulamaların farklılıklarını sağlayan/devam ettiren şeydir”* (Giddens,1994:80).

E. Shils’e göre *gelenek*, bilgi ve hikmet hazinesi olan geçmiş’tir ve anlamlı davranışın oluşumuna söz konusu davranışın amaçlarını, standartlarını ve kurallarını biçimlendirerek nüfuz eder. Düşünülmüş eylemlerin sınırlarına yerleşen, amaçları, standartları ve kuralları koyan gelenek, elverişli eylemleri tartan alanın sınırlarında durur. Burada gelenek genellikle, rasyonel ve ahlaki, bilme ve anlamayla ilgili eylemlerin ve aynı zamanda onların etkilerinin “zımnî ögesi” dir (Shils, 1981: 33).

Gelenek, tarihsel bağlamda her dönem tartışılmalı bir kavramdır. Birçok düşünür kavram üzerine kafa yormuş ve açıklamaya çalışmıştır. Bir başka Alman düşünürü olan J.G.Herder ise gelenekten bahsederken, *“geleneklerdeki yanlışların çoğalıp yayılmak ve kalıcı hale gelmekle kalmadıklarını, hatta yeniden üretilip*

durduklarını” (Herder’den akt. Gayabba, 1971: 39-55) belirtir. Ancak Herder geleneklerin tamamı ile ilgili olarak bu şekilde düşünmez. Ona göre, geleneklerin yok olduğu bir toplum çorak bir araziden farklı olmayacaktır. Buna benzer bir durumu Wittgenstein *Felsefi Soruşturmalar*’ında, “*tüm önyargılardan ve değerlerden azade, çıplak ve kesin bir dille tanımlanmış, kusursuz bir dünya resminin tek kusurunun, buzla kaplı, hiçbir sürtünmenin olmadığı dümdüz bir zemin*” (Wittgenstein, 2000:107) benzetmesiyle anlatır.

Herder’e göre, insan yaşamını statik bir hale getiren ve aynı zamanda olumsuzlaştıran geleneklerin yanında insanı geliştiren gelenekler de vardır. Öyle ki, “inşa edici, geliştirici, kültürleştirici görünümüyle *gelenek*, insanlık tarihini oluşturan bir ilkedir” (Özlem,2008: 65). Gelenek, “insanın kültürleşmesinde, eğitiminde özgül bir araç” (a.g.e, 65) olarak, dil yardımıyla ve dil sayesinde oluşur ve hep yeniden oluşturulur. “Tüm insanlık tarihi yine insan üretimi olan geleneklerin ve kültürün bir verisinden başka bir şey değildir” (a.g.e, 65). Herder’e göre insan, yine insani bir şey, bir insan ürünü ve yapımı olan gelenek ile oluşur. İnsan, kendisini aynı anda saran bir gelenekler ağında yaşar. Gelenek bu yüzden “bugünde yaşayan geçmiştir” (a.g.e, 65). Geleneği olmayan insanın bir tarihi de yoktur; tarih içindeki insanın, geleneği olan insanın, bir tarihi vardır. Her insan, bu nedenle, geçmişten intikal eden deneyimlerin ve geleneklerin bir ürünüdür. “İnsan soyunun geçmişten intikal eden bir birikimi olduğu için, bu birikimin kendisi, bireylerin bir arada yapıp etmelerinin ürünü olarak *hümanite*’dir ki, bizi insan kılan tek şey, işte bu birimdir” (a.g.e, 65-66). Böylece Herder’de “gelenek” ve “tarihsel birikim” kavramları az çok eşanlamlı kavramlar olurlar (Gayabba, 1971: 39-43). Benzer şekilde F.Schiller’e göre de, “tüm tarihin kaynağı gelenektir ve geleneğin kaynağı da dildir.” Dil üzerine vurgulamalar yapan Schiller, geleneğin temelinde Herder gibi insanın “geleneğin ve alışkanlığın çocuğu”

olduğunu söyler (Özlem, 2008: 66). Aynı zamanda İbn Haldun da geleneği “insan içinde doğduğu, büyüdüğü toplumun bir çocuğudur” ifadesiyle anlatır. Herder tarih felsefesinde, “gelenek halkaları”ndan söz eder ve bu halkaların “kültürleşmelerin altın halkaları” olduğunu belirtir. Gelenek, hem iyi hem de kötü durumlarda bireyler için belirleyici bir güçtür. Buna göre, gelenek, inşa edici/kültürleştirici olduğu kadar yıkıcı da olabilir. Özellikle bazı gelenekler, düşünme gücünü zincire vuran, insanı uyuşturan bir afyon haline gelebilirler. Ne var ki, her iki halde de gelenekten kurtuluş yoktur. Herder’e göre: “İnsan, insanlar arasında yaşadığı sürece, inşa edici/kültürleştirici olabildiği kadar yıkıcı da olabilen geleneklerden kaçıp kurtulamaz; çünkü o, kültürün dışına çıkmaz. Gelenek onun kafasını biçimler, o kafada kendi ağlarını örer” (a.g.e, 66). Böylece gelenek kavramı Herder de sadece tarih felsefesinin değil, kültür felsefesi ve eğitim felsefesinin de temel kavramı olur. Gelenek, esasen ve daima, insanın “kendisini oluşturma” sürecinde, içinde bulunduğu tarihsel ortamın ana ögesidir. Herder’e göre “*insan doğasında iyiye kendiliğinden sahip olmasını sağlayacak hiçbir bağımsız tanrısallık yoktur: İnsan, her şeyi, yoğunluğu gitgide artan bir çaba içinde kendisi öğrenmek zorundadır*”(a.g.e: 67). Herder, bu görüşleriyle gelenek üzerine felsefi ve tin bilimsel araştırmanın önünü de açan filozof olmuştur. Aynı zamanda o, halk kültürünü tarihsel eleştirel düzlemde ele alma girişimlerini de esinlendirmiştir. (Özlem, 2008: 61-62).

J.W.Goethe ise geleneğe daha pozitif yaklaşmaktadır. F.von Müller ile yaptığı söyleşide, özellikle dinsel *gelenekleri* sahiplenmeyi reddederek şöyle der: “Ne inançları hiçbir eleştiriye tabi tutulmaksızın geleneklere dayandırıp pekiştirmeli; ne de gelenekler eleştirildiğinde inançlara teslim olmalı” .(a.g.e, 67); Ayrıca “bireyin aracısız, doğrudan deneyimleri ile gelenekler arasında kalarak içine düştüğü bulanımdan söz eder Goethe. “Üç bin yıldır *geleneklerin* tutsağı olarak kendini bulamamış olan kişi, karanlıkta hiçbir

şeyi deneyimleyemez durumda kalmış olan kişidir” (a.g.e, 67). Gelenek kavramı karşısındaki bu olumsuz belirlemeler, bu kavram ile ilgili nihai belirlemeler değildir. Nitekim o, aynı zamanda “inşa edici /kültürleştirici” geleneklerden de söz eder ve bu tür *gelenekler* için şöyle der: “Yapıcı, olumlu gelenekler insanı insan yapan geleneklerdir; öyle ki, bunlar binlerce yıllık birikim ve aktarımın bize yüklemiş olduğu şeylerdir” (a.g.e, 67). Nihayet Goethe, kültürel mirası “yeni” bir kavrayışla kavramaya duyulan ihtiyaçtan böyle bir kavrayışın zorunluluğundan söz eder. Onu göre gelenek ile otonom bireyi buluşturan bir gelenek teorisine ihtiyaç vardır. “Atalarından tevarüs ettiği şeyin gerçekten sahibi olman için, onu kendine mal etmelisin” (Özlem, 2008: 62-63).

3.1 Kültür-Gelenek Farkı

Etimolojik olarak gelenek kavramının *traditio*'dan gelmesi, onun geçmişten günümüze nakledilen, intikal ettirilen ya da miras bırakılan herhangi bir şey olduğunu gösterir. Miras alınan şey kültürel bir yapıdır. İster fiziki, isterse tinsel bir yapı olsun, onunla bir öğreti ve bilgi kast edilmektedir. Kültür de bir geleneği ön varsayan öğreti ve irfana dayanır. Dolayısıyla gelenek kavramı, bilim, sanat ve edebiyat, eğitim, hukuk, politika ve din dahil olmak üzere tüm kültür sahalarıyla ilgilidir. Buna göre diyebiliriz ki, gelenek kavramı, bir toplumdaki farklı yansımalarıyla birlikte, birkaç nesil ya da daha fazla sürede geçerli olan kültür örüntülerinin davranış ve yapı formlarının ve inanç modellerinin ortalama tekrarını açıklamak için kullanılır.

Geleneği kültürel anlamda bir süreklilik olarak almanın da ötesinde başlı başına kültüre eş anlamlı tutan yaklaşımlar, antropoloji ve etnoloji literatüründe daha çok görülür. Gelenek, bir kuşaktan diğerine aktarılan kültür yahut toplumsal olarak kanıtlanan, zamana dayanıklı kültür formu (tutumlar, yapıp-etmeler) şeklinde tanımlanır. Böylece kültür de “toplumsal geleceğin bütünü” veya “toplumsal kalıtım”

anlamını kazanır. Ancak yine gelenek anlamında söz edilen kültürün ayırt edici vasfının “süreklilik” oluşturduğuna dikkat çekmek gerekir.

Gelenek, sosyal kurumlara yansıdığı zaman aktarma, elden ele nakletme anlamları öne çıkmaktadır. Bu anlamda gelenekler, uygulamalar, inançlar, sanatlar, kurumlar ve tecrübeleri kuşaktan kuşağa aktaran araçlardır. Bu araçlardan bazıları gelenek olarak karşımıza çıkar. Böylece bireyin değil, grubun ürettiği bir davranış biçimi, gelenek adıyla grup bilincini kuvvetlendirmeye hizmet eder (Gould ve Kolb, 1974:723).

3.2 Yirminci Yüzyıla Doğru Gelenek

O. Spengler’in “*kültür morfolojisi*”, geleneğin gücünü “*sağlam bir terbiye*” bakımından önemli sayar. Çünkü geleneğin gücü, toplumsal istikrar için güvenli bir sigortadır. Ne var ki; tarihin akışı içinde yeni kuşaklar eski kuşaklardan devraldıkları geleneklerin bir kısmından yavaş yavaş uzaklaşırlar. Yeni kuşaklar, kapıldıkları yeni akıntının cazibesıyla eski geleneklerin çekim alanından çıkıp yeniliğe yönelirler. Esasında kültürler de serpilir, gelişirler; sonra solup giden çiçekler gibi ölürler. Bir kültür içinde geleneklerde değişmeler meydana gelebilir; fakat ister değişsin ister değişmesin, “*geleneklerin ömrü kültürden uzun olmaz*”(Spengler, 1987:98).

Yirminci yüzyılda gelenek teması, kültür üzerinde bir düşünümün tam anlamıyla temel bir kavramı haline gelmiştir. M. Heidegger’e göre, bir geleneği tevarüs etmek, onu yâd etmekle aynı şey değildir. Aksine bir mirası ancak onu teslim almakla ve ona gelecekte yeni bir açılım yapma imkanı sağlamakla sahiplenebilirsiniz; onu körü körüne takip etmekle ve ne yapıp edeceğinizi geçmişten çıkarsamakla değil. Heidegger’in ifadeleriyle; “*böylece gelenek efendi haline gelince ‘aktardığı’ şeyi o kadar ulaşılmaz kılar ve onu ‘apaçıklık’ katına yükseltir; elden ele bize devredilen kategori ve*

kavramların kısmen orijinal olarak kendisinden çıkartılmış olduğu asli kaynaklara ulaşmamızı engeller. Aslında bize böyle bir orijini, kökeni olduğunu unutturur; bu kaynaklara dönme gereğinin, anlamasak bile ihtiyaç olduğunu kabul etmemizi sağlar.” Heidegger’e göre geleneklerimiz kökenlerimizdir. Ancak yine Heidegger’e göre varoluşumuzu sağlıklı bir şekilde gelenek içinde kökleştirmek istiyorsak geriye değil ileriye bakmalıyız (Heidegger, 1962: 41). Aynı durumu H. Arend, “*gelenek olmasaydı zamanda iradi olmayan bir süreklilik olur, dolayısıyla insana göre ifade edersek ne bir geçmiş ne de bir gelecek kalırdı; olsa olsa dünyanın her zaman kendiyile bir ve aynı kalan değişmesinden ve dünyada yaşayan canlıların biyolojik döngüsünden söz edelebilirdi*” şeklinde ifade eder (Arend,1996: 16).

F. Nietzsche, tarihi ve tarihselliği kendi *yaşama* kavramını ölçüt kılarak değerlendirir ve “*tek kişinin, bir halkın ve bir kültürün sağlığı*” açısından tarihin ne kadar yararlı olduğunu vurgular. Fakat o, aynı zamanda, “yaşamının tarih tarafından isitilası”na da şiddetle karşı çıkar. Onun ifadeleriyle “*ister bir insanda ya da toplumda, ister bir kültürde olsun uykusuzluğun, geniş getirmenin, tarih duygusunun (geleneğin/gelenekçiliğin) bir sınırı vardır, bu sınıra gelip dayandı mı, yaşayan bundan zarar görür sonunda yok olup gider. Eğer geçmişin (Geleneğin) unutulması gereken sınırını belirlemek için bir insanın, bir ulusun, bir kültürün “plastik gücünün” ne denli büyük olduğunun iyice bilinmesi gerekir. ‘Plastik güç’le demek istediğim kendi içinden kendine özgü bir biçimde gelişen güç, geçmiş ve yabancı olanının biçimini değiştiren, ona yeniden biçim veren, yaraları iyileştiren, yitirileni yerine koyan, kırılan biçimlere kendi içinden yeni bir biçim veren güç*” (Nietzsche, 1996:64-65).

Toplumların devamlılığı ve bu toplumları oluşturan bireylerin belli bir format içinde olması gerekliliğinin farkında olan Nietzsche, “*her canlı ancak belli bir çeviren (ufuk) içinde sağlıklı, güçlü ve verimli olabilir, bu canlı kendi etrafına bir çeviren (ufuk)*

çekmesini bilemiyorsa ve kendi görüş açısını yine bencilcesine bir başkasınınkinin (yabancıнын) içinde yerleştirmesini, onun çerçevesinin içine kaymasını bilemiyorsa bitkin düşer, ya da büyük bir hızla göçüp gitmeye sürüklenir”(Nietzsche, 1996:66). Nietzsche, toplumdaki bireylerin sosyalleşmelerinde önemli olanın “Tarihsel olmayanla (yenilik) tarihsel olan (gelenek) bir kişinin, bir toplumun, bir kültürün sağlığı için aynı ölçüde zorunludur, gereklidir ”(Nietzsche, 1996:66) şeklinde ifade etmiştir.

On dokuzuncu yüzyıldan yirmi birinci yüzyıla kadar ‘*geleneksel*’cilik kavramı üzerine tartışmalar, daha yoğun bir şekilde süre gelmiştir. Bu tartışmalarda amaçları şöylece gruplandırmak olanaklıdır: a) Geleneğin modern kültürdeki anlam ve önemini belirtmek. b) *Gelenekleri* gelip geçici, her zaman yenilebilir şeyler olarak görüp, onları günün koşullarına uygun şekilde iyileştirmek.

. Yirmi birinci yüzyılda gelenek kavramına ilişkin farklı görüş bildiren bir diğer düşünür Hobsbawm’dır. O, milliyetçiliklerin oluşumunda ortaya çıkan unsurları değerlendirirken özellikle gelenek vurgusunu ön planda tutmuştur. Millet kavramını tanımlarken çok eskilere gidilemeyeceğini vurgulamaktadır. Ona göre milletler "*tarih kadar eski*" değildir: en fazla 200 yıllık bir tarihi vardır. (Hobsbawm, 1995: 17). Aydınlanmadan sonra ortaya çıkan milliyetçilik akımları ile millet kavramı şekillenmiştir. Yani yeni bir kavramdır. Etken değil edilgen bir durum söz konusudur. Bu süreçte bir toplumu yaratmak ancak gelenekle ilişkilendirildiğinde olmaktadır. İşte bu durumu Hobsbawm ‘icat edilmiş gelenek’ kavramıyla tanımlamaktadır. İcat edilmiş gelenek alenen ya da zımnen kabul görmüş kurallarca yönlendirilen ve bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişte doğal bir seyir anıştırır şekilde tekrarlara dayanarak belli değerler ve davranış normlarını aşılamaaya çalışan bir pratikler kümesidir. Gerçekte ise bu pratikler, her yerde kendilerine uygun düşen bir tarihsel geçmişle süreklilik oluşturmaya çalışmaktadırlar (Hobsbawm, 2006: 1-18).

3.3 Hermeneutik Felsefede ve Gadamer’de Gelenek

Hermeneutik⁴ felsefede gelenek, doğal olmaktan çok belli bir anlamda doğallıktan ayrılmaya ve salt insana özgü, onun iradesine dayalı bir gerçekliğin kuruluşuna işaret eder. Hermeneutik düzlemde Aydınlanma felsefesinin aksine, gelenek ile aktarılan soyut kültür nesnelere de dâhil olmak üzere her şeyin doğal, kültürel varoluş karşısında olumsuz, dogmatik ve bilgisizlikle eş bir şey olmadığı açık bir şekilde vurgulanır. Aydınlanmacı düşünce ile Romantik düşünce arasında ortaya çıkan ve geçen yüzyılda Gadamer’in felsefi hermeneutiği ile Habermas’ın ideoloji eleştirisi aracılığıyla sürdürülen “geleneğin meşruluğu veya gayri meşruluğu” tartışması yirmi birinci yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Zira hermeneutik tecrübe veya deney her zaman gelenekle ilişkilidir. Fakat gelenek yalnızca deneyin öğrettiği ve yönelttiği değildir; gelenek, dildir; gelenek, kendini yani “ben” olarak tecrübe etmektedir.

H.G.Gadamer⁵, temellendirdiği felsefi hermeneutiğinde, Aydınlanmacı gelenek ile romantik gelenekçilik arasındaki karşıtlıktan hareketle, geleneğin yeniden tanımlanması ve düzenlenmesine girişir. Gadamer’e göre geleneğin anlaşılması ötekinin yaşamının

---

⁴ Hermeneutik genel olarak insan eylemlerinin, sözlerinin, yarattığı ürünlerin ve kurumların anlamını kavrama ve yorumlama sanatı. 19.yy da, pozitivistin genel yöntem anlayışına ve doğa bilimlerinin yöntemini insan bilimlerinde de kullanma tavrına karşı, tarih ve sosyoloji gibi insan bilimlerinin konusu olan insan varlığının temel özelliğinden dolayı, farklı bir yönetime ihtiyaç duyduğu anlayışın sonucu olan yorum teorisi. Hermeneutik, şu halde, doğa bilimlerinin yönteminin kullanımını insan bilimlerini de kapsayacak şekilde yaymaya çalışan, sosyal bilimlerde insan eylemine çeşitli türden toplumsal yapıların neden olduğunu dile getiren pozitivistlere yönelik genel eleştirinin bir parçasını meydana getirir. Başka bir deyişle, hermeneutik 1-bilimsel yöntemin ilke olarak, bilgi amacı güden bütün araştırma alanlarında kullanılabileceği, daha doğrusu kullanması gerektiğini, 2- doğa bilimlerinin yönteminin, metod konusunda gerçek bir paradigma oluşturduğunu veya ideal bilimsel yönetime tekabül ettiğini, 3- olguların nedensel olarak açıklanması gerektiğini ve nedensel açıklamanın da bireysel olgu ve durumları genel yasaların altına yerleştirmekten meydana geldiğini öne süren pozitivist yaklaşıma karşı oluşan bir tepkinin ürünüdür. Bknz (Cevizci, 2000: 497-498).

⁵ Gadamer, 11 Şubat 1900’de yılında Güney Almanya’daki Marburg’da doğdu. 1918’de Breslau Üniversitesine girdi ve orada neo-Kantçı Richard Högnswald’ın gözetiminde eğitim gördü. 1919’da ailesinin yanına Marburg’a döndü ve doktora çalışmalarını Marburg Üniversitesi’nde ilk hocaları arasındaki neo-Kantçı filozoflar Paul Natorp ve Nicolai Hartmann’la birlikte yürüttü ve 22 yaşında Paul Natorp nezaretinde kendi ifadesiyle çok genç yaşta doktorasını tamamladı. Gadamer doktoradan sonra doçentlik tezi yazmak için Heidegger’in yanına gider. Fakat Heidegger Gadamer’in eski Yunanca ve Latincesinin yeteri kadar iyi olmadığından dolayı Gadamer’in doçentlik tezini kendi yanında yapma isteğini geri çevirir. Gadamer burada bir sömestri kaldıktan sonra Marburg’a geri döner. Gadamer Marburg’da klasik filoloji okur ve Martin Heidegger’den yanında doçentlik tezi yazmak için davet alır. Nasyonal Sosyalizm diktatörlüğünden önce Gadamer akademik kariyerini tamamlamıştır. Gadamer 1937’de Leipzig Üniversitesi’ne profesör olarak atanmıştır. Gadamer’in felsefi bir hermeneutikle ortaya koymaya çalıştığı şey, geleneksel hermeneutikte olduğu gibi, ne doğa bilimsel yönetime benzer bir metodoloji oluşturmak ne de anlamın bir sanat öğretisini kurmaktır: “Benim gerçek amacım, felsefi bir amaçtır. Sorgulanan ne yaptığımız ya da ne yapacağımız değil, istem ve eylemlerimizin ötesinde bize ne olduğudur”. Felsefi hermeneutik, bunu açığa çıkaracak bir tarih bilinci temelinde anlama, yorumlama ve uygulama olanağını göstermeye çalışacaktır.

sıradan tecrübesi değil, benim ve ötekinin ilişkisi ile mümkündür. Bu anlamda gelenek diyalogun ortaklığıdır (Gadamer, 1989:267, 358).

Benim gerçeğimi ötekinin gerçeği ortaya koyarken, ötekinin gerçeğini de benim ki var eder. Bu diyalektiği ortaya koyarak hermeneutik alanda diğerkinin tecrübesine Gadamer, tarihsel bilinçlilik adını verir.

Gadamer'in kendi hermeneutiği temelde anlama ve yorumlama problemleriyle uğraşsa da anlamayı geleneğin gerçekleşmesi olarak gördüğü için yöntem düşüncesini sıkı bir eleştiriye tabii tutar. Ona göre anlamın kendisi, bir öznenin eylemi olarak değil, geçmiş ve şimdinin içinde sürekli birbirine karıştığı bir intikalin (geleneğin) gerçekleşmesine girişilir. Gadamer, anlamanın içinde gerçekleştiği fiili durumun bir gelenek dâhilinde dil içinde, dil vasıtasıyla anlama üzerine odaklanır. Hermeneutik düşünüşte daima hem gelenek hem de dil birbirleriyle hep ilişkili olup her zaman anlama “olgusu” üzerinde odaklaşmıştır. Geleneğin linguistik gerçekleşmesi hermeneutik ile fenomenolojinin ortak problemini açığa çıkarır. Böylece Gadamer'in hermeneutiğinde anlamaya anlamını veren şeyin linguistik gelenek olduğu rahatlıkla anlaşılabilir (Kisiel, 2002: 182).

Gadamer'in modernliğin kazanımlarını reddetmeden gelenekten, tarihsellikten yana bir tavır alması, geleneği diğer hermeneutik filozoflar tarafından da farklı bir sonuca ulaştırmaktadır. Bu farkların önemi ise şudur; Gadamer'in felsefi öngörüsünde gelenekten kastedilen, donuklaşmış, sınırları çizilmiş, geçmişi ve geleceği vesayet altına alan bir form veya total bir çerçeve değildir. Gelenekten içinde anlama etkinliğimizin gerçekleştiği bir süreç, açılım, halkalarla birbirine bağlanmış kendi içinde belirli bir mantığa göre farklılaşan anlama ve yorumlama etkinliği anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle gelenek, Gadamer'in anlama ve yorumlamayı temellendirmek için kullandığı

felsefi bağlam çerçevedir. Öte yandan Gadamer kendi hermeneutik bağlamı içinde geleneğe yüklediği bu anlamın; modernite veya aydınlanma karşıtlığı anlamına gelmediğinin altını ısrarla çizer (Sezer, 2005: 284).

Gadamer'e göre tarihe, topluma ve tabii ki bunların toplamı olan geleneğe mahkûm olmamak başka şeydir; tarihe, topluma karşıt olmak çok daha başka bir şeydir. Bu bağlamda Gadamer geleneğin algılanışıyla ilgili bazı uyarılarda bulunmaktan çekinmez. Gadamer'e göre hâlihazır insanı belirlediği için tarih sürekli yeniden yazılmaktadır. Geleneği anlama sadece mazide yaşanan bir şeyi yeniden inşa etmek ve onu bizimle eş zamanlı hale getirmekten ibaret değildir. Onu anlamanın esas yolu gerçeklik iddiası taşıdığı içindir. Aynı zamanda öteden beri problem oluşturan yanı ve eşzamanlı olmasındandır. Geçmişteki bir anlamın sadece yeniden inşası olarak görülen şey, bize hakikat olarak hitap eden şeyle iç içe geçmektedir. Tarih bilincinin önemli katkılarından biri eşzamanlılığı, en yüksek diyalektik problem olarak ortaya koymasındır. Ancak 'anlam' yapısının aslına uygun olarak inşası, bilinçsiz şekilde üretilen bir şeyin bilinçli şekilde yorumlanmasından ibaret değildir. İnsanların birbirini anlamaları daha ziyade bir şey üzerinde anlaşmalarıdır. Maziye anlamak onu, bize doğru bildiği şeyi anlatırken dinlemektir (Gadamer, 2004:25). Yani geçmişi okuma ne bir geri dönüş, ne de geçmişi kendimize ve kendi ölçütlerimize yerleştirmedir. Burada bilgi ve o bilgiyi bilme öne geçer. Bu durumda bilme, içinde bulunduğumuz gelenek tarafından yeniden yazılmaktadır.

Gadamer'e göre gelenek-akıl (ya da geçmiş-bugün) ilişkisinin, Aydınlanma anlayışındakinden farklı bir şekilde ele alınması gerekir. Ona göre Aydınlanmacı anlayış, gelenek ile akılı çatıştırıyor ve tavrını akıldan tarafa koyarak onun geleneğe hakim olmasını amaçlıyor. Yine Gadamer için bu anlayışta gelenek ve akıl kavramları yerli yerine oturmamıştır. Çünkü gelenek ile aklın karşı karşıya gelip çatışabilmeleri

için bağımsız iki ayrı şey olmaları gerekir. Oysa gelenek ile akıl arasında böyle bir karşıtlık yoktur. Çünkü gelenek, geçmişin birikimlerini- buna, çatıştığı iddia edilen aklın geçmiş birikimleri de dahildir- günümüze taşıyan ve böylece günümüzü şekillendiren bir kültür unsurudur. Ayrıca, gelenek aynı zamanda, aklın şekillenmesinde rol oynayan faktörlerden biridir. Akıl ise geleneği oluşturan unsurlardan biridir. Dolayısıyla, aklın gelenekten bağımsız olması düşünülemez. Akıl geleneğin dışında olmadığı için ondan bağımsız değildir. Akıl hem geleneği oluşturan unsurlardan biri hem de kendisi gelenek içinde oluşan bir unsur ise akıl ile gelenek arasında bir çatışmadan değil, ancak, geleneğin bir öz-eleştirisinden söz edilebilir. Kısacası, aklın isyan etmesi de, eleştirmesi de, hakimiyet sağlaması da hep geleneğin içinde olan durumlardır. Gadamer'in gelenek vurgusu onun dile yüklediği anlamda da açıkça görülür. Gadamer için dil, her zaman tarihsel bir gelenek, anlamamanın ve konuşmanın zemini, potansiyeli olarak anlama ve yorumlama hakkında konuşmayı hem mümkün kılan, hem de mümkün kıldığı için onu belirleyen bir önyargı olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda Gadamer, her şeyden önce geleneği bir dil geleneği olarak anlar ve *anlamamanın dile bağımlı* olduğunu ifade eder (Gadamer, 1989: 438-449).

Gadamer'in penceresinden dil; tarihten ve toplumdaki doğmuş, onlarla her an yeniden hayat bulan, bir yanında kendi iç bağımsızlığına, diğer yanda ise insanların, insan olmalarına bağlı olarak yaşayan bir gelenektir. Dil geleneğin kendisini gizleyebileceği ve aktarabileceği bir ortamdır.

Gadamer'in hermeneutiğinde vazgeçilmez öneme sahip olan "ufukların kaynaşması" olgusunun temellendirilmesi de gelenek sayesinde mümkün olmaktadır. Onun için ufukların kaynaşmasıyla ortaya çıkan anlama, yalnızca bir öznellik edimi olarak değil, aynı zamanda kendini geçmişin ve şimdinin mütemadiyen kaynaştığı bir gelenek süreci içine yerleştirme çabasıdır. O, gelenek kavramının kendi felsefesi için

önemini ufukların kaynaşması kavramsallaştırmasıyla yeniden ortaya koymaktadır. Geçmişle geleceği, metinle okuyucuyu, hayatla tarihi, öznelikle nesneliği, anlamla yorumu dilin evi olan geleneğin içinde kaynaştırmaktır.

4. BÖLÜM

MODERN KAVRAMININ EPİSTEMOLOJİSİ VE TARİHSEL ALANI

Modern kelimesinin epistemolojik olarak geçmişine baktığımızda uzun bir geçmişi olduğunu görürüz. Tarihsel süreç içerisinde bir “kopma” durumunu ifade etse de, her zaman kopma olarak değil, bütünleşme ya da benzeşme durumunu da ifade etmektedir.

“Modern kavramı tarihselliğinden ötürü sosyal bilimlerde farklı anlamları içinde barındırmaktadır. Modernlik aslında belirsizliğin, gelişmenin ve değişimin konusudur. Değişen içerikleriyle modern terimi, eskiden yeniye geçişi vurgulamak üzere kendini eski çağlara dayalı geçmişle kıyaslayan ve yeni bilinçliliğe sahip olduğunu ileri süren bir çağı belirlemek üzere daha genel-geçer bir tanıma sahiptir. Modernlik, ne bir Modern, Latince biçimi ile ‘modern’us’, ilk defa M.S.5’inci yüzyılın sonuna doğru Roma’nın putperestlik geçmişini Hıristiyanlığın resmen kabul edildiği dönemden ayırmak için kullanılan bir terimdir hareket ne de bir akımdır. Onu, tarihsel olanın karşıtı olarak değerlendirilebiliriz. Fransız aydınlanması sırasında, klasik sanat ile ilgili tartışmalarda, kendilerine “modernler” diyen bir grubun ortaya çıkması, modern bilincin ilk nüvesi olarak tarihe geçmiştir” (Özkiraz, 2003:14).

Avrupa, 17. ve 18. yüzyılda Aydınlanma felsefesiyle Skolastik dönemin etkilerinden kurtulmaya başlamıştı. İlk olarak ahlak ve bilimi ayırması toplumları da modern olma yönünde bir değişime tabii kılmıştı. Skolastik düşüncenin yavaş yavaş etkisini kaybetmesi, dinin dogmatik olan baskısını da kıracaktı. Devamında gelişen Fransız Devrimi, sanayileşme ve kentleşmeyle beraber ortaya çıkan bu yeni toplum modeli; modernliğin de bir sebebi sayılmaktaydı.

Geleneksel yaşamdan modern topluma geçiş sürecinde Aydınlanma, tarih ve kültür felsefeleri alanında bir dönüm noktası olmuştur. Özgür düşüncenin, geleneksel düşünceden ayrılması, bireyciliğin ön plana çıkması ve Rasyonalizmin bilgiye egemen olması modern topluma geçişteki en büyük etkidir.

Modern kavramı, modernlik, modernizm ve modernleşme kavramlarını da kendi içinde barındıran görece daha geniş bir kavram olarak farklı bir yerde durmaktadır. Modernlik, modernizm ve modernleşme kavramlarını yükleyeceğimiz anlamlar, doğal olarak onları bir forma sokmak demektir; zira aynı durumu modern kavramı için düşündüğümüzde böyle bir şey mümkün görünmemektedir. Onun, kendi anlamını oluşturmuş olması ve kaygan bir zeminde olması sebebiyle, diğer kavramların da, anlamlarının zamanla değişmesine ve evrilmesine neden olmaktadır.

Modern kelimesini tarihsel bağlamdan koparmadan tanımladığımızda, varlığını gelenekten aldığını görebiliriz. Onun, kendine yeni bir anlam bulması ancak bu gelenek karşısında alacağı tavır ile gerçekleşir. Bunu yaparken kendini ona karşı dizayn edip, mevcut duruma ayak uydurarak geleceği taşıma iddiası kuşkusuz kavramın tartışılmasını gerektirmektedir. Modern geçmişten kopma ise burada bir yenilik söz konusudur. Her yenilenme aynı zamanda, modern anlayışları geleneksel bir düşüncede hapsedecektir. O zaman modern ve gelenek kavramlarını “yeni” ve “eski” olarak tanımlamak yanlış olmaz. Yenilik modern olmakla beraber, eskide kalan modern sıçrayışlar ya da modern yenilikler hiçbir zaman eskimezler yani gelenekselleşmezler; onlar her zaman modern’dir. Sanki moderne ulaşmak kazanılan bir hakmış gibi görülmektedir.

“Modern olarak adlandırılması gereken, geçmişi ve inançları silip atan toplum değil, eskiyi yıkmaksızın moderne dönüştüren, hatta dinin giderek bir topluluk bağı olmaktan çıkmasını ve toplumsal iktidarları parçalayan ve öznelleştirme hareketini

zenginleştiren bir ‘vicdani çağrı’ haline gelmesini sağlayabilen bir toplum olmalıdır”
(Touraine 2012: 405).

Aydınlanma felsefesini temel alan yeni ulus-devlet anlayışları olsun, sanayileşme olsun hepsinin bir amacı vardı; bireyin tutsaklığına son vererek, özgür bireyleri ve devamında özgür toplumları yaratmak. Batı bunu çektiği acılara referansla daha rahat kabullenmiştir. Batı dışı toplumlar ise zoraki bir modernleşme sürecine girip, modernleşmenin bir ideoloji halini almasına engel olamadı. Tepeden inme modernleşme süreçlerinde bireyin özgürleşemediğini, aksine üstüne nüfuz edilen bir nesne haline geldiğini görebiliriz. Özne kendi bilincini yitirir, kendisine verilen ne ise onunla hayatını idame ettirmek zorundadır. Bunu da modernlik “*hegemonik iktidar*” yoluyla gerçekleştirmektedir (Foucaut, 2006: 8-10).

Foucault, modern devlet ve toplum yapılarında, Marksist anlayış temelinde yükselen ideoloji, iktidar ve devlet yapılarını reddetmektedir. Çünkü o, toplumların bir söylem kategorisine sıkıştırılıp, zorunlu olarak modernleşmelerine veya özgür iredeleri dışında kendini gerçekleştirmelerine karşı çıkmıştır. İktidarın meşrulaştırma araçlarının altında ezilen toplumlar, zedelenmekte, tahakküm altına alıp zorla disipline altına alınmaktadır.

Modernleşmenin daha önce ilerleme ile aynı görünüm de olduğunu belirtmiştik. Alain Touraine; “*Modernliğin tek bir çehresi değil, birbiriyle karşılıklı konumlanan iki çehresi vardır ve bunların arasındaki diyalog modernliği oluşturur. O iki çehre de akılcılık ve özneleşmedir*” demektedir (Touraine, 2012: 230). Modernliğin bir diğer yüzünün akılcılık ve özneleşme olduğunu belirtirken, modernliğin insanlığa getirdiği ben merkezci ve rasyonel aklın etkilerini açığa çıkarmaktadır.

4.1 Modernlik

Modernlik sosyal bilimlerin en tartışmalı kavramlarından biridir. Tarihsel olarak modernlik, olumlu ve olumsuz bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yanı sıra dini toplumsal yaşamın dışına itmesi nedeniyle, tartışmanın sebebi olarak düşünülebilir. “*Modernlik ruhu, kendini her şeyden önce, dine karşı verdiği mücadeleye tanımlamıştır*” (Touraine 2012: 272). Modernlik özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda ortaya çıkan farklı toplumsal yapılardan kaynaklanmaktadır. O, “*ekonomik, politik ve kültürel değişimdeki karmaşık süreçlerle karakterize edilen, yeni tipte bir toplumun ortaya çıkması*” olarak da düşünülebilir (Swingewood 1998: 9).

Modernlik tam manasıyla özgürlük düşüncesine dayanmaktadır. O, Aydınlanma sonrası dönemde şekillenmiştir. Endüstri Devrimi, kentleşme, sekülerizm, bireycilik, akılcılık, özgürlük gibi değerler tarafından temellendirilmiştir. Modernliğin bu gelişim evresi aynı zamanda evrensellik iddiasını da beraberinde getirmektedir.

Modernlik arka plan olarak tümüyle Aydınlanma felsefesine dayanmaktadır. Aydınlanmanın merkezinde yer alan kavramlarla ilerlemektedir. Modernlik bu kavramları temel alan bir toplum tasarımı oluşturmaktadır. Modernlik, bilime ve insan aklına güvenmenin daha özgür bir toplum yaratacağı iddiası taşımaktadır. Touraine için, “*modernlik iki aşamadan geçmiş olup bugün onun üçüncü aşaması içinde bulunmaktayız. Rönesans’tan Fransız Devrimi ve büyük ölçekli sanayileşmeye kadar olan dönem erken ya da klasik modernlik aşamasını, Sanayii Devriminden 1970’lere kadar olan dönem orta modernlik aşamasını, 1970’lerden sonraki dönem ise geç modernlik aşamasını temsil eder. En temelde modernlik, Touraine’e göre, ‘Akıl ile Özne, akılcılaşıma ile ferdiyet kazanma, Rönesans’ın ruhu ile Reformasyon’un ruhu ve bilim ile özgürlük arasındaki gergin ilişkidir*” (Touraine’dan akt. Sönmez, 2012:35).

Modernlik, bir zihniyeti ifade eder. Rasyonel, determinist ve ilerlemeci olması onu daha yenilikçi ve geçmişle bağlarını koparan bir fikir olarak karşımıza çıkarmaktadır. Modernliğin en çok tartışmaya açık olan tarafı da, salt rasyonel olduğu ve evrensel bir nitelik taşıdığı iddiasıdır. Rene Descartes'a ulaşan bu tartışmanın göbeğinde, aklın, her şeyin üzerinde etkin bir konuma getirilmesi yatmaktadır. İşte bu görüş 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Frankfurt okulunun özgürleşme tartışmaları aklın totaliter yapısını açığa çıkarmıştır. Postmodern düşüncede Frankfurt okulu gibi modernliğin totaliter yönünü belirginleştirmişlerdir.

Modernitenin en ayırt edici özelliği Aydınlanmanın bir geleneği olan eleştirel düşüncedir. Toplumların değişimi, felsefe, hukuk, ekonomi, tarih, politika ve din eleştirileriyle başladı. Modern toplumlar her şeyi dönüştüren ve eleştiren bir yöntemle kendilerini geleneksel toplumlardan ayırdılar. Modern çağın temel fikirleri ve kavramları, ilerleme, evrim, devrim, özgürlük, demokrasi, bu eleştirilerden kaynaklanmıştı. Modern olmak, tarihsel gelenek karşısında, alternatif bir birey yaratma iddiası taşımaktadır. Aynı zamanda bu durum insanın toplumsal olarak kendi kendisini yönlendirme ve temelde özerk olma arzusunu ifade eder (Aslan, Yılmaz, 2005: 96).

Modernlik, sosyo-ekonomik, siyasal ve toplumsal kargaşalardan kendine anlam derleyen bir kavram olarak düşünülebilir. Aynı zamanda 17. yüzyılın sonlarına doğru Batı dışı toplum diye adlandırdığımız toplumlarda, yeni toplum modelinin bir biçimidir modernik.

“Modernlik aynı zamanda on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Batı Avrupa’da siyasal devrimlerin gölgesinde filizlenmeye başlayan, esas görünümüne Kuzey Amerika’da rastlanılan ve o zamandan bu yana Batı dışı dünyaya yayılan ya da dayatılan bi toplum biçimine karşılık gelmektedir” (Poole, 1993: 10).

Modernlik yenilikçi ve ilerlemeci olması sebebiyle geçmişten ve gelenekten bağımsız olduğunu iddia etmektedir. Modernliğin bu düalizmi yenilikçi-gelenekçi ya da ilerlemeci-gerilemeci hala tartışılıyor olsa da, tartışmanın merkezinde birinci niteliği vardır; yenilikçi ve ilerlemeci olmasıdır. Bu niteliğe bir başlangıç anı aranacaksa, Descartes'ın modern (1596–1650) akılcılık kuramını ilan ettiği on yedinci yüzyıla kadar geri gitmek mümkündür. Bu kuram, aklın egemenliğini öne çıkararak bilimle ilgili yaklaşımı değiştirmiştir. Rasyonel ve mantıksal olarak, doğa ve toplum üzerinde egemen bir aklın hükümdarlığını bir başlangıç noktası olarak alabiliriz. Artık içinde hiçbir gizemi ve karanlığı barındırmayan doğa ve toplum, akıl tarafından düzenlenebilir, denetlenebilir, 'hâkim ve sahip olunabilir' şeyler haline gelmiştir. Ancak son yıllarda bu akılcı ve evrenselci dünya görüşünün, bir yandan düzenleyici bir model sunarken, bir yandan da tektipleştirici, baskıcı, kısıtlayıcı ve dışlayıcı bir model yarattığı yönünde yoğun bir eleştiri vardır (Özaydın, 2011:74-75).

Modern toplum bireyi ve dinsel olanı, kendi kendini eleştiren, kendi kendini denetleyen ve kendi kendini düzenleyen bir toplumsal sistem adına saf dışı bırakır. Bu durum, modernliğin bireylerin modern kimliklerinin oluşumunda katalizör görevi görmüştür.

“...modernlik tecrübesi, bireylerin olan bitene, eşyanın düzenine müdahale edebilecekleri inancının güçlenmesi demektir. Bu tecrübe, insanları denetleyebilecek mekanizmaların tasavvur edilebileceği ve oluşturulabileceği görüşüyle birleşmiştir. Böylesi bir birleşmenin sonucunda çevreyi anlayıp denetleme arzusuyla beraber bireylerin kurtuluşunu mümkün kılacak bilgi arayışını ifade etmektedir. ... Aydınlanmanın bu arayışın başlangıç evresini oluşturduğu söylenebilir. Aydınlanma ile beraber birey kendi başına din, gelenek ve topluma alternatif niteliğinde etik değer kaynağı olarak tasavvur edilmeye başlanmıştır”(Bayram, 2009:5). Bu tecrübenin

günlük yaşamda tasavvur edilmesi modernliği güçlü bir model olarak algılanmasına yol açar. Eskinin bir kenara bırakılıp, yeninin kutsallaştırma süreci başlamıştı. Bu durum bireyin güçlenmesi ya da özgürleşmesi olarak açığa çıkmaktaydı. Çünkü modernliğin doğasında bireyin özgürlüğü vardır. Özne kendini böylesi bir durumda artık Tanrı'nın yerine konumlandırarak bir şeyler yaratabilecekti. Yeni bir toplum yeni bir bilim hem de dinden bağımsız bir şekilde ve özgürce!

İnsan artık, dinden bağımsız, geleneğin tahakkümünden kurtulmuş özgür bireylerdi. Tanrı'nın kendi imgesinden hareketle yarattığı bir varlık değildi. İnançları bile değişmişti; yeni yaratılacak olan toplum kategorilerinde kendilerine verilecek olan rollerin ve tutumların hayata geçirilmesiydi. Çünkü modernlik bireyi, bireyde toplumu yaratacak olan toplumsal bir edimciydi. İdeal olan toplumun yaratılması için iyiliğin ve kötülüğün tanımını toplumsal bünyenin yaşamını sürdürmesi ve işleyebilmesine yararlı olan şeyler dâhilinde aramalıdır. Çünkü insan yaptığı ile özdeştir, gözünü toplumun ötesine yani Tanrı'ya kendi öz bireyselliğine ya da kökenlerine çevirmemelidir (Touraine, 2012: 42). Modernliğin en önemli aracı olan bilimsel ilerleme ve rasyonellik, din'in yerini alarak yeni bir tarih yeni bir toplum yaratma idealine doğru harekete geçmişti.

Bilime ve akla olan inanç, Tanrı ile yer değiştirmişti. Din, ancak özel yaşam dâhilinde kendine yer bulabilmekteydi. Modern toplumdan söz edebilmek için bilimin teknolojik uygulamaları yeterli değildi. Modernlik, en tipik özelliği olarak sosyo-kültürel, siyasal ve teknoloji boyutunda, Batının Doğu karşısındaki üstünlüğü olarak ifade ediliyordu. Ancak bu üstünlük sadece teknolojik boyutta geçerli değildi. Gerilimlerin azalması için geleneksel din bağlamından kopartılmalı, modern hukuk yasalarının tarafsızlık ilkesi uygulamaya konurken özel yaşamla kamu yaşamının birbirinden ayrılması gerekmektedir. Dolayısıyla modernlik fikri, sıkı sıkıya

akılcılaştırma fikriyle bağıntılıdır. Birinden vazgeçmek, diğerini de reddetmek anlamına gelmektedir (Touraine, 2012:26).

Modernlik, toplumsal yaşamın merkezine akılı alarak, daha rasyonel bir yaşam tahayyül etmektir. Bu durum sekülerizmin gelişmesine, dinin toplumsal yaşamdan uzaklaştırılıp, özel hayat dâhilinde yer bulmasına olanak sağlamıştır. Modernliğin, bireyi özgürleştirici bu tavrı, ‘bir süreç’ olduğunu göstermektedir (Dellaloğlu, 2012:160). Her hangi bir şeye bağlı olmadan yaşama fikri, özgürlük fikrinin güçlenmesine neden olur. Böylesi bir gelişme Aydınlanma felsefesinin hızla yaygınlaşması ve rasyonel hayatın merkeze alınması anlamına gelmektedir. Modernlik bu gelişmelerden sonra politik ve düşünsel manada merkeze alınmakta, zaman içinde daha rasyonel, seküler ve evrensel bir anlam kazanmaktadır. “*Akla böyle bir sorumluluk yüklenmesi keyfi bir tercih değildir; modernlik akıl ile özgürleşme arasında içsel bir bağlantı olduğunu iddia eder. İnsan aklını ne kadar fazla kullanırsa o denli özgürleşecektir. Modernliğin büyük anlatısı da budur: Özgürleşme*” (Dellaloğlundan, akt. Olgun, 2007:29).

Bu durum modernlik açısından bir gerilimi de beraberinde getirmektedir. Çünkü modernlik her ne kadar rasyonel düşünceye, evrenselliğe ve özgürlüğe işaret etse de yalnızca bundan ibaret değildir. Kimlik, modernlik çatışmasını aşmak istediğinde, bireysel ya da kolektif sübjektifliğe de yer vermek zorundadır. Bu durum modernliğin doğasını tartışmaya açmak anlamına gelir. Bu yeni bir modernlik anlayışıdır. Akıl ile sübjektifliğin gerilimini, evrensel değerlerle farklılıkları kapsamak ve bütünleştirmek zorundadır (Bilgin, 1995: 33).

Dünya, Tanrının yarattığı bir yer olsa da, artık insanın elindedir. Doğaya hükmedecek olan insandır. Bunu sadece akıl ile yapabilir. ‘*İnsani olan hiçbir şey bana yabancı değildir*’ sözü, Rönesansın, Aydınlanma felsefesinin ve modernliğin

özgüllüğünü de ortaya koymaktadır. Bireyin özgürleşmesi, modernliğin dayandığı evrensellik ilkesi etrafında şekillenmiştir. Akılcılık, bireycilik, sekülerizm gibi kavramları içselleştiren özne bu değerleri bir topluma, bir ulusa yönelik olarak benimsetme çabası içindedirler. Öznenin kendi kültürünü üretmesi, yeniden üretmesiyle birlikte sosyal dünyanın insan icadı olduğu ortaya çıkacaktır.

“Modernlik akli ve özgürleşmeyi önceleyip, otonom özneye vurgu yaparken, aynı zamanda belirli çelişkileri ve riskleri de içinde barındırır. Sosyal dünya üzerine teori üreten ünlü teorisyenler modern sosyal dünyanın kazanımlarına işaret ederken, aynı zamanda modernlikle birlikte ortaya çıkan çelişkilere de vurgu yaparlar. Sosyal teoride çok önemli bir yere sahip olan Marx, modernliği kapital ile emek arasındaki çelişki olarak yorumlarken (Marx, 1979), aynı sosyal dünya Weber için, kültürel rasyonalite ve araçsal rasyonalite arasındaki çelişki (Weber, 1995), Wagner için, disiplin ile özgürlük arasındaki çelişki (Wagner, 1996), Touraine için, özne ile akıl arasındaki çelişki (Touraine, 1994), Habermas içinse, iletişimsel rasyonalite ile stratejik rasyonalite arasındaki çelişkidir (Habermas, 2001) Modern sosyal dünya, üzerine yapılan farklı yorumlardan da anlaşılacağı üzere, tartışmalı ve karmaşık bir kavram olarak bütün gerçekliğiyle karşımızda durur” (Yaşar, 2008:68-69).

18.yy'dan sonra değişen toplum yapıları, modernlik için Amerika'nın yeniden keşfedilmesi idi. Geleneksel toplum yapıları yeterince karmaşık olmadığından yapıları olmadığından anlaşılabilir ve değiştirilebilirdi. Bu bakımdan modernlik, toplumların nasıl bilinebileceği ve ne şekilde değiştirilebileceğini şu iki kavramda özetlemekteydi. ‘Kavranabilirlik’ ve ‘Şekillendirme’ (Wagner, 2005: 317-318).

4.2 Modernleşme

Modernleşme, Rönesans, Reform ile başlayıp Fransız Devrimine kadar devam eden bir süreçtir. Bulunduğu zamanın paradigmasını geliştirerek, topluma ve doğaya tahakküm gücünü kullanarak bunu gerçekleştirmektedir. Pragmatist bir anlayışla geleceğin paradigmasını kurmaya girişmektedir.

Modernleşme, derinlemesine analiz edildiğinde modernlikle içiçe olduğu görülmektedir. Modernleşme, modernliğin ve aynı zamanda kendisinin modern olmadığını farkına varma durumudur. Bu da doğası gereği Batılı değil, Batı dışı toplumlara işaret etmektedir. Çünkü Modernleşme, modernliğe gösterilen bir tepkidir. Daha geniş ifade ile modernliğe doğru yaşanan süreci belirtir.

Modernleşme, doğası gereği ilerlemecedir. Geriye dönük olmaması ve aynı zamanda tüm toplumların yaşayacağı zorunlu bir aşama olarak ifade edilmesi, modernleşmeyi ideoloji olarak karşımıza çıkarmaktadır (Çetin, 2003-2004:13).

“Modernleşme, Batı’nın kendine özgü tarihsel, kültürel ve siyasal gelişmesinin ürünüdür. Bu gelişmenin temelinde iki unsur vardır: birincisi; gelişmenin aktörünün birey olması ve bireylerin kendi hakları ve çıkarları için toplumu da aşabilen taleplerde bulunmalarıdır. İkincisi ise buna bağlı olarak bireysel örgütlenmelerin ve toplumsal çıkarların farklılaşp/örgütleşip çatışmacı bir dinamizmle devlet içersinde düzenlenmesidir. Batılı olmayan toplumlarda ise modernleşme, o ülkelerin kendi iç dinamiklerinin değil, özellikle Batı’nın bir dış etken olarak müdahaleleri, düzenlemeleri ve zorlamaları sonucunda ortaya çıkan tepeden inme/devletçe düzenlenen bir değişim sürecidir” (Çetin, 2003-2004:14).

Modernleşme, Kongar’ın belirttiği gibi *“Batılı toplumbilimciler tarafından oluşturulmuş olan ve gelişmekte olan bütün toplumların Batı toplumlarına benzer*

aşamalardan geçecekleri anlayışından hareketle oluşturulmuş bir kavramdır” (Kongar, 1979:247). Batı, kendinden olmayan ve kendisi gibi olmak istemeyen Batı dışı toplumları istediği forma sokabilmek için modernleşmeyi kullanmaktadır. Batılı sosyal bilimciler bu durumun kaçınılmaz olduğunu iddia ederek, Batı dışı toplumların da zamanla modern yaşama ulaşacaklarını belirtmektedirler.

Modernleşme kavramı ile ilgili olarak; “ABD’deki bir grup gelişme uzmanının, Marksist toplumsal gelişme değerlendirmesine bir alternatif ortaya koyma gayretlerinin sonucu olarak, 1960’ların başında yaygın biçimde kullanılmaya başlayan bir terim ve yaklaşım. Modernleşme pek çok farklı yolla başlatılabilen bir süreçtir, yine de en muhtemel olanı, teknoloji ve değerlerdeki değişimlerle başlatılmasıdır” (Marshall, 1999: 509).

Modernleşmeyi Anthony D.Smith, üç başlık altında ele alır: “bir toplumsal değişme süreci veya kuramsal yer ve zaman boyutunda evrensel olan veya bu tür süreçler toplama” olarak modernleşme; genellikle Rönesans ve Reforma kadar geri götürülen, “laikleşme ve kapitalizmin doğuşu ile ayırt edilen” tarihsel bir deneyim olarak modernleşme; “gelişmekte olan ülkelerin liderleri veya elitlerince izlenen bir seri politikalar” olarak ifade etmektedir (Smith 1996: 88-92).

Modernleşme özü itibarı ile toplumsal olanın değişimini ifade eder. Batı dışı toplumların tümünde modernleşme, çağdaşlaşma ile aynı kategoride değerlendirilmektedir. Çağdaşlaşmayı ise genelde militarist merkezli olarak düşününce, modernleşmenin toplumlar için bir baskı aygıtı olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır. Halbuki modernleşme düşüncesi başlangıcında bu şekilde algılanmamış ve daha insani bir boyutta düşünülmüştür. Erol Güngör’ün dediği gibi “insanlığın zamanla daha iyiye ve daha mükemmele gitmekte olduğu” (Güngör, 1983:69) bir süreç olarak değerlendirmiştir.

Modernleşme Batı dışı toplumlarda öteki kavramının itici gücüdür. Toplumlari adeta ikiye bölmüştür. Ve böylece modernleşmeye ayak uyduranlar ile uydurmayanlar olarak bir ötekileştirme süreci başlatmıştır. Modernleşme özü itibarı ile tepkisel bir durumdur. Modern olana verilen bir tepkinin sonucudur. Bu tepki modern olanın varlığını da ortaya koymaktadır.

Modernleşme tüm toplumlarda görülen bir süreçtir. Her toplum bu durumu farklı farklı tanımlasa da, özü itibarı ile iradedir. Akademik tartışmalarda modernleşme kavramı, Batı toplumlarının tarihsel süreç içerisindeki değişim ve gelişimlerinin analiz edilip taklit edilmesi ile ilişkilendirilir. Bu anlamda Batı modernleşmemiştir. Batı üçyüz-dörtüyük yıllık tarihsel serüveni içinde kendi modernliğini oluşturmuştur ve geleneklerden kopmadan, onlara farklı anlamlar yükleyerek bugüne kadar gelmelerini sağlamıştır. Bu şekilde kendi modernliğini zamana yayarak tamamlamıştır.

Sosyal bilimlerde modernleşme kavramı yakın dönemlerde “...Batının 1960’lardaki ‘bugünü’nü idealleştirerek bir anlamda dondurulmuş bir tarih felsefesi niteliğinde ortaya çıkmıştır”. Modernleşme tüm toplumlarda görülen zorunlu ama aşamalı bir süreçtir. Her zaman ileriye dönük olan, geleneklerden ve geleneksel düşünceden sıyrılan dinin toplumsal yaşamda gerilemesi, pratik ve teorik eylemlerin rasyonelleşmesi, bireyciliğin artması ile politik ve kültürel değişimler kavramının determinist ve otoriteryen niteliğini ortaya çıkarmaktadır. “Ancak, yine her determinist tarih anlayışında olduğu gibi modernleşme kuramında da insanın kendi eylemiyle yapabileceği bazı şeyler vardır. Bunlar, tarihin kaçınılmaz akışını ‘geciktirici’ olabilecekleri gibi bu akışı ‘hızlandırıcı’ nitelikte de olabilirler” (Özkiroz, 2003: 47-48).

Modernleşme kuramlarının tümünün işaret ettiği ortak bir nokta vardır. Doğu, Batının çok gerisindedir. Batının siyasal, kültürel, teknik ve ekonomik anlamda

doğudan üstün olduğu ön kabülü, modernleşme kuramlarının altını çizdiği bir noktadır. Bu kuramların diğer bir ortak noktası ise geleneksel toplumdaki modern topluma geçişi milad olarak ele almalarıdır. Bu durum modernleşmenin kendini tanımlama problemiyle ilgili olarak kayanmaktadır. Çünkü Batılı olmayan toplumların gelişim ve değişim süreçlerini açıklama amacıyla geliştirilen modernleşme teorileri, ‘geleneksel’ ve ‘modern’ toplumların karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Ve bu şekilde önceden modern toplumun tanımı yapılmış olup, karşısında geleneksel toplumu da modern olmayan toplum olarak tanımlamaktadır.

“Batılı olmayan toplumlar için kullanılan geleneksel toplum-modern toplum ayrımı, bu toplumların içinde buldukları siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal değişim ve gelişimlerini ifade etmektedir. *Burada dikkat edilmesi gereken husus açıkça veya insanlık kavramı altında Batı toplumlarının geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman boyutlarındaki evriminin genel yasalarını bulma amacına yönelik 19.yüzyıl tarih felsefelerinden farklı olarak modernleşme kuramının Batılı olmayan toplumlar için geliştirilmiş olmasıdır*” (Özkerem, 2003:51-52). Modernleşme kuramlarında Batı, tüm alanlarda varılması gereken hedeflere varmıştır ön kabülü, kuramın temelini oluşturmaktadır. Doğu toplumları için katedilmesi gereken zorunlu bir yoldur. “*Bu bağlamda modernleşme kuramı, II.Dünya Savaşı sonrasında Batı’da yeni siyasal ve ekonomik gelişmelerin yarattığı ihtiyaçlara karşılık olarak Batılı sosyal bilimcilerce ortaya atılmıştır. Kuram, bu gelişme ve ihtiyaçlar çerçevesinde, Batının, kendi dışında kalan Batı dışı toplumlara bakışını yansıtmaktadır*”(Coşkun’dan akt. Özkerem, 2003:52). Yeni bir bilim anlayışını yeni bir siyasal düzeni, yeni bir iktisadi düşünce yapısını ve yeni bir ahlak anlayışını ortaya koymaktaydı. Dahası Batı toplumlarının “doğal” bir süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu doğal süreci yaşamayan Batı dışı toplumlar ise modern olanı talep ettiklerinde, modernleşme kavramı açığa çıkmaktadır. Bu kavramın

maahiyetine ulaşmak “doğal olmayan” bir süreci zorunlu kılmaktadır (Çetin, 2003-2004:12-13).

Klasik sosyoloji açıklamalarından önemli oranda beslenen modernleşme kuramlarının, diğer zihinsel dayanak noktası Aydınlanma düşüncesidir. Bu düşünce, modernleşme kuramının içerisinden konuştuğu anlam dünyasının mimarıdır adeta. Aydınlanma düşüncesinin temel öncüllerinin birçoğu modernleşme kuramınca içselleştirilmiştir. Birey; sosyal, siyasal hatta dinsel bütün sorunların deneyin denetimindeki aklın kullanımıyla çözümlenebileceğine bireyler inanırlar. Böylece insan doğası, toplum ve tarih, bilimin ışığında ve aklın rehberliğinde birer araştırma alanı olarak öne çıkar. Bu süreçte *akıl*, hiçbir erkin himayesi altında değildir ve mevcut değerler, aydınlanma çağıının en önemli bileşenidir (Altun 2011: 69-71).

Modernleşme kuramları II.Dünya Savaşından sonra, ‘toplumsal değişim yaklaşımı’na dayanmaktadır. Sosyal bilimciler tarafından öne çıkarılan bu kavram, Batı egemenliğinde tüm dünya toplumlarının modernleşebileceği iddiasını taşımaktadır. “*Modernleşme kuramı, büyük oranda yapısal işlevcilerin kuramsal öncüllerine yaslanır ve toplumların gelenekten modernliğe doğru yaşanan evrensel bir sürece muhatap oldukları takdirde gelişebileceklerini söyler*” (Marshall’dan,akt,Altun,2002).

4.3 Modernizm

Avrupa da Skolâstik dönem sonrası toplumların değişim ve gelişimlerini işaret eden modernizm, yeni bir bilinç ve yeni bir toplum kurma iddiası taşımaktadır. Bu kavram tarihsel süreçte geleneğe dayalı toplumsal ve siyasal değer ilkelerin yerine modern göstergelerin geçiş sürecini ifade etmektedir (Çetin, 2003-2004:12).

“Modernizm genelde, on dokuzuncu yüzyıl sonu ile ikinci dünya savaşı'nın başlangıcına kadar olan dönemde, bilhassa sanat ve edebiyatta gelen büyük çaplı değişimleri tanımlamakta kullanılan bir terim sayılmaktadır. Öte yandan modernizmin açıkça sınırı belirlenmiş bir bitiş tarihi yoktur. Modernizmin ne zaman başladığı veya özelliklerinin tam olarak neler olduğu konusunda çok az görüş birliği bulunmasına karşın, biçimsel olarak modernizm, genellikle, derinleşme, üslupçuluk, içe dönme, teknik gösteriş, içsel olarak kendinden kuşku duymaya yönelik bir harekettir” (Marshall, 1999:508).

Modernizm, Batı Uygarlığının bir ideolojisidir. Modernizm feodal toplumlarda dinin yerine aklın ve bilimin merkeze alınmasıdır. Böylece modernizm kavramsal olarak, *“onsekizinci yüzyılda Aydınlanma'yla birlikte Batı'da endüstriyel devletin gelişimine paralel olarak ilerlemenin, ekonomik ve idari rasyonalizasyonun ve sosyal dünyanın farklılaşmasının cereyan ettiği bir durum'u ifade etmekteydi”* (Sarıbay, 2001: 4-6).

Modernizmin sosyal bilimlerde etkin oluşunun nedeni, ilerleme ve rasyonalizm düşüncesidir. Sosyal bilimlerden tüm disiplinlere, (Sanattan edebiyata, siyasetten, sosyolojiye ve mimariden felsefeye) yansıyan ve tartışılan bir kavramdır. Sosyal bilimler paradigmasıyla ele alındığında modernizm, aydınlanma çağı ile başlayan zihinsel dönüşümün ortaya çıkardığı ideoloji ve yaşam biçimi; hümanizm, sekülerizm, bireycilik, demokrasi ve rasyonalizm gibi değerler üzerine kurulu bir kavramdır. O, bu değerler üzerinde yükselen toplumların karar mekanizması konumundadır. Yani söylem veya iktidar kendisidir. Egemenliği, insanı özgürleştiren, kurtuluşu dinde değil bilimde arayan, insan-biçimci ve birey-merkezci bir dünya görüşü konumundadır (Demirci'den akt, Özdemirci, 2012: 4).

Modernizmin tarihsel serüvenine bakıldığında yeni bir toplum tasarımı, farklı ve standartı yüksek yeni bir yaşam tarzı, mevcut kültürün gelişimi ve değişimini sürdüren sosyal bir düşünüş tarzıdır. Modernizm tepkiseldir. Skolastik dönemin karanlığına karşı aydınlanmacı bir ideolojidir.

Sosyal bilim yazınında, başlangıcı 1300'lü yıllara uzanan Rönesans dönüşümünün biçimlendirdiği düşünce ve hayat tarzının egemen olduğu zaman dilimi modern dönem olarak ifade edilmektedir. Modernizm ise modern dönemde ortaya çıkan ve özellikle de 19. Yüzyılda Batı dünyasına egemen hale gelen dünya görüşünü belirtmektedir (Demirci'den akt, Yıldırım, 2009:382). Bu bakımdan modernizm, modern dönemlerdeki hem bir yaşayış tarzını (modernlik) hem de kültürel bir gelişmeyi (modernite) yansıtmaktadır (Yıldırım, 2009:382).

Özdemirci makalesinde sıraladığı modernizmin özelliklerine bakarsak;

- *Modernizm rasyoneldir, pozitivisttir. Akıl dışında bilimsel olarak denenemeyecek, ispat edilemeyecek ve eleştirilemeyecek bir bilgi kaynağı veya otorite yoktur.*
- *Modernizm evrenseldir. Dünya yaratılmış ve bitmiş bir şato gibidir ve bize düşen bu şatoyu keşfetmek, kurallarını öğrenmektir. Bu kurallar değişmezler. Dolayısıyla her konunun en iyi, en doğru tek açıklaması, her problemin tek doğru çözüm yolu vardır. Aklın yolu birdir. İnsana düşen bunu bulmaktır.*
- *Modernizm ilerlemecidir. İnsan bilgiyi, kendi basına bir gerçekliği olmayan doğaya hâkim olmak amacıyla kullanır. En gelişmiş toplumlar, doğaya en fazla hükmeden, doğadan en fazla yararlanan toplumlardır. Bu, teknolojinin her alanda en üst düzeyde kullanımıyla, sanayileşmeyle mümkündür. İnsanlık üretme ve tüketme yarısı içerisinde. En çok*

üreten ve tüketen, hatta artık, sadece en çok tüketen toplumlar, daha öndedirler.

- *Modernizm tek-tipleştirici, homojenleştiricidir. Bu, akılcılığın bir sonucudur. Bütün insanlık için bir tek en iyi yaşam tarzı vardır. Bu yüzden alt kültürlerin yaşatılması gerekmez, çünkü onlar, insanların sorunlarına en iyi çözümleri bulamazlar. Bunun sonucu tek tip beslenme, tek tip eğlenme, tek tip giyinme, sonuç olarak da tek tip yaşamadır.*
- *Modernizm deterministtir. Tesadüflere yer yoktur. Yapılması gerekenler, yapılanların nedenleri, yapılacakların ve yapılmayacakların sonuçları, her şey bellidir. İnsanlar, kendi baslarına bırakılırlarsa yanlış davranırlar, bu yüzden bilime uygun davranış kalıpları oluşturulmuştur. Toplumsal ve kurumsal ilişkilerde buna göre bürokratik bir yapılanmaya gidilmiştir.*
- *Modernizm sekülerdir. Din, insanların vicdanlarıyla ilgili bir meseledir. Tanrı dünyayı yaratmış ve idaresini insanlara bırakmıştır.*
- *Modernizm sistematiktir. Toplumların belli bir düzen içerisinde varlıklarını sürdürebilmeleri için, toplumsal sistemi meydana getiren kurumların görevlerin sistemin bekası doğrultusunda belirlenmesi gerekmektedir. Yani, sistemi oluşturan unsurların her birinin, sisteme olan katkıları oranında değerli olduğu kabul edilmektedir.*
- *Modernizm, amaçlı bir düşüncedir. İnsanlık için büyük projeleri vardır. İnsanlık, bu büyük projelerle eşitlik, özgürlük, adalet, insan hakları, mutluluk gibi hedeflerine ulaşacaktır. Bu hedeflere ulaşmayı sağlayacak kurum ve kuruluşlar da oluşturulmuş ve/veya oluşturulmaktadır (Erdemir, Zeka, Çiğdemden akt. Özdemirci, 2012: 5).*

Modernizmin toplumlari ayrıştırıcı durumuna baktığımızda, otoriteryan özelliği dikkat çekmektedir. Çünkü modernizmin toplumlari keskin bir şekilde dönüştürme amacı vardır. Bundan dolayıdır ki modernizm hiçbir zaman homojen bir toplum yapısına ulaşamaz. Bu da toplumlarda ciddi ayrışmaları ve hatta düşmanlıkları doğurmaktadır. Modernizm, argümanlarını çok sert şekilde kullanarak bir ideolojiye dönüşmüştür. Bunu radikal dönüşümler yoluyla gerçekleştirmiştir. Bu durum kendisine karşı ciddi eleştiriler yöneltilmesine neden olmuştur. Modernizmin bu otoriteryan baskısının toplumu tek tipleştirici ideali beraberinde yeni sorular doğurmuştur. Toplumlari ayrıştıran modernizm bir devrimle ortaya çıkmış değildir. Yavaş ve sessiz bir şekilde toplumun tüm katmanlarına nüfuz ederek ilerlemiştir (Özdemirci, 2012: 5).

Modernizmin bu determinist ve totaliter yanı, politika, ekonomi ve kültür alanlarında hem çatışmalara hem de ayrımcılığa neden olmuştur. Bu özellikleriyle modernizm, eskiye dayanan ve bir geçişi simgeleyen olağan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Kültürel anlamda modernizm, XIX. yüzyılda geleneksel anlamdaki edebi, sanatsal, sosyal organizasyon ve gündelik yaşamın geçerliliğini yitirdiği fikriyle ortaya çıkmıştır. Modernist hareketin XIX. yy. ortasında Fransa'da ortaya çıktığı kabul edilir. Temelde dayandığı fikir, geleneksel sanatlar, edebiyat, toplumsal kuruluşlar ve günlük yaşamın artık zamanını doldurduğu ve bu yüzden bunların bir kenara bırakılıp yeni bir kültür icat edilmesi gerektiğidir. Modernizm ticaretten felsefeye her şeyin sorgulanmasının gerekliliğini savunur. Böylelikle kültürün öğeleri yeni ve daha iyi olanla değiştirilebilir. Modernizme göre XX. yy.ın ortaya çıkardığı yeni değişiklikler ve yenilikler kalıcıydı, aynı zamanda yeni oldukları için 'iyi' ve 'güzeldi' ve toplum dünya görüşünü bu öngörülere göre gözden geçirip uyarlamalıydı” (www.wikipedia.org).

Batur'a göre modernizm, toplumları yeniden tasarlamak hedefine yönelmiştir. Böylece yeni bir toplum yaratma iddiası taşımaktadır. “*Modernizmi bir biçimlendirme ilkeleri dizgesi olarak yorumlama girişimi bir tarihsel süreci, adeta iç tutarlılığı olan tarih-dışı bir düşünce kategorisi olarak açıklamak anlamına gelmektedir*” (Batur, 2009: 64) diyerek eleştirmiştir.

5. BÖLÜM

HABERMAS VE GADAMER'DE MODERNLİK VE GELENEK KAVRAMLARININ DÜŞÜNSEL TEMELLERİ

Modernitenin eleştirel bir savunusuna girişen Jürgen Habermas, kültüre, normların gelişmesine, diyalektiğe verdiği önem itibariyle ilkin en genel anlamıyla Alman felsefi geleneğinin mensubudur. Daha özelde ise o, bu geleneği, Marx, Weber ve Freud'un uzlaştığı bir sosyal kurama dönüştürme amacındaki Frankfurt Okuluna (Balakrishnan, 2003: 115) mensuptur. Frankfurt Okulu ile özdeşleştirilen Eleştirel Kuramın son kuşak felsefeci ve toplum kuramcılarında en önemlisi olan Habermas, epistemolojiden toplum kuramının temellerine, demokrasi kuramından güncel Alman siyasetine kadar çok geniş bir yelpazede özgün ürünler vermiştir. Eleştirel Kuramın son büyük temsilcisi olmakla birlikte onu olduğu gibi kabullenmemiş, Eleştirel Kuramı yeniden inşa etmiştir. Habermas '*bilimin insanlığın pratik faaliyetlerindeki temellerini açığa çıkarmak*' (Held, 1980: 304) ister. Diğer eleştirel kuramcılar, başta da Horkheimer gibi Habermas da bilginin tarihsel kökenli ve çıkarlarla bağlı olduğunu düşünür. Ondan farklı olarak ise Habermas bilişsel çıkarlar (bilgi-oluşturucu çıkarlar) teorisini geliştirmiştir. Buna göre üç temel bilgi-oluşturucu çıkar vardır. Burada çıkar, yaşam karşısında antropolojik kökenli stratejilere karşılık gelmektedir. Bunlar teknik (nesnelerin kullanılması ve kontrolü), pratik (iletişim) ve özgürleşimci (özerklik ve sorumluluk arayışı) çıkarlardır. Bu çıkarların toplumsal örgütlenme araçları sırasıyla şunlardır: çalışma (araçsal davranış), etkileşim (dil) ve iktidar (asimetrik sınırlama ve bağımlılık ilişkisi). Söz konusu faaliyetlerin işleyişini biçimlendiren ve sistemleştiren bilim türleri ise yine sırasıyla ampirik-analitik, tarihsel-hermeneutik ve eleştirel bilimlerdir (Held, 1980: 254-256).

Gelenek ile modernlik arasındaki değersel, ilişkiyel bağlılık sal unsurlar arasındaki çelişkieler bireysel olarak yalnızlaştırılmayı beslemektedir. Yalnızlaştırılan bireyin bütün yaşam alanları, işi, evi, beslenmesi, sağlığı, eğitimi, eğlencesi bireyleri kişilikten arındırılmış sayılar, gruplar ve soyut birimler olarak ele almaya yönelik çeşitli bürokratik örgütlerce yürütülür. Sosyolojik olarak ifade edebileceğimiz birincil ilişkiler yerine ikame olan resmi/ikincil bağlılıklar kişisellikten uzak yaşam biçimine neden olduğu için geleneksel toplumların sıkı dayanışmalı topluluk yaşamının tam bir karşıtı olarak bireysel yabancılaşmanın temelini oluşturur. Modern dönemin kendine özgü özellikleri olan birincil/ikincil ilişkileri birçok sosyal bilimci tarafından dile getirilip, bu düzlemde tartışılmıştır. Bunlar:

	Birincil ilişkiler	İkincil ilişkiler
➤ M. Weber	Statü	Sınıf
➤ Tönnies	Cemaat	Cemiyet
➤ Spencer	Sınai	Askeri
➤ Cooley	Birincil	İkincil
➤ Durkheim	Mekanik	Organik

Aynı zamanda Pareto'nun 'aydınlar dolaşımı' ile Comte'un 'üç hal yasası' da yukarıda ki ilişki biçimlerine dahil edilebilir (Çetin, 2003-2004:22).

“Yirminci yüzyılın ilk yarısında, modern uygarlığa- modern uygarlık bilimist, rasyonalist, bireyci ve hedonist bir uygarlıktı-duyulan husumet yeni doruklara ulaştı: burjuva toplumuna yöneltilen suçlamalar arasında, modernliğin insanları, varoluşa anlamını veren bir düzenden 'kopardığı' teziydi. Geleneğin, bu düzenin ana unsuru olduğu öne sürüldü. Geleneğin, düzenin ve uygarlığın kalitesinin garantörü olduğu iddia edildi” (Shils, 2003-2004:117).

Yukarıda sıralamaya çalıştığımız geleneksel ve modern toplumlardaki birincil ve ikincil ilişkiler, mevcut toplumsal yapılarla yeni gelişen toplumsal yapılar arasındaki

farkları ortaya koymaktadır. Şimdi'de geleneksel ile modern arasındaki farklarına bir göz atalım?

	GELENEKSEL	MODERN
➤ Henry Maine	Statü	Sözleşme
➤ Herbert Spencer	Militan	Endüstriyel
➤ Karl Popper	Kabile Düzeni	Açık Düzen
➤ Max Weber	Geleneksel/Karizmatik	Bürokratik/Ussal
➤ Karl Marx	Feodal	Kapitalist
➤ Charles Cooley	Asli Grup	Ötekiler/Tali Gruplar
➤ Herman Schmalenbach	Topluluk/Federasyon	Toplum
➤ Georges Gurvitch	Cemaat/Topluluk	Kitle
➤ Emile Durkheim	Mekanik Dayanışma	Organik Dayanışma
➤ Ferdinant Tönnies	Topluluk	Toplum
➤ George Simmel	Kırsal	Kentsel

“Modern toplumu açıklamakta kullanılan kavramlarla, geleneksel toplumu açıklamakta kullanılan kavramlar arasındaki farklara baktığımızda, sosyoloji teorisinin modern ile geleneksel arasında kökten bir ayrılık olduğunu varsaydığını görebiliriz. Buna göre modern toplumda, insanların, yüz yüze, samimi ilişkilerden çok resmi ilişkiler kurduklarını görürüz. Birey ile toplum arasındaki ilişkide bireye daha fazla ağırlık verilir. Modern toplum daha rasyonel, merkezi, teknolojinin hâkim olduğu bir toplumdur. Kısaca, modern toplum ile geleneksel toplum arasındaki belki de en önemli fark, ekonomi, siyaset, kültür gibi toplumsal yaşamın önemli görünümünün modern toplumda daha merkezi bir iktidar ilişkileri sisteminin etkisi altında geliştiğidir. Daha açık bir ifadeyle modern toplum yerelden ziyade merkezi olana önem vermektedir. Bu açıdan bakıldığında, modern toplumda ortaya çıkan ideolojilerin, özellikle Marksizm'in, büyük ölçekli toplumsal değişim projelerine odaklanırken, yerelliği ihmal etmesi oldukça anlaşılırdır” (Akar, 2007:23-24).

Toplumsal bir eylem ya da bir metin okunurken, çıkartılacak sonuç bir anlama ve yorumlama yetisidir. Habermas bu durumu açıklarken, anlamın bağlamından kopmadan

tanımlanabileceğini belirtmiştir. “*Yorumcu bir anlatımın anlamsal içeriğini, tarafların tartışmalı önermeye evet ya da hayır diyerek ya da çekimser kalarak tepki verdikleri eylem bağlamlarından bağımsız olarak açıklığa kavuşturamaz ve tarafları kendi tavırlarını almaya yönelten örtük nedenleri ortaya koymadan da bu evet/hayır biçimindeki tavır almalarını anlayamaz. Çünkü anlaşma ve uyumsuzluk, bunlara salt dışsal koşulların neden olmadığı ve karşılıklı geçerlilik iddialarına göre ölçüldükleri sürece tarafların elinde gerçekten bulunan ya da bulunduğu varsayılan gerekçelere dayanır*” (Habermas, 2001:143).

Gadamer toplumsal bir gerçekliğin pratiğini anlama ve yorumlamada bir sorun olarak görmüştür. Bu pratiğin sadece açıklama ile yetersiz olacağını, bunun felsefi bir problem olarak ele alındığında anlaşılabilirliğini düşünmektedir. Yani Gadamer’e göre de anlama ve yorumlama insanın toplumsal hayattaki pratiğinin kendisidir.

Gelenek-modernlik ilişkilerinin, hermeneutik faaliyetlerde ele alındığı bağlam, genelde Gadamer-Habermas tartışması etrafında olmuştur. Hemen belirtelim ki, bu tartışmayı başlatan taraf Jürgen Habermas’tır. Gadamer’in *Felsefi Hermeneutik* ile ilgili görüşlerine de ilk ciddi tepki ondan gelmiştir. Jürgen Habermas, hermeneutikle ilgili tartışmalara Gadamer’in *Hakikat ve Yöntem* adlı eserine yazdığı bir eleştiri ile girdi (Habermas, 2002:200-230). Habermas yazı hayatının bir döneminde hermeneutikle ilgili tartışmalara dâhil olmuş ve daha sonra hermeneutik kavramını da kullanmaktan sakınarak kendi deyimiyle “*eleştirel sosyal bilimler kuramı*” geliştirmeye çalışmıştır (Habermas, 1998: 284). Habermas’ın hermeneutik hakkındaki düşünceleri, diğer yazarlar tarafından ve tabî ki Gadamer tarafından haklı olarak *kuşku hermeneutiği* olarak nitelendirilmiştir (Gadamer, 2002: 149-161). Bunun nedeni Habermas’ın ısrarla eleştirinin önemi üzerinde durmasıdır. Bu konuda, hermeneutikle ilgili tartışmaların doğrulama ve geçerlilik ölçütleri üzerine odaklandığı ve eleştirinin biraz ihmal edildiği

söylenbilir. Ona göre, doğa bilimlerinin yöntemleri ve insan bilimlerinin muhtevaları, iktidar gücü tarafından istismar araçları olarak kullanılmaya müsaittir. Bu kendisini sosyal bilimler üzerinde egemenlik kurma yoluyla hissettirir. Nesnel ve yöntemsel hermeneutik kuramı açısından felsefi hermeneutiğin özneliği ve göreceliğini destekleyen yorumlama anlayışı savunduğu iddialarına ilave olarak Habermas, felsefi veya varoluşsal hermeneutiği dogmatik ve tutucu, dahası muhafazakâr olmakla suçlar (Sezer, 2006: 283).

Habermas, Nietzsche ve Heidegger'i izleyen tüm postmodern söylemin ürettiği çözümlerin, bizi yaratıcı olmayan ve modernlik-karşıtı bir mistisizme, estetize edilmiş 'kendi' anlayışına ve romantizme götürdüğünü savlar. Bu nedenle, 'akıl'ı, ötekisi ile yani 'akıl'ın karşısında olanla eleştiren tüm yaklaşımlara karşın o, modern akılsallığın, akılsallığın toplumsal-dilsel kullanımlarında (diyalog-iletişim) yerelleştirilmesi aracılığı ile yeniden yapılandırılma gerekliliğini vurgular. Fred Dallmayr'a göre, Habermas'ın temel savı, modernlik eleştirilerinin, öznelarasılığın kuram-eylem ilişkisini kuramamış olduğu ve bu nedenle, tam anlamıyla birer eleştiri sayılamayacağıdır (Dallmayr, 1991: 14). Çünkü aşkınsal felsefe ya da aşkınsal özneliğin, modern-özneyi aşma tasarılarının başarısız olma nedeni, bireysel özneye konumlanmış olmasıdır. Bireysel özneye konumlanan akıl, kendini yalnızca *araçsal* olarak aşabilir. Akıl, bireysel-öznel edimler olarak anlaşıldığı ve öznelarası bir dolayımında ele alınmadığı için, araçsallık tehlikesine düşmektedir. Bu nedenle, Habermas, aklın dolayımını "karşılıklı anlama"ya yönlendirilmiş konuşma biçiminde betimler. (Habermas, 1992:144) "*Karşılıklı anlama*" '*araçsal akıl*'dan, toplumsal olarak bir arada eylemeye geçişin temel yapısıdır. Ancak burada 'anlama', otantik bir anlama değil, yaşamdünyasının paylaşılan arka planına ait bir anlamadır. (Habermas, 1992:149) Özellikle, *Modernliğin Felsefi Söylemi*'ndeki tüm çaba, modern akıl eleştirilerinin, aklın kendisine yönelik olmasına karşı çıkmak ve bu

eleştirilerin aklın yalnızca belli bir biçimde gerçekleşmesine yönelik olduğunu tanıtlamak içindir. Habermas'ın en çok eleştirdiği düşünürlerden biri ve belki de belli bir düşünme geleneğinin başlangıcı olduğu için en önemlisi modern akli ve özne-merkezli felsefeyi *temel ontoloji* projesi ile aşmayı amaçlayan Heidegger olmuştur (Kurtar, 2011:116). Gadamer'in de Heidegger'in en önemli öğrencilerinden birisi ve sadık mirasçısı olarak düşündüğümüzde Habermas'ın Gadamer eleştirisi onun Heidegger eleştirisinden bağımsız ele alınamayacağı açık bir biçimde görülebilir.

Modernitenin felsefi söylemine eşlik eden karşı-söylem, modernitenin ilkesi olarak sübjektiviteyle bir hesaplaşmaya girmişti. Bilinç felsefesinin kavramsal açmazları benzer ya da farklı biçimlerde birçok düşünürce analiz edilmişti. Ve bunlar bilinç felsefesinin dışına çıkmayı başaramamıştı. Gerçi buna yaklaşıldığı anlar olmuştu; genç Hegel, genç Marx ve hatta zaman zaman Heidegger ve Derrida alternatif bir yolun kıyısında durmuşlar ama bu yolu tutmamışlardı. Habermas'a göre "nesnelerin bilgisi paradigması, konuşma ve eyleme yetisine sahip özneler arasındaki karşılıklı anlaşma paradigmasıyla değiştirilmeliydi." (Habermas, 1994: 295-296)

Söz konusu paradigma değişikliği moderniteyi terk etmek yerine onun karşı-söylemine geri dönmeyi de beraberinde getirir. Bu karşı-söylem basından beri "*Aydınlanmayı kendi dar görüşlülüğü konusunda aydınlatmak amacını gütmüştür.*" Aklın kendini sınırlandırmasına karşı yapılacak olan akıldan vazgeçmek değil onu sınırlarından kurtarmaya çalışmak olmuştur. Kant'ı eleştirenler (Schiller, Schlegel, Fichte, Hegel) Aydınlanmayı yine Aydınlanmanın araçlarıyla gözden geçirmişlerdir. Öte yandan aklın toptan bir eleştirisini yapma, yani aklın '*öteki*'sini bulma çabaları belirsiz mutlak bir yaratıcı '*varlığa*' ilişkin idealist fikirlerle sonuçlanmıştır. (Habermas, 1994: 301-307)

Genel olarak Gadamer’le Habermas arasındaki tartışmalar temelde şu dört başlık etrafında odaklanır:

a) *Dile bağımlılığı sebebiyle hermeneutik deneyimin evrenselliği*

b) *İktidar ve ön-yargı karşısında eleştirel tavır takınabilmenin imkânı*

c) *Sosyal bilimlerin yöntem sorunları*

d) *Gelenek ve akılsallık arasındaki ilişki* (Bilen, 2002: 175).

Frankfurt eleştiri ekolüne bağlı bir yazar olarak Habermas’ın hermeneutiğe daha çok sosyal eleştiri kuramını geliştirmek amacıyla ilgi duyduğu söylenebilir (Bilen, 2002: 176). Frankfurt Okulu düşünürleri ‘*eleştirel teorisyenler*’ Habermas’ın hermeneutik anlayışı da ‘*eleştirel hermeneutik*’ olarak adlandırılır. Zira Habermas, Frankfurt Okulu’nun gelişiminde önemli bir paya sahip olan Theodor Adorno’nun da asistanlığını yapmıştır. Marksist düşüncenin eleştirel bir bakış açısıyla yeniden ön plana çıkartılmasını amaçlayan Frankfurt Okulu, düşünce tarihi ve çağdaş toplum düzenleri üzerinde belli bir dönem oldukça etkili olmuştur. Habermas bu teoriye Marksist düşünceden uzaklaşarak yeni bir boyut getirmiş ve eleştirel teorinin yeniden gözden geçirilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda eleştirel felsefenin hareket noktası, aydınlanmayı bireyin öz refleksiyonu\kavrayışı olarak kabul etme ve bu kabulü devam ettirme çabasıdır. Aslında öz refleksiyon\kendini kavrayış Habermas’ta doğrudan pratik bir anlama sahiptir. Bu refleksiyon sayesinde insan, kendi toplumunun ve tarihinin öznesi, diğer bir ifadeyle yetişkin bir bireyi olmaktadır. Aydınlanmış bir toplumda bilim, teknik, politika ve kamuoyu arasındaki karşılıklı ilişki, Habermas’ın çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Ona göre uygarlığı bilimselleştirilme çabası, eşitliği bütün topluma yayma amacına darbe vurmuş; bu amaç yerini -aydınlanmanın da yardımıyla- tamamen madde ve güce dayanan bir sürecin kurulmasına bırakmıştır. Habermas’ın amacı, bu sürecin nasıl geliştiği, teori ve pratik arasında akılsal bir

uygunluğun nasıl tekrar kurulabileceği sorunsalının aydınlatılmasıdır (Topakkaya, 2007: 65). Zira Ona göre aydınlanmanın hedeflediği modernite, hala tamamlanmamış bir proje olarak ortada durmaktadır (Habermas, 1990).

Gadamer'le Habermas arasındaki tartışma ilk olarak hermeneutiğin evrenselliği problemi üzerinden başladı. Habermas için Gadamer'in en son ve en kabul edilemez iddiası, hermeneutiğin evrensellik iddiasıdır. Hermeneutiğin evrenselliği için Gadamer'in ileri sürdüğü iddialardan birisi, bilimsel ve teknolojik süreçte üretilen, teknolojik olarak kullanışlı bilginin yaşama dünyasının pratik bilgisiyle bağlantısının kurulması gerektiğidir. Habermas da böyle bir gereksinimin olduğu kanaatinde olmasına rağmen Gadamer'in bu gereksinimi, insanın dilselliğini ve Platon'un varolan her şeyin dilin aynasında yansıtıldığı sözünü hatalı bir biçimde kendisine destek olarak hermeneutiğin evrenselliği iddiası için kullandığını düşünmektedir. Habermas'a göre sorun, Gadamer'in varlıkların dille anlam ve hayat bulmaları olarak tanımlanan Platoncu dilsel idealizm anlayışını düşünmeden kendisine destek almasından kaynaklanmaktadır. Yine Habermas'a göre, Gadamer'in, hermeneutiğin evrenselliği iddiası, dilsel geleneğin ontolojik önceliği anlayışına oturtulmuştur. Bu iddianın geçerli olabilmesi için dilsel geleneği biçimleyen uzlaşmanın zorlama ve çarpıtma olmaksızın başarılı olmuş olması gerekmektedir. Oysa derin hermeneutik her uzlaşmanın hatalı iletişiminin sonucunda pekiştirilmiş olabileceği şüphesini ortaya atmakta ve insanların olgusal düzeyde uzlaşma görüntüsü altında sanrıya (hezeyan) kapılabileceklerini öne sürmektedir (Topakkaya, 2007: 70). Habermas Gadamer'in dile doymuş '*gelenekler*' anlayışını, diğer şeylerin yanı sıra, anlam çerçevelerinin güç farklılaştırıcılarını içerdiklerini gösteremediği için eleştirir. Eleştiri yeterince geçerlidir, ancak Habermas konuyu '*sistemik olarak çarpıtılmış*' iletişim biçimlerinin önemini gösterme yönünde geliştirmeye çalışır. Ancak Habermas bu temelde güç kavramını bir kurum teorisiyle

doyurucu biçimde bütünleştirmeyi başaramaz. ‘Egemenlik’ ‘sistemik olarak çarpıtılmış’ anlam yapılarıyla aynı şey değildir, çünkü egemenlik anlamlandırma kodlarının varoluşlarının temel koşuludur. ‘Egemenlik’ ve ‘güç’ sadece dağılım eşitsizlikleri temelinde alınamaz, aksine onların toplumsal ilişkisinin (veya benim ifademle aslında insan eyleminin) içkin özellikleri oldukları kabul edilmelidir. Nitekim güç doğası gereği zarar verici bir olgu, sadece ‘hayır deme’ kapasitesi değildir; ne de egemenlik –en azından bazı toplumsal düşünce geleneklerinin karakteristik özelemlerinin aksine– geleceğin bazı muhtemel toplumlarında ‘aşılabilir’.

Gadamer’in hermeneutik için evrensellik iddiası, Habermas’a göre, pozitivistten yayılan benzer evrensellik iddiasıyla örtüşür. Bu birbiriyle örtüşen yaklaşımlardan hiç biri kendilerinin farklı bilgi-kurucu ilgi-çıkara’lara (Habermas, 1997: 20-30; Çiğdem, 1997:80) bağlı olduğunu asla kabul etmez. Birinde anlamın dilselliği ve bunun doğal sonucu olarak her anlamın hermeneutik bir faaliyet olduğunun evrenselliği söz konusu iken, diğesinde gözlem ve deneyin oluşturduğu bilgilerin evrenselliği söz konusudur. Yani, Habermas, Gadamer’i eleştirdiği pozitivist yaklaşımla aynı kefeye koyar.

Habermas, geleneksel pozitivism ile hermeneutik geleneği bütünüyle reddetmez, ancak onların sınırlılıklarını ortaya koyar. Onun amacı, iki farklı akıl anlayışına sahip bu her iki geleneği, daha kuşatıcı olan bir eleştirel teori içine yerleştirmek ve sentezlemektir. Habermas’a göre pozitivism, araçsal bir çıkara dayalıdır. Bu çıkarın kaynağında, öznenen bağımsız olduğu varsayılan (doğal ve toplumsal) gerçekliği kontrol etme arzusu bulunur. Doğa üzerinde tesis edilen bilimsel-teknik kontrolün, toplumda da tesis edilebileceği düşünülür. Pozitivizmin, metodolojik düzlemde, toplumu doğa ile özdeşleştirmesi ve bilimlerin birliği ilkesine bağlı kalması bu çıkarla ilintilidir. Pozitivizm eleştirisi yapan tarihsel-hermeneutik bilimleri ise insanlar arasında

karşılıklı anlama ve iletişimi sağlama çıkarı, yani pratik bir çıkar yönlendirir. Habermas'a göre bu gelenek, yer yer doğru bir pozitivizm eleştirisi yapıyor olsa da, insanlar arasındaki 'yanlış anlama' ve 'çarpık iletişim' süreçlerini bir tartışma konusu haline getirmez. Eleştirel teori, bu her iki geleneği içine alır ve 'kapsayarak' aşar. Bu teoriye yön veren çıkar ise 'özgürleşim çıkarı'dır. Teknik ve pratik çıkarları içine alan eleştirel teori, bu çıkarları gerçek insan ihtiyaçlarının hizmetine sokmak ister. Amaç, insanları 'olguların tahakkümü'nden ve kendi kendilerini 'yanlış anlamak'tan kurtarmaktır (Habermas, 1997: 85-233).

Habermas, Gadamer hermeneutiğini '*dilselliğin idealizmi*' olarak anlamakta ve bu tür bir hermeneutiği, dilin gerçek sınırlarını yanlış belirlemekle suçlamaktadır. Fakat dil ile anlama arasındaki ilişki, bizzat dilsel anlamanın başarısız olma ihtimalini şart koşmaktadır. Hâlbuki dilin evrenselliğinden kasıt, her şeyin problemsiz söylendiği ve anlaşıldığı dil değildir. Dilin evrenselliğinden Gadamer'in kastı, bir 'dil arama' sürecidir. Habermas dilin evrenselliğinden hareketle hermeneutiğin evrenselliği iddiasını da eleştirir. Hermeneutiğin evrensellik iddiasını ona göre yanlışlayan en güzel örnek 'özel anlaşılmaz hayatsal ifadelerin' olmasıdır (Topakkaya, 2007: 70).

Bu bağlamda Habermas'a göre, hermeneutiğin sınırlılığına iki örnek gösterilebilir; *psikanaliz ve ideoloji eleştirisi*. Her iki örnekte de, özne kendi ifadelerinin farkında değildir. Oysa bu durum Gadamer'in hermeneutik yaklaşımı için bir sorun oluşturmaz. Çünkü O'nun için anlamın iletilmesi bireysel bilince bağlı değil, içinde bulunduğu tarihselliğe ve geleneğe bağlıdır. Habermas için ise psikanaliz ve ideoloji eleştirisi, anlamın bireysel olmaktan çok kolektif iletişiminin örnekleridir ve bu nedenle de, her iki örnekte de, ifadenin anlamı *sistemik olarak bozulmuştur veya bozulmaya müsaittir* ve Gadamer'in öngördüğü türden diyaloga uygun değildir. Habermas için hermeneutik yaklaşımın önemli olan yanı, toplumsal bilimlere bir temel oluşturmasından daha çok

onun diyaloga dayalı ön-varsayım (ön-yargı) ve dolayısıyla iletişimsel modellerle olan ilişkisidir. Habermas'ın eleştirisi Gadamer'in yapıtındaki diyalog kavramının tek yanlılığında yoğunlaşır. Habermas, *yorumcunun gelenek karşısındaki edilgenliğine karşı çıkar*. Gadamer'in *ufukların kaynaşması* kavramı okuyucu ve metin karşıtlığını vurgulamasına rağmen, Habermas'ın iddiasına göre, Gadamer metinde cisimleşmiş anlamın yorumcunun anlamına göre daha üstün olduğuna düşünmektedir (Habermas, 2002b:257). Yani metin, insanın anlama sürecine, zaman ve mekan açısından bilinçli ya da bilinçsiz müdahale edemeyeceği bir süreç olmalıdır. Oysa metne pek çok engellemeler ve tahrifler yapıldığını iddia eden Habermas'a göre, bu engelleme ve tahrifler öyle arada bir olan istisnai olaylar\olgular değil, bilakis sistematik olarak işleyen bir mekanizma şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Habermas, hermeneutiğin eleştirel veya meta-hermeneutik bilinci eksik olmasından ve ideoloji eleştirisi sayesinde elde edilecek bir anlamaya asla ulaşamayacağından dolayı Gadamer'in felsefi hermeneutiğinin evrensel bir anlamayla ilgili olamayacağı sonucuna varmıştır. Ancak görüleceği üzere aralarındaki asıl tartışma otorite (gelenek) ile akıl arasındaki ilişkinin mahiyetine dairdir. Habermas, Gadamer'i anlama sürecinde açığa çıkan refleksiyonun gücüne önem vermemekle suçlar. Ona göre bunun doğal bir sonucu, Gadamer'in aklın eleştirel yetisine gereken değeri vermemesidir. Gelenek tarafından dışlanan önyargılara olumlu bakılmasını salık veren Gadamer'in önyargısı, gerektiğinde geleneği de kabul etmeme hakkı olan refleksiyonun gücünü kabul etmemesidir". Gadamer tarihsel etkinin hermeneutik tecrübesini mutlak kabul ederek, hermeneutik refleksiyonu ve geleneğin derin bağlantılarını köklü bir değişikliğe uğratmıştır. Bu da geleneğin şimdiye kadar tartışmasız kabul edilen otoritesinin çözülmesine sebep olmuştur (Topakkaya, 2007: 75). Bu açıdan bakıldığında

Habermas'a göre Gadamer'in önyargı ve otorite kavramlarını rehabilite savı, dogmatik iddiadan başka bir şey değildir.

Tüm bunlara cevap olarak Gadamer, söze hermeneutiğin bir uzlaşma sanatı olduğunu, oysa bilim, eleştiri, düşünüm gibi kavramların belirsizliği nedeniyle hermeneutiğin anlama ve yorumlama etkinliği üzerinde süren tartışmada bir uzlaşmaya varmanın zor görüldüğünü söyleyerek işe başlar. *Bilim çağında yaşadığımızı*, bilimin giderek artan bir biçimde doğayı baskı altına aldığını, insan ilişkilerini düzenlediğini, bilime sanrısız bir güç vehmedildiğini hatırlatan Gadamer, bu sistemin bireyin pratik bilincini teslim alarak devre dışı bıraktığını ve kendisini ebedileştirdiğini belirtir. Bunun arkaplanına baktığımızda aslında bilimsel ilerleme bilinci ile siyasal-toplumsal bilincimiz arasında çok eski zamanlardan beri var olan bu gerilim, bilim çağında doruk noktasına ulaşmıştır (Gadamer, 1981:55).

Gadamer göre, hermeneutik, bir anlama sanatı olarak tanımlanıp, bu sanatın uygulanması şeklinde anlaşılıyorsa, bu bilgi kendine özgü olan bir disiplin, bir teknik doktrin görülmelidir. Schleirmacher ve izleyicileri, hermeneutiği teknik bir doktrin olarak anlamış olabilirler ancak felsefi hermeneutik hiçbir zaman ne bir tekniğe ne de bir yönteme indirgenemez. Çünkü felsefi hermeneutik, bir kurallar bilinci yeteneği geliştirmeye çalışmaz; yalnızca bu yetenek ve onun dayandığı bilgi hakkında bir düşünümdür, bir deneyimdir. Bu yüzden de felsefi hermeneutik, bir metinde veya insanlar arasındaki tartışmada karşılaşılan tikel anlam sorunlarıyla uğraşmaz, aslında onun daha ziyade geliştirmeye çalıştığı şey Habermas'ın *eleştirel düşünüm bilgisi* dediği şeyle benzer özellikler taşır. Buna paralel olarak da Gadamer, Habermas'ın önyargının anlama ve yorumlamanın önünde bir engel oluşturduğu toplumsal eleştirel düşüncesinin de hermeneutik bir düşünüm sonucu meydana geldiğini iddia eder. Kendini anlamamanın düzeltilmesini amaç edindiğinden, özel bir felsefi meşrulaştırım

iddiasına hamletmeyip tam aksine özel bir felsefi iddiaya karşı çıktığından, hermeneutik düşünüm felsefidir. Felsefi hermenutiğin eleştirisi, bilimsel prosedürün kendisine, yani mantıksal analiz tarafından yöneltilen doğanın inceltilmesine değil, metodolojik haklılaştırımın yetersizliğinedir (Gadamer, 2002b: 277). Gadamer'in itirazının merkezi teması, metodolojik haklılaştırımın yegâne haklılaştırım olarak görülmesine ve yöntemle hakikatin garanti altına alınabileceği söylemineydi.

Gadamer, böylece felsefi hermeneutiğin tanım alanını Habermas'tan çok farklı olarak belirledikten sonra tekrar hermeneutiğin evrenselliği iddiasına döner. Ona göre, *“ne modern bilimin giderek artan şekilde batini (esoterik) bir hal alan işlemleri ve özelleşmesi, ne maddi emek ve onun organizasyon biçimleri, ne toplumu bir arada tutan egemenliğin ve yönetimin siyasi biçimleri, kendilerini pratik aklın (veya akılsızlığın) bu evrensel ortamının dışında tutabilir”* (Gadamer,2002b:278). Ayrıca Habermas da bilimin monolojik olarak öne sürdüğü gerçeklik hakkındaki ifadelerinin, ancak insan söyleminin aynasında değerlendirilerek meşrulaştırılabileceğini görmekte, fakat bunun hermeneutik için nasılsa yeni ortaya çıkmış bir problem olduğunu söyleyerek buna karşı çıkmaktadır (Gadamer,2002b:279). Hâlbuki Gadamer de her türlü insanî anlamının dilsel bir zeminde gerçekleştirildiğini ifade ederek hermeneutiğin evrenselliği düşüncesine ulaşmıştı.

Çağdaş politik felsefe özellikle Anglo-Amerikan düşünce dünyasındaki liberalizm-komünütaryalizm(cemaatçilik) tartışmalarında ve Aristotelesçi temalara sahip bir modernlik eleştirisinin gündeme gelişinde önemli bir nokta gün yüzüne çıkar. Bu nokta Gadamer'in Habermas ve Rawls gibi düşünörlere entelektöel yakınlığı olan liberal eleştirmenlerin gözünden kaçan husus olan, Gadamer'in hermeneutiğindeki Aristotelesçi temaların ve gelenek kavramını modernlikle ilişkili bir şekilde yeniden düşünme çabasının modernite veya Aydınlanma karşıtlığı şeklinde anlaşılmasıydı.

Hâlbuki Gadamer'in hermeneutiği, Heidegger'in radikal modernite eleştirisinden çok farklıdır. Gadamer'in pratik aklın teknoloji çağında uğradığı deformasyona işaret ederken Heidegger'den ilham aldığına şüphe yoktur. Fakat Gadamer, Heidegger'in modernitenin politik kazanımlarını, modernliğin evrensellik iddiası taşıyan özgürlük ve ahlak anlayışını, dünyaya egemen olmaya çalışan ve kültürel çeşitliliği düzleyen teknolojik öznellik ve Batı metafiziği ile özdeşleştiren felsefenin, politik açıdan bir körleşmeye işaret ettiğini, *bugünün* ve *buranın* sorunlarından vazgeçen, pratik ve politik akli ataletle sürükleyen felsefi bir aşırılık olduğunu da açık bir biçimde ifade eder. Zira felsefi hermeneutik, her şeyden önce, evrensellik ve yerellik, modernlik ve gelenek, felsefe ve politika arasında aşılmaz duvarlar örmektense köprüler kurmayı hedefleyen; modernlik ve gelenek kavramlarını kutuplaştırarak düşünmek zorunda olmadığımızı dile getiren dahası kendisini de Avrupa modernitesinin ufku içinde tanımlayan bir düşüncedir(Sezer, 2006: 285).

Gadamer'in modernite karşıtı bir tutum içinde olduğu yönündeki iddialar onun postmodern bir konuma konularak hayali bir düzlemde eleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Gadamer'e göre modern çağ bir hermeneutik çağ, yani bir yorum çağıdır. Yorum çağı hakikatin ve bilginin mantıksal ve matematiksel kesinliklerle elde edilemeyeceğini açıkça ortaya koyar. Ama bu tüm anlamların ve hakikat arayışlarının kendisini açığa vurduğu yorumlama faaliyetlerinin görecelik çıkmazına sürüklenmesi ve teker teker birbirine eşitlenmesiyle sonuçlanacak bir anlamsızlık durumunu ve modernite karşıtı bir durumu ne öngörür ne de amaçlar.

Gadamer'in gelenek-modernite arasındaki ilişkiyi ele alma biçiminde ilham kaynağı Heidegger'dir. Heidegger, hem modern toplumlardaki kültürel zenginlik taleplerinde ortaya çıkan durumu kökünden yakalaması hem de ortaya koyduğu gelenek yorumuyla öğrencisi Gadamer'in gelenek-modernite ilişkisini anlamamız noktasında

önemli ipuçları sunuyor. Kendi felsefi formasyonunun kazanmasında Heidegger'den çok etkilenen, fakat Kıta Avrupası felsefesinde Heidegger'in düşüncesinin en ciddi eleştirilerinden birini sunan Habermas'a göre, Heidegger son tahlilde, modernitenin sıkıntılına ve tektipleştirici eğilimlerine karşı halkları kendi kültürel miraslarına yaratıcı bir şekilde sahip çıkararak kendileri olmaya, kendi gerçekliklerine dönmeye, özgün bir varoluş tarzını harekete geçirmeye davet eder ve moderniteye karşı kahramanca bir nihilizm önerir.

Modernitenin iddialarına karşı nihilist bir tutum içinde olan hocası Heidegger'in aksine Gadamer, jakobenizmin fanatikliğine, partizanca bir modernizme karşı eleştirel bir tavrı olduğunu hiç yadsımamış ve bunu muhafazakâr olarak damgalanmak pahasına defalarca dile getirmiştir. Fakat aynı zamanda geleneğin romantize edilmesini ve ona tözsel bir içerik yüklemeyi (Dieter, 2002: 79) özellikle moderniteyi reddeden tepkisel gelenekçiliği, radikal kültürcülüğü modern toplumlar için anlamlı bir seçenek olarak görmediğini de önemle belirtmiştir. Gadamer'e göre bu iki yaklaşım aslında madalyonun iki ayrı yüzü gibidir ve aynı ölçüde dogmatik olabilir.

Gadamer'e göre gerek liberal modernist düşünce gerekse tepkisel kültürcü muhafazakârlık gelenek kavramını çarpıtır. Liberal-modernist yaklaşım geleneği sosyolojik bir kategori olarak tanımlama eğilimindedir. Gelenek modernleşmeyle birlikte kaçınılmaz olarak geride bırakılacak folklorik bir atavizm'dir. Bu gelenek yorumu, ilerleme düşüncesini sorgulamaksızın kabul eden bir tarih felsefesi üzerine kuruludur. Gelenek ve özgürlük âdete birbirinin antitezi gibidir: Kitleler aydınlandıkça geleneksel yaşam biçimlerini geride bırakacaklar ve özgürleşeceklerdir. Bu kaçınılmaz sosyolojik bir kader, tarihsel bir zorunluluktur. Kültürcü muhafazakâr yaklaşım ise değişmeyen bir öz, çağlar boyu yeniden yorumlanmaksızın devam eden kutsal milli

kültürel değerler bütünü olarak tanımlar geleneği. Tüm bu yaklaşımlar geleneklerin birbiriyle etkileşime girmeden ve dönüşmeden yaşamayı sürdürebileceklerini varsayar.

Bu gelenek anlayışlarına karşı Gadamer'in felsefi hermeneutiğinde, hermeneutiğin evrenselliği tezinin altında yatan ontolojik tez, onun gelenek anlayışının oluşumunda önemli bir rol oynar. Bu ontolojik teze göre insan yorumlayan ve hikâye anlatan, bir dile ve dünyaya doğan, bir etik-yaşam dünyasında eyleyen tarihsel bir varlıktır; yalnızca eylemde bulunurken değil düşünürken de. Dolayısıyla insan tarihinin en ayırt edici yanı, insanın sonlu, tarihsel ve yorumlayan varlık oluşudur. Gadamer, insan varoluşunun tarihselliği ve sonluluğuna dair bu ontolojik sapmadan hareketle Aydınlanmanın bazı iddialarını gerçekleştirilemeyecek kadar abartılı ve tehlikeli bulur. İnsanların ve toplumların bilinçlenme yoluyla bugün ve geçmiş üzerine tam egemenlik kurabileceği, dünyayı istenç zoruyla ve gerekirse şiddet kullanarak bütünüyle dönüştürebileceği ve yeniden yaratabileceği, geçmişten miras olarak alınan gelenekleri ve tarihsel bilinci politik irade kullanarak sosyal hayattan tamamen silebileceği, tarihin yükünden ve etkisinden, kendini bütünüyle özgürleştirebileceği; kısaca kökten bir aydınlanmanın gerçekleştirilebileceği fikri Gadamer'e göre Aydınlanmanın modern bilim ve teknolojinin mantığını model olarak alıp sosyal ve politik hayata taşımayı arzulamasından kaynaklanır(Sezer, 2006: 294-295).

Çünkü Gadamer'e göre, *gelenek(ler)*, Aydınlanmanın öngördüğü şekliyle *insanın elbise değiştirdiği gibi değiştirilemezler*; bu tarzda değiştirildiklerinde de onlar artık gelenek olmazlar. Zira bir geleneğin eleştirisi de o geleneğin varlığının önceden kabulünü gerektirir. Gelenekler değişikliklere açıktırlar, ancak her değişiklik\ tadilat geleneğin devamına katkıda bulunur. Gadamer, gelenekten tam bir kurtuluş postülasında bulunan araştırma anlayışlarına karşıdır. Bu düşünce aynı zamanda Gadamer'in geleneklere karşı olan Aydınlanmaya verdiği cevaptır da.

Gelenekler fiziksel nesnelere değildir. İnsanın konuşması nasıl yalnızca seslerin vokalizasyonuna atıfta bulunularak açıklanamıyorsa, aynı şekilde, geleneklerin varlığı da, sanki onlar kişinin kendisinin veya kültürün kendi kendini yorumuna dayalı asimilasyonuyla canlı tutma veya yerleştirme tarzının dışındaki şeylermişçesine açıklanamazlar. Bu düşünce Gadamer'in geleneğin, kültürel modernitenin ürünü bir şey olarak tarihsel bilinçle birlikte ve bu tarihsel bilinçle rağmen şimdide nasıl devam ettiğini göstermek için keşfettiği çıkış yollarından biridir.

Gadamer'in gelenek kavramına yüklediği anlamdan yola çıkarak genel olarak hermeneutiğin toplum tahayyülüyle ilgili olarak denilebilir ki, hermeneutik açık bir biçimde toplumun içerden kavranılmasından yana olup, tüm toplum mühendisliği kurgularına karşı çıkar ve kurumların, makinelerin üretimi için gerekli teknik bilgiye sahip bir mühendisin makineleri tasarladığı biçimde toplumu planlayamayacağını iddia eder (Misgeld, 2002: 80-92). Zira bir geleneğe ait toplumların bir anda değiştirilemeyecekleri derin bir özleri ve önceden öngörülemez amaçları vardır.

Gadamer, geleneğin ve dolayısıyla dilin ontolojik varlığını tesis etmekle ilgilenirken, daha uygun ifadeyle Gadamer'in geleneğe ve otoriteye ilgisi felsefi iken, Habermas'ın ilgisinin merkezinde toplumdaki güç\iktidar ilişkileri bulunur. Gelenek ve otorite onun çizdiği resme tali bir faktör olarak girer ve bunun için Gadamer'den farklı bir noktaya vurgu yapar. Habermas için fiilen varolan şimdiki hal değil, olması gereken durum idealize edilmelidir. Gadamer'e göre ise ideali şimdi, buradaki durum sağlar, rasyonel planlarla kafalardaki kurgular değil. İdeal boşlukta asılı durmaz ya da idealler boşluktan doğmaz.

Gadamer'e göre şimdi öncelikle geçmişe atıfla anlaşılmalıdır; çünkü şimdiki ele almak için kullandığımız kategorilerin bizatihi kendilerini belirleyen şey de geçmiştir. Yani içinde bulunduğumuz gelenek. Habermas ise geçmişin şimdi üzerindeki

otoritesinin hem sorgulanmadan hem de gereğinden fazla abartıldığı kanısındadır. Hâlbuki şimdinin potansiyel imkânlarını gerçekleştirmek için geleceği gelenekten bağımsız rasyonel tercihlerimizle planlamamız gerekir. Buna karşılık, şimdi zamanın sonu değildir, yalnızca zamanda bir noktadır. Şimdi sürekli geçmişe, gelecek sürekli şimdiye dönüşür. Bu yeni yorumların her zaman mümkün olduğunu ve geleneklerin hayatta kalması için gerekli olduğu anlamına gelir.

Gadamer'e göre dil, geçmişi şimdiye, şimdiyi geleceğe bağlayan geleneğin sürekliliğini sağlayan en vazgeçilmez ortamdır. Habermas'a göre ise dil, bir egemenlik ve sosyal güç\iktidar aracıdır ve içinde her zaman güç\iktidar ilişkileriyle örülmüş ideolojik temalar barındır.

Gadamer-Habermas tartışması henüz sonuçlanmamış bir tartışmadır. Bizim payımıza düşen haklı ile haksızın kim olduğu konusunda kesin yargılara varmaktan ziyade değil, belki Chantal Mouffe gibi, “haklı ile haksızı, meşru ile gayri meşruyu birbirinden ayırmak her zaman mümkündür; fakat bu, yalnızca belli bir gelenek içinden yapılabilir. Gerçekten kişinin evrensel yargıya varabileceği, bütün geleneklerin dışında bir bakış açısı yoktur” düşüncesini paylaşmaktır. Ancak bir yerden bakmak aynı zamanda bir taraftan da olmak demektir. Bu da bize, “hiç kuşkusuz, hakemler ve oyuncuların temyize götüremedikleri kararları hala söz konusudur” (Baumann, 2003:317) deme hakkını veriyor. Zira oyun\gelenek devam ettikçe sonuç yaşanan her an da yerini yeni sonuçlara bırakma ihtimalini de beraberinde taşıyacaktır.

Hiç şüphesiz bu tartışma iki filozofun kendi geleneklerinin içinde, bazen gelenekleri adına bazen de geleneklerine rağmen geliştirdikleri düşüncelerinin iletişimsel, yani dilsel bir diyalog sürecinde geçmiş ve geleceğin ortasındaki *bugünü ve burayı* anlama ve yorumlama çabalarının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunlar, entelektüel, akademik ve her şeyden önemlisi toplumsal geçmişle bugünün

arasında kalmışlığa çare denemeleridir. Aynı şekilde cevabını aradıkları problemler kendi toplumsal ve tarihsel şartlarının önlerine getirdikleri problemlerdir.

Geleneksel kültürlerde, Giddens'ın dediği gibi, geçmişe, önceki kuşakların deneyimlerini içerdiği ve sürdürdüğü için saygı gösterilir ve simgelerine değer verilir. Gelenek, belirli etkinlik ya da deneyimi, yinelenen toplumsal uygulamalarla yapılanmış olan geçmişin, bugünün ve geleceğin sürekliliği içine yerleştirilen bir zaman ve uzam kullanma yoludur. Bütünüyle durağan da değildir, çünkü kültürel mirasını kendinden önce gelenlerden devralan her yeni kuşak tarafından yeniden icat edilmek zorundadır (Giddens, 1998: 41-2). Bu nedenle de gelenek nosyonunu, gelenekçilikten ayrı tutmak gerekiyor. Chantal Mouffe'nin dediği gibi, *“gelenek bizim kendi tarihselliğe eklenişimizi, bir dizi zaten varolan söylemler yoluyla özneler olarak edildiğimiz gerçeğini ve bize sunulan dünyanın bu gelenek yoluyla biçimlendirildiğini”* düşünmemizi sağlar (Mouffe, 2000: 306-7).

6. BÖLÜM

ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULARIN ANALİZİ VE YORUMLANMASI

6.1 Araştırmada Elde Edilen Bulguların Analizi

Gelenek ve modernlik kavramlarının Türkiye’deki algısının nasıl olduğunu ve etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada, araştırma sonuçlarından elde edilen bilgiler belli kurallar çerçevesinde değerlendirilip analiz edilmiştir. Elde edilen bilgilerin daha iyi anlaşılması için belli kategorilerde tablolar oluşturulmuştur. İlk olarak yapılan alan araştırmasında, görüşmecilerle birebir görüşülerek, bu görüşmeler ses kayıt cihazı yardımıyla kayıt altına alınmıştır. Verilerin belli kategorilerde değerlendirilmesi aşamasında, yapılan görüşmelerin hepsine kısa kodlar yüklenmiştir. Bu kodlar sayesinde yapılan görüşmeler tek tek dinlenip tam senaryo şeklinde yazıya aktarılmıştır. Tam senaryolar çalışmanın amacına göre düzenlenip uygun verilerin çıkarılması ile daha somut yorum yapma imkânı elde edilmeye çalışılmıştır. Devamında ise bu veriler araştırma sorularına göre düzenlenerek tez formatında yazıya geçirilmiştir. Tüm bu çalışmanın sonucunda elde edilen veriler, konuyla ilgili olarak belli kavramlarla açıklanmaya çalışılmış olup araştırmaya uygun kavramsal çerçeve oluşturulmuştur.

Tablo 1'de araştırma kapsamındaki görüşmecilerin dağılımları verilmektedir.

Tablo:1 Görüşme Yapılan Kurumlar ve Kişiler

Görüşme Yapılan Kurumlar ve Kişiler	Kadın Görüşmeci	Erkek Görüşmeci	Genel Toplam
ÇYDD	3		3
ADD	1	1	2
CHP	1	2	3
TGB		1	1
CEMAAT-1	1	1	2
CEMAAT-2	1	1	2
SAADET PARTİSİ	1	1	2
İLAHİYATÇI YAZARLAR		2	2
TOPLAM	8	9	17

Tablo:1'de belirtildiği üzere araştırmada görüşmecilere aşağıdaki sorular sorulmuştur.

1. “**Gelenek**” nedir? Sizin için ne ifade ediyor?
2. “**Modern-modernlik ve modernleşme**” nedir? Sizin için ne ifade ediyor?
3. Gelenek ve Modern kavramlarını karşılaştırdığımızda bir gerilimden söz etmek mümkün müdür?
4. Sizce Modern bir toplum muyuz? Evet/Hayır ise nedenlerini açıklar mısınız?

Tablo-2’de görüşmecilerin numaralandırılması verilmiştir.

Tablo:2 Görüşme Yapılan Kurumlar ve Kişilerin numaralandırılması

Görüşme Yapılan Kurumlar ve Kişiler	Kadın Görüşmeci no	Erkek Görüşmeci no
ÇYDD	ÇY-1, ÇY-2 ve ÇY-3	-
ADD	A1	A2
CHP	C1	C2-C3
TGB	-	T1
CEMAAT-1	N1	N2
CEMAAT-2	S1	S2
SAADET PARTİSİ	SA1	SA2
İLAHİYATÇI YAZARLAR	-	İ1 ve İ2

6.1.1 Görüşmecilerin “Gelenek” nedir? Sorusu hakkındaki görüşleri

Bu soruya verilen cevaplar toplumun değişik kesimlerinde farklı görüşler dile getirilmiştir. Geleneği daha çok din ile ilişkilendiren görüşmeciler, onun bu yönünü açığa çıkarmışlardır.

- *Hu gelenek deyince aklıma örf adet geliyor ama sadece Türkiye sınırları için düşünmemek lazım. Ortadoğu'nun da bir kısmını da dâhil edebiliriz. Sanırım burdakiler de benim gibi düşünüyorlardır... Bütün olarak bir uygarlık gibi... Aklıma gelenek olarak bu gelir. Yani biraz daha daralttığım zaman yerelleşme olarak, yerel kültür olarak söyleyebilirim. Aslında bu bahsettiğim yerelleşme, dinin modern çağa ayak uyduramaması olarak demek istiyorum. Burada gelenek tam olarak dindir demek istemiyorum. Ama geleneğin içinin çoğunu din doldurmaktadır demek istiyorum. (C-2)*

Bazı görüşmeciler Gelenek kavramının daha çok din bağlamında şekillenmesinin yanlış olduğunun altını çizmişlerdir. Onun kültürden ve dinden bağımsız düşünülmemeyeceğini ifade ederek, sadece bu noktada değerlendirilmesinin yanlış olacağını belirtmektedirler.

- *...yani nasıl söylesem bilemiyorum ama örf adet gelmiyor aklıma çok fazla. Şöyle ifade edebilirim. Gelenek dinden beslenen bir kültürdür. Ama sadece din demek dersek yanlış olur...(düşünüyor). Çünkü bugünkü iktidar da dinden beslendiği kadar, kültürel olarak ta geleneklerinden de besleniyor. Yani gelenek sadece din*

dersem olmaz ...mesela faşizm gibi. Bunu devam ettirmekte bir gelenektir... Yani bugünkü hükümetin yaptığı gibi. Ben geleneği böyle düşünüyorum umarım istediğiniz gibi olmuştur. Aslında bununla ilgili çok şey var söyleyebilirim ama bu kadar yeter herhalde.(ÇY-2)

Gelenek algısının din ile düşünülmesinin kesinlikle yanlış olduğunu belirten görüşmeci, bunu dini literatürle açıklama gayretindedir.

- *Şimdi toplumsal algının dışında geleneği tanımlamak gerekiyor bence. Çünkü toplumsal algının tanımladığı şeklinde tanımlarsam bende bir gelenek haline getirmiş olurum. Dolayısıyla şöyle tanımlamak gerekiyor: gelenek, hu... Herhangi bir ilahi vahye dayanmayan kanuna dayanmayan uygulamaya dayanmayan her türlü yapılan sürekliliğe diyebilirim. Fakat dini bakımdan geleneğe uyum sağlamak isteyen kesim, mesela gelenek ile dini beraber gösteren kesim şöyle bir hataya düşüyor. Gelenek sürekli yapılan bir şey anlamında fakat bu, dinde sürekli yapılan şeyler olduğu için ikisi aynıymış gibi bir algı hatası oluşturuyor. Şöyle bir fark var; şimdi diyelim ki dinin içerisinde ibadetler vardır. Dinin içerisinde namaz vardır. İlahi vahiyler vardır, ilahi kurallar vardır. Aynen nasıl bir insan yemek yer, havayı solur, havayı teneffüs eder, çorabını değiştirir ya da evine gider, işine gider. Eğer biz buna gelenek diyorsak yani sürekli yapılan bir işe gelenek diyorsak eğer, bunlarda bir gelenek. Yemekte bir gelenek, su içmekte bir gelenek. Dolayısıyla nedir, sürekli yapılan bir iş gibi görünüyo. Mesela namaz kılmak eğer böyle tanımlanırsa yani az önce belirttiğim gibi tanımlanırsa namaz kılmakta bir gelenek. Yani bu şekilde tanımlanırsa çok ilkel bir tanım olur. Çünkü din gibi kutsal kutsi bir menhibeyi gelenek gibi adi ve sorgulanmayan bir şekilde aynı kategoriye koymak çok büyük bir cehalet olur. (N-2)*

Geleneğin statüko olarak belirten görüşmeci, ilginç bir tespiti dile getirmiştir.

‘bitmiş olandır’ ifadesi ile farklı bir görüş ortaya koymaktadır.

- *Gelenek deyince aklıma direk olarak şu geliyor: bitmiş olan her şey gelenektir. Aynı zamanda statükodur diyebilirim. Bizim ülkemizde her şeyin yanlış bilindiği gibi bu da yanlış bilinmektedir. Gelenek ne kültürdür ne de dinin karşısında olan birşeydir. Gelenek denilen şey, huuu sadece Atatürk İlkelerinin karşısında olan dinin farklı bir görüntüsüdür. Modern olmanın antisidir. Gerilemenin anahtarıdır. Akademik olarak ta baksanız bu gerçeği görebilirsiniz. (T-1)*

Gelenek kavramının modern olmayan toplumlarda anlamlı olduğunu belirten görüşmeci, bunun sonucunu sorgulanmamasına bağlamaktadır. Sebebini ise meşruluğunu dinden alması olarak ifade etmektedir.

- *Efendim şöyle söylemek mümkündür. Gelenek dindir bu yüzden sorulayamıyorlar. Halbu ki sorgulayabilseler, hem geleneklerini yaşarlar hem modern olur bu toplumlar. İşte bu bağnazlık olduğu sürece gelenek bunları da içine alarak daha da güçlenmektedir. Keşke kültür olarak görülse ama öyle de görülüyor. Sadece din olarak görülüyor. Bu da geleneği açık değil kapalı bir konuma sokuyor.(ÇY-3)*

Diğer taraftan bir başka görüşmeci, gelenek ile din arasında bir fark olmadığını düşünmektedir. Aynı zamanda gelişmişliğin önünde bir engel olduğunun altını çizmiştir.

- *Huuu yani gelenek denildiği zaman hu sonuç olarak şunu söyleyebilirim ben. Hu daha çok böyle İslam anlayışının, Müslümanlığın ki sadece Müslümanlık değil, daha doğrusu yani, tüm dinlerin bu Hristiyanlık olur Musevilik olur İslam olur, bunların yaşayışının devam etmesi olarak düşünüyorum. Huu (düşünüyör) şöyle ki, yani bu dinler geçmişten günümüze kadar değişmeden gelmekte, geleneklerde zaten geçmişten günümüze kadar değişmeyen hu, kültürlerdir diyebiliriz. Yani bu şekilde değerlendirdiğim zaman ben, gelenek hu, tam anlamıyla dindir. Ya da şöyle de diyebiliriz: dinin içinde olan eeeee, dinden beslenen, yok dinden beslenen demiyelimde, dinin içinde olan dinin beslediği eee, bir şeydir diyebilirim herhalde. Eeeee, ama bu gelenek dediğimiz şey aynı zamanda bizim hu, şeyde nasıl anlatsam, gelişmemize bi engel olan bir şeydir. Yani modern toplum olmaya çalışıyoruz Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar, kısmi anlamda başarılı olduk ama niye tam anlamıyla başarılı olamadık geleneklerimizden kopmadığımız için. Geleneklerimizde, bakarsanız Türkiye’de ki geleneğe hani sadece örf-adet olarak bakmayalım ki örf- adet olarak baksak bile, tamamı dindir. Yani bugün dini ritüellerin tamamı gelenekseldir. Biz televizyonlarda, ilahiyatçılardan şurda burda dinlediklerimize bakarsak o kadar çok yanlış ibadet türlerimiz var ki, tüm dinler için geçerli. Artık bir gelenek haline gelmiş. Eskiye yaşatmak sanki bir hu, daha doğrusu eskiye yaşatmak doğru bir şeymiş gibi algılanmakta diyebilirim.(ÇY-1)*

Gelenek, modern tarafından sevilmeyen bir şey’ olarak ifade dilerek, bizi geçmişe doğru sürükleyen, katı kurallı olan kavram olarak düşünülmekte. Modern toplum olmanın yolu geleneksel bağlardan kurtulmaktır görüşü açığa çıkmaktadır.

- *Şimdi beyefendi şöyle diyebiliriz. Hu, gelenek modern toplumlar tarafından sevilmeyen bi şey olarak ifade etsem yanlış olmaz herhalde. Şimdi gelenek, bizi geçmişe doğru götüren hu, kuralları olan kuralların değiştirilmesinin mümkün olmadığı bir şeydir. Yani biz bugün Atatürk’ün devrimlerini bile tartışabiliyorsak bu ne kadar hu, modern bir toplum olma yolunda ilerlediğimizin bir göstergesi iken, ki Atatürk ilke ve devrimleri bugün bizim önümüze ışık saçan önümüzü aydınlatan Türkiye’nin bugünlere gelmesini sağlayan önemli adımlardır. Bizler bunları bile bugün tartışıp değiştirip geliştirebiliyoruz. Ama geleneklerde böyle bir şey yok. Bu söz konusu değil. Çünkü hu, meşruluğunu dinden aldığı için siz bunu tartışamazsınız. Hatta şunu bile söyleyebilirim, eğer ki modern bir toplum olmak istiyorsak muhakkak geleneksel bağlarımızdan kurtulmak zorundayız. Yani tümüyle geçmişimizi silelim demiyorum. Tümüyle geleneklerimiz atalım demiyorum. Hani öyle güzel geleneklerimiz var ki aslında bunları, birer hu, böyle çocuk gibi düşünmek lazım, sevmek lazım yaşatmak lazım, ama siyasal alanda biz bunu değerlendirdiğimiz zaman siyasal alanda biz bunun üstünde bir koruma kalkanı oluşturduğumuzda bu maalesef bizi geriye götürür. Maalesef bu bizi eeee, Atatürk ilkelerinden Cumhuriyetten Laiklikten, özellikle söylüyorum laiklikten kopartır. Zaten mevcut iktidarında yapmaya çalıştığı, yavaş yavaş yapmaya çalıştığı bu değil mi dir? (A-1)*

Geleneğin arkasındaki görünmez gücün olarak din olduğu iddia edilmiştir. Gelişmenin ve ilerlemenin önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Aynı zamanda bilinçli olarak siyasal alana çekildiği ifade edilmektedir.

- ... benim aklıma gelenek deyince, açıkçası şu geliyor: eeeee, baskının diğer adıdır sanki gelenek. Şimdi geleneksel toplumlarda ki baskı, eeee yani bu devlet eliyle değil, kültürel olarak topluma asıl baskıyı uygulayan bir şeydir gelenek. Yani yazılı olarak hukukta olmasa da toplumsal olarak bir baskı söz konusudur. Zaten bu baskı da onların düşüncelerini engeller. İlerlemelerini engeller. Laikliği doğal olarak yanlış anlamalarına yol açar. Huu, seküler olamazlar. Zaten bizim de bugünkü derdimiz bu değilmi? Yani modern bir toplum olmak istiyoruz ama geleneksel bağlarımızdan kopamıyoruz. Yani geleneksel hem de modern olamayız. Biz birini seçmek zorundayız. Bugünkü iktidar bunu seçmiş ne seçtiği de orta da. Bizler bunun mücadelesini verceğiz tabii ki. Ama eeeee, dini doğru tanımlayıp doğru yerine koyarsak eğer eeeee, hem insanların duygularıyla alay edilmemiş ve sömürülmemiş olur, dini duygularıyla özellikle alay edilmemiş olur. Hem bu din dediğimiz eeeee daha doğrusu gelenek dediğimiz arkasında görünmeyen dinin siyasal alandan da çekilmesi anlamına gelir. Ama maalesef biz geleneği sadece örf-adet olarak algılamadığımız için böyle bir sorunla karşı karşıyayız. Yani belki biraz eeee, konuyu dağıttım ama, sizin sorduğunuz sorunun biraz dışına çıktım. Yani sonuç itibarıyla gelenek nedir denildiği zaman, arkasında dinin gizlendiği aslında din olan bir şeydir...(A-2)

Geleneğin tümüyle din ile ilişkilendirilmesinin doğru olmayacağını belirten görüşmeci, sadece bazı noktalarda din ile aynı bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir.

- ...gelenek daha çok dinden referansını alan bi kültüredir. Ama yani tüm dayanak noktalarını dinden almamakta ve alamaz zaten. Yani geleneği oluşturan dindir diyebilirim aslında... eeeee, çünkü gelenek referans noktasını dinden aldığı zaman, eeee daha doğrusu ne söylesemde daha doğru olur...(uzunca düşündü) şimdi bazı alışkanlıklarımız vardır bizlerin insanların. Bu alışkanlıklar sürekli bir halde devam ettiği zaman bu eeee belli bir zaman sonra örf-adet olarak devam etmekte. Ama bazıları eee, sadece kültürel olarak devam etmektedir. İşte buna gelenek diyebilirim.(N-1)

Bir diğer görüşmeci ise gelenek kavramına yine aynı paralelde yaklaşım göstermektedir. O da geleneği din ile ilişkilendirip sadece dinden oluştuğu yargısını reddetmektedir.

- Gelenek, eeeee örneğin insanların arkasından su dökmek uzun yola çıkacaklar için, bu bir gelenektir. Gelenek daha çok geçmişteki hiç bozulmamış dinin günümüze kadar gelmesidir heralde.(S-2)

Görüşmeci geleneği daha çok kültürün bir parçası olarak görmektedir. Devam ettirilmesi ve korunması gerekliliğinin altını çizmektedir.

- *Ben bugünkü toplumun anladığı gelenekten çok korkuyorum evladım. Madem modernleşiyoruz demek istediğim o yani...bak önümüz açık, her şeye ulaşabiliyoruz.. Okuyalım görelim önümüzü, bu bağnazlıktan kurtulduktan sonra, geleneği koyalım bir kenara. Zaten oğlum gelenek dediğimiz şey bizim kültürümüzdür. Onu zaten korumamız gerekiyor. Modern olalım diyorum. Yok bu gelenektir dursun...! Yok bu dindir dursun...! Ben bunu istemiyorum, okuyalım diyorum oğlum. Ben ümmet olmak istemiyorum, vatandaş olmak istiyorum. Bunu okuyarak modern olarak yapabiliriz evladım. Benim istediğim ve anladığım bu yani. (C-1)*

Geleneği daha çok örf-adet bağlamında değerlendiren görüşmeci onun bu yönünü daha çok açığa çıkarmaktadır. Aynı zamanda yine dinden bağımsız olamayacağını ve hatta din ile oldukça içiçe olduğunu ifade etmektedir.

- *...bugüne kadar örf-adet diyebileceğimiz bir şeydir gelenek. Hatta değiştiğinde insanlar çok hoşlanmaz. Çünkü dini değiştirmeye kalkarsanız bu olmaz, bunu söyleyebilirim. Yani ne olursa olsun her dönemde belli bir zamanda oluşan bir şeydir. (C-3)*

Gelenek, bazı davranışların günümüze kadar gelmesidir. İslam anlayışının ve yaşayışının farklı bir görünümü olduğu ifade edilmektedir.

- *Gelenek daha çok hui, İslam anlayışının bir devamı olarak tarif edebilirim. Geçmişten günümüze gelen her şeydir. Yani bugün aklımıza gelen her şeyi gelenek olarak düşünmek mümkün. Evde otururken babanın eve gelmesiyle ayağı kalkarak ona saygı göstermemiz olsun, ya da özellikle doğuda büyüklerinin yanında kendi çocuklarını sevmemeleri. Çünkü bu saygısızlık olarak düşünülüyor. İşte bunlar geleneğin şeyleridir. Yani hui, kodlarıdır diyebilirim aslında... Dini açıdan baktığımız zaman, gelenek bugün birçok noktada peygamberin yaptığı davranışların günümüze kadar gelmesidir. Yani peygamberin o dönem giydiği sarık cübbe gibi giydiği kıyafetler aslında bir Arap kültürüne ait bir durumdur. Günümüzde bakıyorsunuz bunu giyenler var. Hayır, karşı değilim insanların kıyafetlerine, istediklerini giyebilirler ama... Hani bunu dinle bağdaştırmanın çok doğru olduğunu düşünmüyorum. Yani o kıyafetler o dönemdeki gelenekten kaynaklıydı, Arap kültüründe vardı. Ama günümüzde bu sanki dini bir gereklilikmiş gibi yaptığın zaman sevaba girermişsin gibi bir hal aldı. Yani burdan şöyle bir sonuç çıkartabiliriz aslında. Geleneği dinle bağdaştırdığımız zaman ne sorgulayabiliyoruz ne kötüleyebiliriz ne de eleştirebiliriz. Yani bunları da yapmaya kalksak çevremizden öncelikle ailelerimizden tepki görebiliyoruz bizler. Eee ben bu şekilde düşünüyorum geleneği yani. Dinin farklı görünümüler altında bizlere kendini göstermesidir diyebilirim herhalde. (S-1)*

Din ile gelenek kavramlarının aynı olduğu düşünülmektedir. Din her şeyden önce bir inanç sistemi ise gelenekte bu sistemin içindeki önemli pratikler olarak

açıklanmıştır. Dini pratiklerin, toplum içinde örf, adet olarak tanımlanması ise gelenek olarak ifade edilmiştir.

- *Gelenek dediğimiz şeye aslında, din ile aynı olduğunu düşünüyorum ben. Yani birbirinin içinde olduğunu düşünüyorum ben. Eee, (düşünüyorum) din bir inanç sistemi ise eğer, gelenek bu sistemin içindeki uygulayıcısıdır. Ya da pratiğidir diyebilirim. Aynı zamanda bu dini pratiklerimizin toplum içindeki yansıması da örf-adet olarak daha doğrusu örf olarak karşımıza çıkmakta. Bunu da biliyoruz. İşte biz bunlara da aynı zamanda gelenek diyoruz. Hem geçmişten gelen davranışlara, hem dinin pratiğe dökülmüş davranışlarına da gelenek diyoruz. Yani gelenekler bunları da karşılıyor. Şimdi gelenek eeee, klasik olarak hani geçmişten günümüze gelen bütün davranışlar ya da költürdür dersek bile yine yanlış söylemiş olmayız. Çünkü dinde bugün kurulmadı yani 1400 sene önce, Hıristiyanlığa bakarsanız 2000 yıl önce, Yahudiliğe bakarsanız 3000 yıl önce kurulmuş dinlerin ibadet tarzlarında bi değişiklik yok. İşte bunlar eee, geleneksel bi bağdan değişmeden, sorgulanmadan ve bi yaptırım gücü olan günümüze kadar devam eden bir bütündür. (SA-1)*

Geleneğe yine din bağlamında açıklama getirilerek, onun tarih olduğu, geçmişimiz olduğu noktasına vurgu yapılmaktadır.

- *Aslında bu soruya ben daha önceden de muhattap olmuşum. Parti içinde bazı konferanslarda bazı arkadaşlar bu soruyu sormuşlardı hatırlıyorum. Bizlerinde zaten bu eeee, konuyla ilgili oldukça çalışması var. Eğer takip etmek isterseniz parti içinde bazı hui, abilerimizin de bu konuyla ilgili yazdıkları var. Ama benim bunlardan duydukalrım kadarıyla ve kendi düşüncelerimi de içine katarak şunları söyleyebilirim. Gelenek tarihtir, geçmişimizdir. (SA-2)*

Geleneği daha çok din ile toplum arasında bir köprü olarak gören İlahiyatçı yazar, onun bir mirası olduğunu ifade etmektedir. Ve toplumsal olarak 5 kategoride açıklamıştır. a) Kadim gelenek b) Ümmet geleneği c) Mezhebi gelenek d) Kavmi gelenek e) Mahalli gelenek. Bir topluluk kendinden önceki nesillerden kadim, İslamî, mezhebî, kavmî ve mahallî gelenekler devralarak kendinden sonraki nesle aktarabileceğini ifade etmektedir

-...eeee, gelenek kavramına ilişkin bu soru benim yazdığım makalelerde var. Genel olarak şunları söylesem olur sanırım. Hani gelenek epistemolojik olarak baktığımızda kurtuluş, bir bilginin aktarılması yani zamanla bir başkasına aktarılması anlamına gelmekte. Gelenek biraz karmaşık bir kavramdır. Ama ben kendi yazılarımda da geleneği 4'e ayırıyorum. kadim gelenek, ümmet geleneği, mezhebi gelenek, kavmi gelenek, mahalli gelenek olmak üzere hatta 4 değil 5'e ayırıyorum. Bu şekilde kısaca tanımlamak mümkün. Ama sizin okuduğunuz bölüm gereği sosyoloji de ki tanımına bakarsak, yanlış değilsem

geçmişten bugüne kadar gelen ya da aktarılan davranışların bütünü ya da kültürün parçacıkları mı?bu şekilde bi tanımı vardı yanlış değilsem. Tabi bu genel anlamda bi gelenek tarifinden bahsediyor. Ama ben daha çok islami olarak gelenek kavramının üstünde durdum bugüne kadar. Çünkü gelenek tam anlamıyla bir süreklilik tir.(İ-1)

...ilk aklıma gelen 'yerleşik uygulamalar' diyebilirim. Başka bir tanım yaparsak 'her gelenek, gelenek olmadan önceki yenilikti'. Geleneği daha çok kalıplaşmış bir çerçeveden ziyade, yaşayan bir durum olarak ele almaktadır. Eskide kalan ya da tarihsel süreçlere baktığımızda geride kalan her şey gelenek değildir. Yola böyle çıkarsak böyle çıkarsak ciddi hatalar yaparız. Çünkü geçmişten bize kalan öğretiler ya da pratikler (Kuran-ı kerim, hadisler vb...) bırakın günümüzü aydınlatmayı, önümüzdeki yılları da aydınlatacaktır. Geleneğin bu gücünü doğru kullanırsak onu doğru anlamış oluruz. (İ-2)

6.1.2 Görüşmecilerin “Moderlik” nedir? Sorusu hakkındaki görüşleri

Bu soruyla ilgili olarak görüşmeciler, modern ile ilgili kavramları çağdaşlaşma olarak tanımlamaktadırlar. Bu ortak payda toplumun farklı kesimlerinde kendini göstermektedir.

- *Yani nasıl ki gelenek denilince kültür, örf-adet ya da yerleşme geliyorsa, modernlik denildiğinde de, hani cumhuriyetin kuruluş aşaması geliyor aklıma. İlericilik, çağdaşlaşma gibi. Bu şekilde baktığımızda modernliğin de muhafazakâr olduğunu söyleyebilirim. Çünkü bizim ülkemizde geleneklerde sorgulanmıyor, inandığımız modern değerleri de sorgulamıyoruz. (C-2)*

Modernliği ve modern olma sürecini Atatürk Devrimlerinin iyi anlaşılmasından kaynaklı olarak, tam olarak bilinmediği ve yanlış yorumlandığı düşünülmektedir.

- *Modernlik ya da modern olma ben bunu şu şekilde ifade edebilirim. Hui, Mustafa kemal'in Cumhuriyetin ilanından sonra ki süreçte eeee, onun Devrimlerini sahiplenmek yaşatmak güçlü bir kabul güçlü bir duruşla olur. Bunu yapanlar ya da yapan toplumlar modern olma yolunda hem bi adım atmış olurlar. Hem modernliği de, içselleştirmiş olurlar yani. Burdaki modernlik Batılılaşma en azından sadece Batılılaşma, Batının her şeyini kayıtsız şartsız alma anlamında değil de, toplumu ileriye götürecektir hui,ya şöyle bi şey var, mevcut dünya sisteminde siz Batıdan geri*

kalamazsınız. En azından onlar kadar iyi ve güçlü olmanız gerekiyor. Bu anlamda Batılılaşma, çağdaşlaşma, Devrimleri iyi anlama Atatürk Devrimlerini çok iyi anlama, bu devrimler dini yok etme gelenekleri yok etme anlamında değil tabii ki. Ama bu şekilde algılandığı zaman modernlik, bizim ülkemizde modern olma sanki kötü olunması gereken bi şeymiş gibi...(T-1)

Modernliği daha çok medenilik kavramı ile ilişkilendiren görüşmeci, onun bu yönüne vurgu yapmaktadır. Modernlik bilimsel düşünmenin tezahürü değildir. Batının ürettiklerinin tüketilmesi için oluşturulmuş bir ideolojidir. Üstelik bir Hıristiyanlık ideolojisi olarak ifade edilmektedir.

- *... ne demektir modernlik? Bence modernlik, medenilik ile sanki aynıymış gibi bi anlayış söz konusu bizim toplumumuzda. Tabii ki ikisi aynı şey değil. Yani modernlik daha çok maddi şeyler üzerine kurulmuştur. Hani iyi evlerde otururuz, güzel arabalara binersiniz, güzel kıyafetler giyersiniz. Ama bu medeni olacağınız ya da eee, tahammül sınırlarınızın ya da bakış açınızın genişliğinin daha tutarlı olacağı anlamına gelmez. Yani modernlik, dışardan gelmiş genelde pratik hayatta ki daha çok yaşamınızı kolaylaştıran daha çok maddi şeylere yöneliktir. Bu anlamda biz modernliği tanımladığımız zaman, eeee sanki medeniliği tanımlıyomuşuz gibi bi algı yaratılmak isteniyor. Bu çok doğru bi şey değil tabii. Çünkü ikisi arasında dünyalar kadar fark var. Çünkü medenilik ya da medeniyet dediğimiz şey eğitimle alakalıdır. Yani düşünmeyle alakalıdır. Ama modernlikte böyle bi şey söz konusu değildir. Modernlik tamamen günlük ihtiyaçlarımızın karşılanmasında birazcık paraya ve ekonomiye bakar. Batının ürettiği şeylerin tüketilmesinin önünü açan bir ideolojidir. Üstelik bir Hıristiyanlık ideolojisidir.(SA-1)*

Modernliğin tepeden inme geldiğini ifade eden görüşmeci, aslında Cumhuriyet ideolojisinin bir yansıması olarak görmektedir. Empoze edilmiş bir modernlik olduğu görüşünü savunmaktadır.

- *...modernite ya da modernlik kavramları daha 200-300 yıllık belki o kadar bile yoktur. Yeni yeni oluşmuş kavramlardır. Sanayileşmeyle Avrupa da galiba ortaya çıktı. Bu kavramlardan önce dikkat ederseniz ortada gelenek diye bi kavram da yok aslında. Gelenek kavramını ortaya atan ya da tanımlayan da modernliktir. Modernlik, bir kırılma yarattı aslında o dönem. Özellikle Batı toplumlarında. İşte tam da o sırada geçmişe ait birçok şeye daha doğrusu geçmişte kalan her şeye gelenek denildi. Bu modernliğin tanımladığı bi gelenektir. Biliyorum soru bu değil ama, burdan bağlantı kurmaya çalışıyorum. İşte Batıda ki bu modernleşme süreci huu, sanyileşme ile özellikle gün yüzüne çıktı. Sanayileşme ile artık yeni toplumlar modernleşmeye başladı. Ama bizde maalesef böyle olmadı. İşte bizde maalesef eeeee, böyle hani zamanla toplumun alıştığı b ir zamanda gelişen bir modernleşme algısı oluşmadı. Bizde aslında cumhuriyet ideolojisinin getirdiği bir modernlik vardı. Tepeden inme. Yani fes takan insanlara bi anda şapka giyeceksiniz denildi. Yani tabanın istediği bi modernlik yoktu. Cumhuriyetin istediği bi modernlik vardı. O da tepeden inme bi modernlikti.(SA-2)*

Görüşmeci modernliği daha çok Cumhuriyetle ilişkilendirmektedir. Ülkemizin 1923 yılında geçirdiği buhranlı dönemden dolayı çok iyi anlaşılmadığını ifade etmektedir. Aynı zamanda modernliğin, din tarafından da günümüzde çok ciddi ama gereksiz bir şekilde eleştirildiği fikri ortaya çıkmaktadır.

- *Modernlik ya da modernizm meselesi bizim ülkemizde çok anlaşılmamış bir konudur. Biz bu sürece Cumhuriyetin ilanı ile girdiğimiz için, eeee, Mustafa Kemal'in o dönem ülkeyi kurtarmak bölünmemek elimizdeki son toprağı da kazanabilmek için yaptığı bu mücadele de, hem yeni bir sistem, yeni bir yönetim şekli hem yeni bir toplum oluşturma gayreti içindeydi. Tabii ki birçok eksiklikle beraber geldi, belki o dönem cumhuriyet. Ama yani yüzyıllık bir zaman geride kaldı, biz hala bunu tam tamamlayabilmiş değiliz. Çünkü ne kentleşme noktasında olsun, ne de sanayileşme noktasında olsun hui güçlü adımlar atamadık. Yani Batıyla keskin bir şekilde o güçlü bağlarımızı kopartamadık. Aslında bunun temelinde bence modernliği anlamamak ya da tam anlamıyla eeeee, kendi toplumsal yapımızla ilişkilendirememekten kaynaklandı. Yani hep böyle bir dinle karşı karşıya getirilmek istendi modernlik. Ve bu da doğal olarak demokrasimizin gelişmemesine neden oldu. Yani demokrasimiz iyi gelişseydi modernlikle bu kadar sorunlu olmazdık. Son olarak bence şunu söylemek istiyorum. Modernlik din karşıtı bir şey değildir. dini de içine alan devrimci bir yapısı vardır diyebilirim.(ÇY-2)*

Modernlik kavramına ilişkin bu soruda görüşmeci, kavramı Atatürk ile özdeşleştirmektedir.

- *Valla ben, modernliği Atatürk ile bir tutuyorum. Çünkü eğer Atatürk olmasaydı gerçekten biz hala saltanatla ya da hilafetle yaşıyorduk. Ya da başka bir ülkeye bağlanmıştık. Hem ülkeyi kurtarmak adına hem de modern bir toplum yaratmak için elinden geleni yaptı Mustafa Kemal. Bunun için aklıma sadece Mustafa Kemal geliyor. Bugünlerde bu iktidarı görünce daha da çok geliyor maalesef.(ÇY-1)*

Görüşmeci, Modernliği daha çok insanın gelişim ve değişimine dikkat çekmektedir. Bunu da Bediüzzaman Said Nursi'yi referans göstererek ifade etmektedir.

- *Bediüzzaman Said Nursi hazretleri, sözler kitabında şöyle bir ifade kullanıyor. İnsan yaratılış itibarıyla modern yaratılmıştır. Modern yaratılmayı şuna bağlıyor. Yaratıldıktan sonra sürekli öğrenmeye, sürekli kendini geliştirmeye ve sürekli etrafındakilere ihtiyaç duyan bir varlıktır. Ve bundan dolayı da etrafındakilerle iletişim ve etkileşim halinde dir. Yani kısaca söylersem modernlik insanın gelişmesi ve değişmesidir.(N-2)*

Bu soruya verilen ilginç cevaplardan biri de, modernliğin gelenek tarafından yaratıldığının iddia edilmesi olmuştur.

- *... modernlik öyle bir şey ki bizim ülkemizde, yani sanki onu bile gelenek yaratmış. Yani bir insan bilmediği bir şeye bu kadar düşman olabilir mi? Hem biz bilmiyoruz*

ve düşmanlık yapıyoruz. Ne kadar saçma bi şey. Çünkü kendi zihinde yarattığı bi modernlik var kendi zihinlerinde. Bi düşman yaratılması gerekiyordu o şekilde oldu. Hâlbuki senin tüm hayatın boyunca sana yol gösterecek, ışık gösterecek güzel yaşamı sağlayacak bi şeydir bi yaşam tarzıdır modernlik. Ama bunların tamamına ben buuu Türkiye’de ki istikrarsız olan bu politik yapıya ben bağlıyorum. Atatürkçülüğün çok iyi anlaşılmasına bağlıyorum. Onu sevenlerin de aslında Atatürkçülüğe zarar verdiğini görüyorum. Ama maalesef bizim ülkemizde ne modernlik ne gelenek ne de Atatürkçülük doğru anlaşılmiş değildir. Bundan dolayı modernlik yani kısaca nasıl söyleyebilirim. Geleneğin yarattığı bi şeydir. Ama gerçek anlamda modernlik aklın, akılla hayatını sürdürebileceğin bilime inandığın bi görüştür.(A-2)

Modernliği sosyo-ekonomik ve sanatsal alanda farklılaşma olarak gören görüşmeci, bunun bilimsel alanda özgürleştirici bir düşünce sistemi olduğunu kanısında dır.

- *Modernlik daha çok farklılaşma gibi eeee, düşünüyorum ben. Yani bi değişim bi gelişimden ziyade farklılaşma. Hangi alanda peki bu farklılaşma; politik anlamda, ekonomik anlamda, din, sanat gibi huu, aslında bunu daha da fazlalaştırabiliriz. Bu alanlardaki farklılaşmaların ihtiva edildiği bi alan bi düşünceymiş gibi ifade edebilirim. Biraz daha dar kapsamda bi tanım yapacak olursam, hani daha çok bu akılcı bilimsel olan düşüncelerin öne çıkması diyebilirim.(ÇY-3)*

Görüşmeci, modernliği bir başka görüşmeci gibi Cumhuriyet değerleri ile bir tutmaktadır. Cumhuriyeti anlayabildiğimiz sürece modernliği anlayabileceğimizi iddia etmektedir. Yani ön koşul olarak Cumhuriyetin kazanımlarının anlaşılması gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

- *...Modernlik kavramını, tanımlayabilmek için Cumhuriyeti iyi anlamamız gerekiyor. Eğer biz o dönem Cumhuriyetin getirdiği sonuçları, Atatürkün İlke ve İnkılaplarını ve devrimlerini iyi kavradığımız zaman zaten modernliği kavramış oluruz. Bu anlamda modernlik sadece bilimsel olarak ilerlemek değil. Hem akıl olacak hem ekonomik olarak tabii ki, bilimsel ve aklın yardımıyla her alanda bize yol gösterecek insanlığı geliştirecek düşünce sistemi. Ama bizim burda düştüğümüz en büyük yanlış modernliği sanki Batı ile islamın daha doğrusu Batı ile doğunun karşıtlığı bi düşmanlığı gibi görüyoruz biz. Zaten tepkisel olmamızın sebebi budur. Yani kısaca modernlik bizim ülkemizde bi kriz gibi düşünmekteyim. Yeni doğan bi çocuk muş gibi...(A-1)*

Modernliğin sadece Batıcılık olarak algılanmasında ki hataya dikkat çekilmiştir. Onun sadece sonuçlarından ziyade nedenlerinin de bilinmesi gerekliliği bu görüşmede açığa çıkmaktadır.

- *Bizim ülkemizde Atatürk tarafından getirilen ne varsa kötüdür anlayışı var. Cumhuriyeti ilan etti, yıllardır yıkılmaya çalışılıyor. Yerine din getirilmeye çalışılıyor. Eeee, modernlikte aynı durumdadır. Sanki sadece Batıcılık mış gibi algılanıyor. Ülkenin durumu o yıllarda (1920 ve sonra ki yıllar kast ediliyor) çok iyimş gibi bi durum anlatılıyor. Böylesi bi durumda modernliği anlamakta tanımlamakta gerçekten çok zor. Kılık kıyafet değildir modernlik. Zihinsel bi gelişimin göstergesidir. Kadının durumu olsun, insan hakları olsun bunları görmemiz gerekiyor. Yani modernlik zihinsel bi durumdur. İlerlemedir.(C-1)*

Modernlik, özünde tereddütsüz bir İslam medeniyetidir. Onu koruyacak ve olumsuzluklarını giderecek olan ise İslam'dır anlayışı bu görüşmede açığa çıkmaktadır.

- *Modernlik, huu hocam şimdi şöyle cevap verebilirim aslında modernliğe; bi İslam medeniyetidir. Yani özü itibarıyla yani özüne bakarsanız aslında modernlik bi İslam medeniyetidir. Birçok hoca, üstad ya da İslam alimleride aslında bu noktayı işaret etmiştir.(S-2)*

Modernliğin, çağa uygun ve çağdaşlaşma olarak ifade eden görüşmeci, onun aynı zamanda zihinsel bir süreci de içerdiğini ifade etmektedir. Ancak bu zihinsel süreç Batınınkinden farklı olarak kendi kültürümüzle paralel olması durumunda modernliğin doğru anlaşılacağı görüşündedir.

- *... yani modern modernlik kavramları, aslında çağdaşlığı ifade etmekte. Günümüzde böyle çok basit bi anlamda direkmen Batılılaşma demek çok doğru değil. Tabii ki Batılılaşma var ama bu Batılılaşma sadece pratik anlamda bi Batılılaşmadır. Hani onların ürettiği teknolojinin kullanılması eeee, daha doğrusu bizim toplumsal hayatta bize fayda sağlayacak teknolojik olarak ne varsa bunların kullanılması tabii ki modernliğin bi parçasıdır ama tam anlamıyla değil. Biz modernliği Batıdan ithal ettiğimizde en büyük eksikliğimizde buydu zaten. Tümüyle ithal ettik. Yani herhangi bi ayıklama ya da süzgeçten geçirme ya da ne biliyim kendi kültürümüzden, kendi kültürümüzle hiç bağdaştırmadan kendi kültürümüzle yoğruşturmadan pat diye kabul ettik. Bu doğal olarak birçok eksik duruma da yol açtı. Yani modernlik dediğimiz şey aslında sadece az önce de söylediğim gibi, birebir de Batılılaşmak değil de, hem düşünce bazında hem de teknolojik olarak Batıyla içiçe geçmiş bi durumdur.(C-3)*

İki görüşmecide ortak payda da birleşerek, modernliği Batılılaşma ile aynı olduğunu iddia etmektedirler. Bunun sonucunda yanlış bir modernlik anlayışının oluştuğu görüşünde birleşmişlerdir.

- *Modernlik, bence ne olduğu değil de bizim ülkemizde ne olmadığını konuşmamız lazım. Hui, modernlik din değildir, modernlik gelenek değildir. Herhalde daha doğru bir tanım yapmış oluruz. Ama şu gerçeği göz önünde bulundarmak lazım, modernlik Batı orjinli bi düşünce ya da yaşam tarzı diyebilirim. Çünkü Batıdan çıkmış bi yönüyle çağdaşlaşma ve Batılılaşma olduğunu biz biliyoruz ama, bize*

- uymayan bi gömle gibi modernlik... Sanki yeninin yeni olanın adımıyş gibi. Kardeş Batılılaşma dersek en doğrsu olur.(N-1)*
- *Vallahi ne biliim ben modernlik deyince aklıma direk Batılılaşma geliyo. Başka da hiç bişey gelmiyor desem yanlış olmaz.(S-1)*

Modernliğin din ile karşılaştırılmasının doğru olmayacağı görüşü dile getirilmiştir. Böylesi bir durumda modernliğin doğru anlaşılamayacağı açığa çıkmaktadır. Ve aynı zamanda modernliğin doğu toplumlarında din den daha güçlü bağlar oluşturacağı inancının da doğru olmadığı ifade edilmiştir.

- *Modernliğı elbetteki biz huu, dinin karşısında bi şey miş gibi ya da dine alternatif bir şeymiş gibi göremeyiz. Zaten böyle gördüğümüz zaman tanımını da yapmak yanlış olur. Çünkü günümüzdeki algı tamamen din karşıtı bir bir durumdan söz edilmekte. Halbuki modernlik dediğimiz şey, tamamıyla avrupanın kendi kültüründen doğan bi şeydir. Bizim yaşamımızı kolaylaştıracak ne varsa onları almalyız. Yani modernlik Batının kendi çocuğudur.(İ-1)*

6.1.3 Görüşmecilerin “Gelenek ve Modern kavramlarını karşılaştırdığımızda bir gerilimden söz etmek mümkün müdür”? Sorusu hakkındaki görüşleri

Görüşmecilerin hepsi bu soruda ortak bir payda oluşturmuşlarıdır. Gelenek ve Modern kavramlarının arasında ciddi bir gerilim olduğunu belirterek, gerilimin temel sebebi olarak ‘Din ve Akıl’ gösterilmiştir.

- *...tabiiki aralarında ciddi bir gerilim vardır. Modernlik ileriye temsil ederken gelenek geriyi, geçmişi temsil etmektedir. Olaya böyle bakınca gerilimin olmaması da mümkün değildir deyilmi? Atatürk’e karşı bu kadar tepkinin sebebi de budur.(ÇY-3)*

Modernliğin gelenekten farklı olarak insanlığa özgürlük fikrini yerleştirdiği ve bu yüzden iki kavram arasında bitmeyecek bir gerilim olduğu ifade edilmektedir.

- *İnsanlık tarihine baktığımızda, hatta bırakın insanlık tarihini kendi tarihimize bile baktığımızda görebiliriz bu gerilimi... Yani Cumhuriyetin ilanı ile beraber Mustafa kemal bir toplumu özgürleştirmiştir yalanmı? Peki hangi düşünceden alıp özgürleştirmiştir. İşte tabiiki geleneksel dini yaşamdan kurtarmıştır. Biri özgürlüğü vaad ederken diğeri kulluğu ya da ümmetçiliği vaad etmektedir. Böyle bi durumda gerilim bitmez.(C-2)*

Bu kavramların arasında taban tabana bir zıtlık söz konusudur. Çünkü modernlik ilerlemeyi, gelenek ise gerilemeyi ifade etmektedir şeklinde açıklama getirilmiştir.

- *Şey nasıl söylesem ama şunu söylemek isterim. Modernlik ile gelenek arasında taban tabana bi zutluk vardır. Biri gerileme diğeri ilerlemedir.(ÇY-1)*
- *Örneğin Türkiye'deki modern ışığın ilk belirtileri herkesin bildiği gibi Atatürk devrimleriyle oluşmuştur. Aslında bu durum Atatürk'ün temellendirdiği modern anlayışta saklıdır bu durum... Ama maalesef bunu görmekte zorlanıyoruz. Aslında bu iki kavram arasındaki gerilim biraz dikkat edersek cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar gitmektedir. Gerilimin azalması sadece seküler bir anlayışla olabilir diye düşünüyorum.(ÇY-2)*

Bu gerilimin ana kaynağı olarak, akıl ile din ikileminden kaynakladığı belirtmektedir. Çünkü modernlik gücünü akıldan alırken gelenek ise dinden almaktadır.

- *...bu iki kavram arasında tabii ki bi gerilim vardır. Ancak bu gerilim çok basite alınabilecek, üstünde biraz tartışıldıktan sonra gerilimin yok olacağı sanılmamalıdır. Çünkü bu öyle bi tartışmadır ki, sanki din ile aklın karşı karşıya getirilmesi gibi bişeydir. Çünkü modernlik toplumların her türlü ilerlemesine, gelişmesine yardımcı olarak ortaya atılmış bi düşüncedir. Ama gelenek te böyle bişey yoktur. Geleneksel huu, yapılarda toplumların gelişmesine, değişmesine çok ihtiyaç yoktur. Çünkü geçmişle bağlantılarını koparmadan ve onu değiştirmeden yaşamak gerekiyor. Böyle bi durumda doğal olarak karşı karşıya geliyolar. Bi gerilim oluşuyor aralarında. Aslında modernlik bu kapitalist dünyanın bi getirisi iken gelenekse bunun tam karşısında yer alarak, dini açıdan bakarsak ümmetçilik anlayışını getirmeye çalışmıştır. Yani biri bilimsel temeller üzerine bi toplum inşaa etmeye çalışırken diğeri dini temeller üzerine bi toplum inşaa etmeye çalışmıştır.(A-1)*
- *Aralarında bir gerilim olduğunu, tarihe bakarakta görebiliriz. Sebebi şudur bence; din ile bilimin birbirini kabul etmemesi olarak düşünüyorum. Biraz açayım isterseniz. Atatürk Türkiyenin modernleşmesini akıl ve bilimde görmekteydi. Ancak bu durum Atatürkü sanki din düşmanıymış gibi gösterdi bazı kesimlerde. Bu kesimler şu anda çok açık bi şekilde de görülüyor. Sanki Atatürk geleneğe saldırıp onu yok eden biriymiş gibi gösterildi maalesef.(C-1)*
- *...evet aralarında bi gerilim vardır. Ama bence bunun sebebi islamin siyasallaşmasıdır... Atatürk'te zamanında bunu gördüğü için saltanata son vermiştir. Çünkü huu iktidar eğer ki dinin gücünü ya da geleneğin gücünü kullanırsa ne modernleşebildik ne de bağımsız olabilirdik. Bu gerilim bence o zamandan başlayıp bugüne kadar devam etmektedir bence.(C-3)*

Bu gerilimin modernlikten kaynaklandığı, çünkü kendini tanımlayabilmek ve meşrulaştırmak için bu gerilimin bilinçli bir şekilde oluşturulduğu açığa çıkmaktadır. En gerilimli nokta ise modernliğin seküler anlayışının dayatılması olarak görülmektedir.

- *Elbette ki bu böyle bi gerilim vardır. Ama bu modernlikten kaynaklanır bence. Geleneği yok etmek için yapmadığı hiç bi şey yok. Dini yok saymak başlı başına bi sebeptir. Yok saymak belki ağır oldu ama dinin kenara itilmesi bile bence yeterlidir. Neyin iyi neyin kötü olduğuna biz özgürce karar veremeyecek miyiz?(N-1)*

- *Hocam ben bu konuda şöyle düşünüyorum. Ciddi bi gerilim vardır tabii ki. Ama bu gerilim tamamen modern anlayışın dini, yaşamın dışına itmesinden kaynaklandığını düşünüyorum. Hayat sadece teknoloji den ibaret değildir ki değil mi? Din olmadan geleneklerimiz olmadan kim yaşayabilir ki. Din o kadar kötü anlatılmışki modernlik tarafından bizim onu korumamız gerekiyor. (S-1)*
- *Aslında bu soru yüzyıllardır devam ediyor gibi. Taa ki Osmanlıdan beri devam ediyor. Asıl mesele gerçekten herkesin bence gözden kaçırdığı şu noktada yatıyor. Bi şey başka bi şeye tepkiliyse eğer, onu istemediği içindir. Ya da sevmediği içindir. Modernlik te geleneği sevmeyiz. Çünkü onun üzerine kurulmuştur. Bu gerilimde bundan dolayıdır.(SA-1)*
- *İkisi arasında bir gerilim olmaması düşünülemez bence. Fakat bu gerilimden bahsederken tabii ki şiddet içeren bir gerilim değil. Bu fikri bir gerilim. Modern bir insan her zaman gelenekçi bir insana karşı kesinlikle sıcak bakmaz. Sebebi ise kendine onu tehdit olarak görmesidir.(N-2)*

Modernliğin, geleneği ötekileştirdiği savı görüşmelerde açığa çıkan bir başka durumdur. Modernlik her ne kadar bilim-akıl olarak algılsa da, asıl problemin onu tanımlamakta olduğu görüşü belirmiştir.

- *Aralarında bi gerilimin olmadığını söylersek yanlış olur. Gelenekleri siz bilimle akıl ile açıklayamazsınız ki kardeşim. Dini gerekçeleri nasıl açıklarsınız! Modernlik ortak bi yaşama alışmadığı için her şeyi silmeye kalktı. Özellikle de geleneği yok etmeye çalıştı. Aslında kısmi olarak başarılı da oldu. Tam anlamıyla başarılı olsaydı, biz daha laikmi desem bilmiyorum ama, dinden uzaklaşan ya da ahlakın daha da kötüleştirdiği bi toplum olurduk. Çünkü modernlik dini ötekileştirmeye kalktı.(S-2)*
- *Bu iki kavram varya, o kadar içiçe geçmiştirki hocam, artık hangisi iyi hangisi değil bilmiyoruz. Bi gerilim olduğu bellidir. Ama bu gelenekle modern arasındamı yoksa din ile bilim arasında mı bence bunun açıklanması lazım. Benim açımdan ikisini de tanımlarken yanlış tanımlıyoruz. Asıl mesele din ile bilim ya da akıl ile ilgilidir. Tam anlamıyla akıl ile tanrıyı anlayamazsınız. Bilim ile de anlayamazsınız. İman ile tamamlandığı zaman her şey yerli yerine oturur. Bu yüzden diyorum ya, tanımlarda problem var sanki. Bundan dolayı iksi arasında bitmeyen bi gerilim vardır.(SA-2)*

Bu gerilimin ana kaynaklarından bir diğeri kemalizm olarak ön plana çıkmıştır.

- *Özünde gelenek ile modernlik arasında değil de benim kanımca. Hui, Atatürkçülükle siyasal İslam arasında bi gerilim var. Bunun adına da modernlik ve gelenek diyoruz galiba. Atatürk bu ülkeye modernliği getirebilmek için ne mücadeleler verdiği ortada. Tepki Atatürk'e verilen bi tepkidir. İnsanların daha iyi ve daha akılcı yaşaması kötümüdür ki, hayır değildir. Ama neden bunu anlamakta güçlük çekiyoruz? Sanki dini yok etmek istiyormuşuz gibi algılanıyor. Herkesin gözden kaçırdığı bi şey var... Bizde Müslümanız...(A-2)*
- *Böyle bir gerilim bardır elbette. Ama biz tarafına bakmamız lazım. Yani gerilimin kaynağına bakmamız lazım. Gerilimi yaratan hangi kesim gibi bakmamız lazım. Tabii ki bu gerilimi yaratan dindar kesim. Gelenekçi kesim. Bugünkü iktidar dediğimiz iktidar kanadı. Yani bu gerilimi bunlar yaratıyor. Çünkü türkiyenin modernliğe geçişi 1923 le beraber Atatürkün bu ülke için yaptıklarını hui, ve ilke inkılaplarını gözardı edemeyiz ki. Çünkü modernleşme o dönem hangi mantıkla gelmişti, daha ileri bi toplum yaratabilmek için gelmişti. Bugünkü mücadeleye bakın; eskiye doğru götürmek için ellerinden geleneği yapıyorlar. Modernliği yapılan 3-5 km yol, dikilen 1-2 bina ya da ilaçların herhangi bi eczaneden alınması*

gibi basit alanlara indiriyorlar. Halbuki modernlik dediğimiz şey bu değil. Modernlik ilerlemeyi gerektirir. Ama düşünsel olarak ilerlemeyi. Gelenekte bugün yaptıkları gibi 4+4+4 olsun, türban olsun ve benzeri gibi birçok olaylarda geriye götürüyorlar maalesef.(T-1)

İki kavram arasındaki bu gerilimin sebebi olarak, ikisinin de devrimci yanı olduğu iddia edilmiştir. Çünkü ikisinin de, kendilerini koruma ve ilerleme çabaları bunda etkilidir görüşü açığa çıkmaktadır. Aynı zamanda geleneğin ‘form’ modernliğin ise ‘reform’ olduğuna dikkat çekilmiştir.

- *...Bu iki kavram arasında hiç bitmeyecek bir gerilim vardır muhakkak. İkisi de kendilerini sorgulamak istemezler. Bunun birçok sebebi varda çok ayrıntıya inmeden izah etmeye çalışacağım. Mesela ikisinin de... Çünkü eksik yanları diğerine güç verir... hui Böylesi durumlarda hem savunmacı hem de bir misyonu yüklenmektedirler. İşte bu ikisini de birbirinden uzaklaştırarak birbirlerinin alternatifi olarak öne çıkmalarına sebep olur.(İ-1)*
- *Hui, herhalde ...(düşünüyor)modernlik bana bir itiraz olarak ta gözüküyor. Geleneğe itiraz. Yani bu anlamıyla modernlik bir antitez bir tepki, etkiye bir tepki. Gerilimin ana teması da budur.(İ-2)*

6.1.4 Görüşmeciler “Sizce Modern bir toplumuyuz. Evet/Hayır ise nedenlerini açıklar mısınız”? Sorusu hakkındaki görüşleri

Bu soruda görüşmecilerin hemen hepsi ortak bir görüş belirtmişlerdir. Birçok ekşiğimize rağmen modern bir toplum olduğumuz dile getirmiştir.

- *...İşte olamayanları görüyoruz Ortadoğu da, Suriye'nin durumu içler acısı, Libya keza aynı şekilde, Ürdün, Filistin, yani modern olmamak demek güzel bir şekilde dini yaşamak anlamına da gelmiyor. Pakistan örneğini de verebiliriz burda. Yani aslında hem modern olup hem iyi dindar bir toplum da olabiliriz biz. Ama maalesef bu bizim ülkemizde bu şekilde değil de, bizim ülkemizde sadece modernlik deyince Kemalizm; Kemalizm deyince de, din düşmanlığı, bu yüzden onlara karşı beslenen bir düşmanlık mevcut. Böyle olunca da ne modern olabiliyoruz ne de modern bi toplum. Halbuki modernliğin derdi salt anlamda dinin kötülenmesi demek değildir. Sadece dinin insanların özel hayatının bi tarafında olması gerekiyor. İşte biz bunları anlayabilirsek topluma biz bunları anlatabilirsek, eee zaten bizim derdimiz bu. Biz bunu anlatamaya çalışıyoruz ama. Maalesef bulunduğumuz konum gereği bize karşı ciddi bir önyargı var.(T-1)*
- *Kısmen modern bir toplumuz. Modern olabilmemiz için ölçüt şudur bence. Cumhuriyet devrimlerinin etrafında birleşmiş Türk gençliğinin mücadelesiyle tam olarak modern olabiliriz. Bakıyorsunuz bugünkü duruma, herkes işbirlikçi herkes cumhuriyeti yıkıp farklı bir modern toplum yaratmak istiyorlar. Dindar gençlik*

yaratma iddiası taşıyanlarını yapacak bunu güliyorum sadece buna ben. Dini istediğin gibi sömüreceksin, sonra modern oluyoruz diyeceksin. Yok, böyle şey. Atatürk'ün bütün yaptıkları bu ülkenin tüm sorunlarına cevap vermektedir. Onu anlarsak modern toplum zaten oluruz.(ÇY-3)

- Evet, modern bir toplumuz. Bunun tek sebebi Mustafa kemal dir. Onun bize gösterdiği yoldur. Ve getirdikleridir. Onun devrimlerini dine karşı yapılan bir tavır gibi algıarsak ki bugün böyle algılanıyor. Hâlbuki o dini de koruyan daha modern bir din ve toplum yaratmaya çalışmıştır. Biz onun izinden giderek modern olan toplumuzu daha da ileriye götüreceğiz. Bugünkü iktidara rağmen!(A-1)
- Bana kalırsa tam anlamıyla modern bir toplum değiliz. Çok uzun bir zaman ihtiyacımız var bence. Cumhuriyet kurulalı daha 90 sene olmuş, şimdiden yıkmaya çalışıyoruz. Atatürk ilkelerinin iyi anlaşılmasından kaynaklanıyor bunlar. Bir gün modern bir toplum olacağız ama Atatürk'ün anlaşılmasından sonra. Bir gün onu da anlayacağız.(C-1)

Laiklik ilkesinin iyi anlaşılması ve ona düşmanca gösterilen tavır nedeniyle modern bir toplum olamayız görüşü açığa çıkmaktadır. Günümüz koşullarında modern bir toplum olduğumuz ama en önemli eksikliğimizin Atatürk inkılaplarının iyi anlaşılması ve düşmanca bir tavır gösterilmesidir.

- Tabii ki modern bir toplumuz. Ancak maalesef gerekli donanımlara sahip değiliz. Var aslında donanımlar bizde de, kullanamıyoruz. Nedir onlar laiklik ilkesi. Bu anlamda bir dünya görüşümüz bile yok. Mevcut iktidara bakın hala dini kullanıyor maalesef. Atatürk'ün Türkiye'nin kurtuluşunun ve ilerlemesinin en önemli ayağı olarak modernleşmeyi görmüştü. Biz ne yapıyoruz şimdi? Atatürk'ün ortaya koyduğu değerleri tek stek yıkarak modernleşeceğimizi düşünüyoruz. Ne kadar moderniz dersiniz, Atatürk'ün bıraktığı kadar moderniz derim.(ÇY-2)
- ... Evet, modern bir toplumuz diyebilirim. Ancak bu tamda modern oluşumuzu göstermez. Çünkü temelleri sağlam değil. Daha Arap alfabesinden kurtulalı 80-90 yıl oldu. Laikliği bırakın anlamayı kötü olarak anladık. Felsefeye, bilime inanmak allahı reddetmek değil ki ya! Zamana ihtiyacımız var hem de çok zamana.(C-2)
- Modern bir toplum olduğumuzu söyleyebilirim. Ve bu modernlik, bu ülkeye Atatürk ilkeleriyle gelmiştir. Bunu devam ettirebildiğimiz ölçüde modern bir toplum olabiliriz. Ancak ciddi endişelerim var. Dindar bir nesil yetiştirmek gibi ideali olan bir siyasal iktidarın neler yapabileceğini düşünmek bile istemiyorum. Böylesi bir durum toplumu, gelenekçi bağların kuvvetlenmesine neden olacaktır. Ama tekrar bir Atatürk gelmeyecektir. Onun izinden giden biz gençler buna izin vermeyeceğiz.(A-2)
- Evet, modern bir toplumuz... O zaman dine düşman mı tüm toplum? Değil bence. Demek ki modern olunca dine karşı bir düşmanlık olmuyor. Bu açıdan bakılsa Atatürk'te anlaşılır. Ve bu düşmanca bir tavır sergilenmez...(ÇY-1)

- *Galiba bu soruya evet dersem biraz haksızlık etmiş olurum diye düşünüyorum. Hui, keşke tam manasıyla modern bir toplum olabilseydik. Atatürk ilkelerini anlamadan onları yaşamadan nasıl olacak ki modern bir toplum olalım. Hala belli bir kesim buna direniyor görüyoruz. Bugünkü iktidar her ne kadar modern gibi görünse de değil mi biz biliyoruz. Hani derler ya biz birbirimizi biliriz. Modern toplum demek duble yollardan geçmiyor, ya da uzayan inşaatlardan da geçmiyor. Bilimin önüne set çekiyorlar kardeşim bunu görmemize rağmen nasıl modern olabiliriz ki.(C-3)*

Modern toplum olduğumuzun altı çizilmiştir. Din ile bilimin modernleşme sürecinde barışık olabilecekleri ifade edilmektedir.

- *...toplumumuz giderek daha modern bir toplum oluyor dikkat ederseniz. Hem dindar olup hem de modern olabiliyoruz demek ki. Bunun sebebi ise biz Müslümanlar olarak bilimle dini birbirine karıştırmıyoruz. Her şeyin bilimsel bir açıklaması olabilir, ama bu allahın olmadığı ya da dinin olmadığı anlamına gelmez ki. Sapla samanı birbirinden ayırmalıyız. Bize öyle bakıyorlar ki sanki biz modernlik düşmanınız gibi. Ya da Atatürk düşmanınız gibi. Ha şunu da söyleyeyim, modernliğin tapusu Atatürk'te te değildir. Böyle olmasına rağmen bizi yani Müslümanları düşman gibi görüyorlar.(N-1)*
- *Hocam aslında asıl modernliği benimseyenler Müslümanlardır. Neden biliyor musunuz? Çünkü Müslümanlar Batının her şeyini olduğu gibi almıyorlar. Sadece teknolojisini kullanıyorlar. Tabii ki tüm Müslümanları katmak doğru değil. Yani Müslüman devletleri demek istiyorum. Türkiye çok modern bir toplum bence. Said Nursi hazretlerinin dediği gibi, gelenek ile modern olsun, özgürlükle iman olsun sorunsuz bir şekilde ilerleyebilirler. Bunlara kulak verirse daha da modern bir toplum olabiliriz.(S-1)*
- *...elbette ki modern bi toplumuz. Olmadığını söyleyenler şundan söylüyodur. Modernlikle din arasında bi çatışma var gibi görüyorlardır. Evet, bu vardır kabul ediyorum. Ama biz onu kendimize göre düzenlersek bu sorun ortadan kalkmaz mı? Modernlik dediğimiz şey zaten Batının icat ettiği bi şey. Doğal olarak kendi dinimizle ilgili bi şey bulamayız. Ama yine de modern olamayacağımız anlamına gelmez ki. Her şeyini alma sende Batının kardeşim. Bizim ülkemizde bu dinle bilimin çatışması sorunu aşamadığı için sorun büyüyor. Her gün daha da yanlış anlaşılıyor bu konu. Dinin yerini bilim alacakmış gibi bi algı var bizim toplumumuzda maalesef. Sen dirayetli olmazsan bu olur zaten. Mücadele edeceksin, daha iyisini nasıl yaparım diye. Hazır piş ağzıma düşle olmaz bu işler.(SA-2)*
- *Modern bir toplum demek bana göre, hui hani ekseriyet itibariyle denen bir tabir vardır. Ekseriyet neyi ifade eder çoğunluğu ifade eder. Eğer çoğunluk nasılsa bu konuda da modern değil ya da moderniz diyebiliriz. Bana göre çoğunluk modern çünkü çoğunluk artık sorguluyor, çünkü çoğunluk artık düşünüyor, çoğunluk artık gelişimi istiyor. Bunu da nasıl sağlıyor; çünkü dünya artık iletişim sayesinde teknoloji sayesinde çok küçük bi hale geldi. Herkes birbirini görebiliyor. Herkes kendini bir diğeri ile kıyaslama bilincine sahip oldu. Amerika da uçak var biz de niye yok. Amerika şunu yaptı biz niye yapamıyoruz. Bizim neyimiz eksik. Zaten bu sorgulamalar bu gelişim bu modernizasyonun ya da modern bir toplumun alt yapısını oluşturmuş oluyo yani. Sadece teknolojik olarak değil de düşünsel olarak ta iyi yolda ilerliyoruz.(N-2)*
- *Modern bir toplumuz diyebilmek için din ile barışmamız lazım. Dayatmacı bir şekilde nasıl modern oluruz ki? Modern olabilmek için Batı gibi mi olmak lazım.*

İlla ki laikliği benimsemek mi lazım? Laikliği onların anladığı şekilde değil de bizim toplumumuza göre şekillendiremez miyiz? Bunların hepsini yapabiliriz. Ama bizim ülkemizde Atatürkçü düşünce tabiri caizse putlaştırılmış. Tartışamıyorsun bile. Bugün tartışıyorsun ama o kadar zaman geçti ki bugüne gelebilmek için. Ama yavaş yavaş daha güzel ve modern bir toplum olacağız bence.(S-2)

- *Muhakkak ki modern bir toplumuz. Parti olarak milli ve manevi değerlerimize bu güne kadar olduğu gibi bundan sonra da sahip çıkmaya çalışmalıyız. Modern bir toplum olma yolunda değişimler gösteriyor. İstesek de istemesek de modernleşmeyle karşı karşıya bırakılıyor. Sadece şuna dikkat etmek gerekir, kim olduğumuzu unutmayalım, öz benliğimizi kaybetmeyelim. Modern çağda İslam'ı demokratik bir anlayış ve yaklaşım ile okuyan, uygulayan tek siyasi hareketin ise Millî Görüş'tür. Bu modernlikten uzaklaşmak ta değildir.(SA-1)*
- *Modern bir toplum ne demek acaba! Mevcut sorunlara başkaldırmak mı? Yoksa her şeye itiraz etmek mi? Bunları geleneksel toplumlarda çok yapamazsınız. İtaat vardır bu toplumlarda. Evet, itiraz etmek gerekiyor, ama modernliğin yaptığı gibi değil. O daha çok yok etmek istiyor kendinden olmayanı. Dinin geri götürücü bir süreç olduğunu düşünmektedir. Biz bunun böyle olmadığını bilmemize rağmen dört koldan sarıldık bu Batının getirdiğine. Bizim toplumumuzla hiç uyum sağlamayan o kadar çok şeyi aldık ki artık kendimizi modern bir toplum sanmaya başladık. Kısmen de olsa modern bir toplumuz aslında. Dinimize uygun bir konaklama yeri bulduğumuz ölçüde kısmen de olsa modern bir toplumuz galiba.(İ-1)*
- *Modern bir toplumuz desek de demesek de, bir yenilenme ve bir değişim içindeyiz. Eee, böyle olunca modern bir toplum oluyoruz galiba. Her değişim ve yenilenme modernlik değildir elbette. Şimdi bakın modernlik dediğimiz şey tam da özünde kutsalın ortadan kaldırılmasıdır aslında. Bu bütün dinler için geçerlidir. Bir iddiası vardır modernliğin nedir o; bütün sorunlardan kurtarma iddiası. Böyle olduğu için kabul görmüştür. Bundan dolayıdır ki birçok toplum modernliğin eşiğine gelmiştir. Özellikle doğu toplumları için. Ama biz bugünümüze baktığımızda kendi modernliğimizi kendi değerlerimizle yoğurarak farklı bir modernlik yaratabiliriz. Bu manada modern bir toplum olduğumuzu söyleyebilirim.(İ-2)*

6.3 Araştırmada Elde Edilen Bulguların Yorumlanması

‘Gelenek’ ve ‘Modernlik’ kavramları, sosyal bilimlerde üzerinde uzunca zaman tartışılmış iki kavramdır. Bu kavramlarla ilgili çok fazla bilgi ve kaynak olmasından dolayı, tartışma araştırmanın konusuna göre düzenlenmiş olup, somut verilere ulaşmak mümkün olmuştur. Araştırmaya konu olan görüşmecilerin daha iyi anlaşılması için *cinsiyet, yaş, ekonomik durum, eğitim durumu ve yaşadıkları yer* gibi durumlarının bilinmesi, araştırmanın önemi açısından önem arz etmektedir.

Çalışmada, İstanbul ilinde yaşayan kişi ve kurumlarla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırmanın verileri ‘açık uçlu’ sorulardan oluşturulmuş olup, bu sorular çalışmanın varsayımlarında da yer alan problematike ilişkin bilgileri toplamaya yönelik hazırlanmıştır.

Gelenek ve modern kavramlarının birçok tanımı vardır. Çalışmada da yer verilen bu tanımların dışında, yapılan araştırma da şöyle bir algı açığa çıkmıştır: *Modernlik gelenekten bir kopuş, gelenek ise modernlik öncesi* olarak algılanmaktadır. Ancak bu araştırmadaki amacımız, açığa çıkan bu algının sebeplerini, görülmeyen anlamlarını ortaya çıkarmak temel amacımızı oluşturmuştur. Kavramların epistemolojik olarak bilgisine başvurduğumuzda, yetersizlik açığa çıkmaktadır. Bundan dolayıdır ki kavramların ‘*anlam ve anlama*’ olarak hermeneutik düzlemde ele alınması gerekir. Bu zihinsel egzersizi Gadamer-Habermas tartışmasında ve aldığımız verilerde görebiliriz. Yapılan 17 görüşmede gelenek ve modernlik kavramlarına ilişkin kalıplaşmış söylemler açığa çıkmıştır. Görüşmecilerin çoğu gelenek kavramını din ile ilişkilendirirken, modernlik kavramını ise ilerlemenin ve dinin özel yaşama çekilmesi olarak tanımlamışlardır.

Türkiye’nin modernlikle tecrübesi Osmanlı İmparatorluğu ile başlamış olsa da, olgunluğunu Cumhuriyetin ilanından sonra kazanmıştır. 1920’li yıllarda modernlik,

Türkiye’de tam anlamıyla Batıya entegre ya da toplumsal yapıyı baştan aşağıya değiştirme olarak algılanıyordu. O yıllarda ülkenin modernleşmesini geleneksel bağlardan ve düşüncelerden koparıp, daha seküler bir görüş temelinde birleşen politik iktidar, akıl merkezli bir toplum tahayyül etmekteydi. Uygulanan ve hayata geçirilen politik hamleler, bunun bir göstergesiydi.

Cumhuriyet döneminden günümüze kadar ilerleyen süreçte, ‘ilerleme’ ve ‘rasyonalizm’ yeni toplum düzeninin önemli temel kavramları olmuştur. Bu yüzden de Batıda görülen toplum modellerinin aynısı Türkiye’de oluşturulmaya çalışılmıştır. Açığa çıkan bu durum, hem toplumsal yapıda hem de Türkiye’nin düşün dünyasında bir gerilime neden olmuştur. *Gelenek* ile *Modern*’in bu gerilimi, toplumun birçok kesiminde kutuplaşmalara yol açarak adeta gerilimin hareket seyrini ve geleceğini tamamen değiştirmiştir. Eldeki bu çalışmada da görüleceği gibi toplum, gelenek ve modernlik kavramları çerçevesinde çok farklı düşünmektedir.

Osmanlı’da başlamış olan Batılılaşma hareketleri tanzimatla başlayıp, imparatorluğun dağılmasını önlemek amaçlı olup “*savunmacı*” bir reform uygulaması iken, modernliğin temellerinin Cumhuriyet döneminde atıldığını görürüz. Yeni bir birey, yeni toplum ve yeni politik sistemler oluşturulduğunu görebiliriz. Bu dönemde oluşturulmaya çalışılan ulus kimlik anlayışı, ilerlemenin ve modernleşmenin temel ilkesi haline gelmişti. Ancak bu modernleşme serüveni, toplumun sadece belli bir kesimi tarafından dizayn edilmişti. Jakoben ve elitist kesimin önderliğinde biçimlenmişti. Geleneksel bağlardan kurtulup, daha pozitivist, rasyonalist ve bilimin önderliğinde kurulacak olan yeni toplum, Türkiye’yi çağ atlatacaktı. Bu nedenle dinin baskıcı ve yozlaşmış olan geleneklerinden sıyrılıp gerekmekteydi. Her toplumda görüleceği gibi Türkiye toplumunda da değişimler ve dönüşümler tepki ile karşılandı. Bu tepkiler günümüze kadar yoğun bir şekilde gelmiştir. Bir kesim *din elden gidiyor*

söylemi ile modernliğe tepkisini dile getirirken, diğer kesim ise din'in özel yaşama çekilmesinden yana tavır koymaktaydı. Nitekim söz konusu dönemde ulus devlet anlayışı ile beraber Türkiye yeni bir modernleşme sürecine girmekteydi.

Türk modernleşmesi, Osmanlı Batılılaşmasını devam ettiren; fakat bu süreci kendi lehine daha iyi çeviren, savunmacı anlayıştan ziyade, sosyal, ekonomik, bilimsel, askeri, ve kültürel reformlarla bugüne değin sürdürmektedir. Bilindiği gibi modernlik, aydınlanmanın temel argümanlarını kendi içinde barındıran Batı menşeli bir değerdir. Yani avrupalı olmayan diğer toplumlar, eğerki modernleşme sürecine gireceklerse muhakkak Batının değerlerini benimsemeleri gerekmektedir. Bu dine hakaret ya da onu yok etmek değildir. Bilakis hareket kabiliyetini genişleten bir durumdur. Öne sürdüğü toplum modeli, daha modern, geleneğin tahakkümünden kurtulmuş bir toplum modelidir. Derdi din değildir. Sorun Dinin siyasallaşmasıyla ilgilidir. Cumhuriyetin değerlerini korumak için modern değerlere sahip çıkmak gerekirdi. Geleneğe sahip çıkmak ise dinin gücünü ve tahakkümünü arttırdı. Cumhuriyetin değerleri, özüne bakıldığında, dini de koruyan bir yapıya sahipti. Aslında gelenek ve modern arasında ki gerilimin kaynağını da bu noktada görebiliriz. Daha dindar yaşayan diğer görüşmeciler ise modernliğe olan tepkileri, dinin zamanla yok edilmeye çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Batının tüm kültürünü ayıklamadan kabul etmenin tüm değerlerin yok edildiğine inanmaktadırlar. Modernliğin, ülkemize tepeden inme şeklinde geldiğini düşünmektedirler. Cumhuriyetin kurulmasıyla Batılılaşma hareketi, sosyo-ekonomik ve politik değişimlerin keskin olması, karşı bir tepkiyi doğurmuştur. İşte bu durum gelenek-modern ya da din ile laikliği karşı karşıya getirmiştir. Böylece Cumhuriyet her zaman dini tepkilerin merkezinde yer almıştır.

Bu tepki modernliğin çıkış noktalarındaki şu argümanlarda yatmaktadır: sekülerizm, bireycilik, determinizm, amprisizm, vb gibi değerler Batı merkezli bir

anlayış olduğunu simgelemektedir. Buda toplumun bir kısmının tepkiselliğini arttırmaktadır. Türkiye'nin ise "*Türk Devriminden*" sonra giriştiği bu modernlik tecrübesi, gelenek ve modernlik kavramlarını nihai bir gerilime dönüştürmüştür. Geleneği modern argümanlarla eleştirmek ya da tanımlamak yapılan ciddi hatalardandır.

7. BÖLÜM

SONUÇ

Eldeki bu çalışmada ‘*gelenek*’, ‘*modernlik*’ ekseninde gelişen tartışmaları su üstüne çıkartarak, oluşan bakış açılarını ve geliştirilen tutumları ele almıştır. Bu kavramlar arasındaki gerilimi ve Türkiye özelindeki algıları tespit etmeye yönelik teorik ve ampirik araştırmamızda elde ettiğimiz sonuçlar dikkat çekicidir. Araştırma, teorik olarak Habermas ve Gadamer’in gelenek, modernlik eleştirileri ve nasıl yorumladıkları temelinde şekillenmiştir. Aynı zamanda yapılan alan araştırmasında elde edilen bilgiler de bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Çalışmanın teorik kısmında elde ettiğimiz veriler, alanda yapılan derinlemesine görüşmeler ile ilişkilendirilmiştir. Gelenek ve modernlik arasındaki ilişki, modern toplumları -özellikle politik irade yoluyla yukarıdan aşağıya modernleşen toplumları- son iki yüz yıldır en çok meşgul eden konulardan biri olmuştur. Daha çok sosyolojik bağlamda ve toplumsal boyutlarıyla ele alınan bu ilişkinin felsefi arkaplanına dair en ciddi tartışma ve analizler belki de modern bağlamdan sonra hermeneutik alanda ve düzlemde yapılmıştır. Bu kavramlar arasındaki temel problematik, eğer içinde yaşadığımız hayatı, geçmişimizi, varoluşumuzu, geleceğimizi, ‘şimdi, burada’ ne yapmamızı, nasıl yapacağımızı, kendimizi nasıl anlayacağımızı ve içinde yaşadığımız kültürü, zamanın ruhu içinde anlamlandırmak ise bu soru(n)lar pratik aklın ve pratik felsefenin merkezinde yer almaktadır.

Gelenek ile modernliği birbirine karşıt toplumsal örüntüler olarak konumlandırmak, kırılması ya da aşılması hayli vakit almış hâkim bir kanı halinde hem sosyal bilimlerde hem de ‘*sosyal mühendislik*’ uygulamalarında uzun süre etkin ve belirleyici olmuştur. Modernistler tarafından gelenek, geçmişle ve geçmişe ait yaşanmışlıklarla eşitlenerek, bugünü yaşamak ve geleceği inşa etmek yolunda terk

edilmesi gereken bir *'ayak bağı'* olarak değerlendirilmiştir (Atay, 2004: 155). Skalanın diğer tarafında ise muhafazakârların, daha doğru bir ifade ile gelenekçilerin, *'gelenekleri mevcut halleriyle muhafaza'* reaksiyonerliği söz konusudur. Bu haliyle gelenek, modernistlerle muhafazakârlar arasında öteden beri başlıca anlaşmazlık konularından birini oluşturmaktadır. Geleneği savunmak muhafazakârların, geleneği değiştirmek ise modernistlerin tutumu olagelmıştır (Armağan, 1997: 63). Gerçi *'üçüncü bir yol'* olarak, şimdilerde Zygmunt Bauman'ın dile getirdiği ve geleneği, kültürel anlamda bir (tarihsel) *'süreklilik'* şeklinde anlayıp modernliğin bir tamamlayıcısı veya yapıtaşı olarak gören bir kavrayış bulunmaktadır. Ancak bu görüş, *'modernleşme paradigmasının hâkim düşünsel ikliminde pek revaç bulamamıştır* (Atay, 2004: 155).

Araştırmanın teorik çerçevesini oluşturan Gadamer- Habermas arasındaki tartışma, hermeneutiğin evrenselliği problemi üzerinden başlamıştır. Habermas için Gadamer'in kabul edilemez iddiası, hermeneutiğin evrensellik iddiasıdır. Habermas'ın bu tavrı alan araştırmasında da kendini göstermiş olup, kavramlara yüklenen anlam ve yorumlamanın evrensellik taşımadığı yönündedir.

Hermeneutiğin evrenselliği için Gadamer'in ileri sürdüğü iddialardan birisi, bilimsel ve teknolojik süreçte üretilen, teknolojik olarak kullanışlı bilginin yaşama dünyasının pratik bilgisiyle bağlantısının kurulması gerektiğidir. Habermas da böyle bir gereksinimin olduğu kanaatinde olmasına rağmen Gadamer'in bu gereksinimi, insanın dilselliğini ve Platon'un var olan her şeyin dilin aynasında yansıtıldığı sözünü hatalı bir biçimde kendisine destek alarak hermeneutiğin evrenselliği iddiası için kullanıldığını düşünmektedir. Jürgen Habermas ise modernitenin eleştirel bir savunusuna girişerek kültüre, normların gelişmesine, diyalektiğe verdiği önem itibariyle öne çıkmaktadır. Habermas rasyonel eleştiriden vazgeçilemeyeceğinin altını çizerek, modernitenin, sadece akli kullanarak bir söylem oluşturacağını ortaya koymaktadır. Bu akıl

kullanımını rasyonel eleştirinin bir parçası olarak görmüş, özgür yaşamın ve ilerlemenin merkezin de eleştirel geleneğin olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Yapılan araştırmada da görülüyor ki, eleştirel gelenekten beslenmeyen toplumlar mekanikleşerek, sınırlandırılarak ve ilerlemenin önüne set çekilerek gelişimleri engellenmektedir. Buda şöyle bir sonucu doğurmaktadır. Toplum olarak geleneği modernlik kavramının içinde tartışmaktadır. Böylesi bir durum modernliğin nüfuz etmelerinin de bir kanıtıdır. Akli sadece araçsal olarak tanımladığımızda, bireyin mekanikleştiği bir durum olacaktır. Ancak Habermas bu akli da kapsayacak daha kapsamlı olan iletişimsel eylem, iletişimsel akli ortaya koymaktadır. Bundan dolayıdır ki Habermas, modernliği tamamlanmış değil, tamamlanmamış bir proje olarak görmektedir

Hiç şüphesiz bu tartışma iki filozofun kendi geleneklerinin içinde, bazen gelenekleri adına bazen de geleneklerine rağmen geliştirdikleri düşüncelerinin iletişimsel, yani dilsel bir diyalog sürecinde geçmiş ve geleceğin ortasındaki *bugünü ve burayı* anlama ve yorumlama çabalarının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunlar, entelektüel, akademik ve her şeyden önemlisi toplumsal geçmişle bugünün arasında kalmışlığa çare denemeleridir. Aynı şekilde cevabını aradıkları problemler kendi toplumsal ve tarihsel şartlarının önlerine getirdikleri problemlerdir.

Yaşadığımız toplumda ve diğer toplumlarda modernleşme ile birlikte sosyo-kültürel yapıda, politik yapıda, ekonomik yapıda ve eğitim yaşamında birçok pratik, modernleşme ve gelenek gerilimden ötürü farklı değişimlere uğramıştır. Araştırmanın bir diğer ayağı olan derinlemesine görüşmelerde ise gelenek modernleşme ve gerilimden ötürü farklı değişimleri aşağıdaki sonuçlar da görmek mümkündür.

Türkiye’de gelenek-modernlik gerilimine bir başlangıç noktası aranırca, modernleşme çabalarının başladığı Cumhuriyetin ilanını görebiliriz. Cumhuriyetin

ilanının ardından daha da belirginleşen gelenek-modernlik gerilimi, günümüz toplumunda şu şekilde algılanmıştır:

- Yapılan alan araştırmasında, görüşmeciler gelenek ve modernlik kavramlarını din ve laiklik biçiminde algıladıkları görülmüştür. Merkeze aldığımız Habermas ve Gadamer'in yaklaşımları doğrultusunda araştırma gelenek ile rasyonel akıl arasındaki ilişkinin daha iyi analiz edilebilmesini sağlamıştır.

- Araştırmada, Habermas ve Gadamer'in kuramsal çerçevelerini merkeze alarak, modernist bakış açısının geleneksel bakış açısından tamamen farklı olduğu noktasına varılmıştır. Daha dindar olan görüşmeciler ise her şeyin kutsaldan neşet ettiğini ifade etmişlerdir. Yani geleneğe, ilahî kaynaklı bütün kutsal hakikatleri ve onların tarihî açılımları olarak bakmışlardır. Gelenek vahiyden, modernlik ise bireyden neşet etmiştir. Özetle, mesele gelenekle modernist dünyaya bakış açılarının birbirinden tamamen farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Modernlik geleneğe karşı isyandır görüşü açığa çıkmıştır. Görüşmeciler geleneğin zayıfladığı zamanlarda, modern düşüncenin ya da modernliğin bu zayıflığı fırsat bilerek geleneksel toplumların içine sızdığını ifade etmektedirler. Bu anlamda modernlik, gelenek içinde kökleri olduğunu söylemenin mümkün olacağı fakat ondan neşet ettiğinin söylenemeyeceği üzerinde ağırlıklı olarak durulmuştur. Ayrıca, modernlik her şeyi kuşatan ve dışına çıkılması mümkün olmayan bir kategori olarak sunulmuştur.

-Görüşmecilerin bir kısmı, dinin hareket alanının ve sınırlarının devlet tarafından belirlenmesinden rahatsızlardı. Toplum, bu durumu öne sürerek laikliği, farklı şekilde ifade edersek modernleşmeyi toplumsal ve siyasal alanı örgütleyen temel ilke haline getirmek isteyen devleti ve bu ilkeyi korumaya çalışan devletçi zihniyeti, din düşmanı olarak algılamaktadır. İslamcı düşüncede belirginleşen bu söylem, zamanla bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Kemalist tasavvurun, kendilerine yönelik

yaptırımları ve dönüştürmeye dönük müdahaleleri bunda başrol oynamaktadır. Kemalizm ve İslamcı söylem arasındaki bu iktidar ilişkisi gelenek-modernlik gerilimi olarak bizlere yansımaktadır.

-Atatürkçü kimlikleriyle ön plana çıkanlar, geleneği daha çok din ile ilişkilendirip onun bu yönünü ve otoritesini açığa çıkarmışlardır. Geleneğin bazı durumlarda topluma yön veren birçok yönü olduğunu ve bunların toplum yararına kullanılabileceği görüşü de dile getirilmiştir. Ve aynı zamanda gelenek, İslam anlayışının farklı bir görünümüdür düşüncesi de açığa çıkmaktadır.

-Görüşmecilerin bir kısmı Kemalizm'in dine karşı tepkisel olarak algılanmasından rahatsızlardı. Çünkü Kemalizm ilerlemenin, modern olabilmenin ve bağımsızlığın anahtarıydı.

-Dindar yaşamları ile ön plana çıkan görüşmeciler (N1,N2,S1,S2,SA1,SA2) modernliğin en önemli taşıyıcı unsuru olarak geleneğe işaret etmektedirler. Çünkü gelenek daha bütüncüdür ve kapsama alanı daha geniştir. Gelenek, din ile bu manada en güçlü meşrulaştırma aracı olmaktadır. Modernliğin dolduramadığı tüm boşlukları doldurma iddiası taşımaktadır. Çünkü modernliğin hafızası yoktur. Geleneğin ise tarihsel süreçte oluşan ortak aklı muhafaza etme ve toplumsal düzlemde hükümler öne sürerek, işlevselliği ön plana çıkmaktadır.

- Bazı görüşmeciler ise '*kulluk*' inancının ilkelliğinden dem vurarak, aklın geri planda kaldığını düşünmektedirler.

1920'lerden başlayarak 1990'lı yıllara kadar, tartışılmayan kemalizm düşüncesi ile hiç tartışılmayan din olgusunun bu çetrefilli durumu ulus devlet anlayışında ki despotizmden kaynaklanmaktaydı. Bu durumdan hareketle şöyle bir görüş açığa çıkmaktadır:

- Dinsel olgudan güç alanlar, gücünü modernliğin otoriter yapısına karşı gösterdikleri dirençten almaktadır. Bunun sonucunda dini siyasallaştırarak siyasal İslam, aynı zamanda geleneğin de en büyük koruyucusu ve kalkanı olmuştur. Kemalizm ise tam bunun karşısında politik olarak daha devletçi ve sola yakın bir siyasal alan oluşturdu. Modernliğin otoriter yapısını kullanarak, toplumu daha ileriye götürme peşindeydi. Böylesi bir durumda ne Batılı olduk ne de doğulu. Bu kültürel düzlemde kimlik arayışımız bizi kimliksiz bıraktı.

Yaşadığımız toplumda ve diğer toplumlarda modernleşme ile birlikte sosyo-kültürel yapıda, politik yapıda, ekonomik yapıda ve eğitim yaşamında birçok pratik, modernleşme ve gelenek, gerilimden ötürü farklı değişimlere uğramıştır. Son tahlilde araştırmanın vardığı nihai sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür.

- Türkiye’de yaşayan insanların bir grup veya cemaate bağlı olması geleneksel/modern olma sürecini etkiler ve bu gerilimleri yaşarlar.
- Geleneksel yaşam tarzı olanlar ile modern yaşam tarzını benimseyenlerin, gelenek ve modernlik algıları farklıdır.
- Sosyo-kültürel, ekonomik ve politik olarak farklı kültür ve kimliklerde yaşayanların, gelenek ve modernlik algıları farklıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ALTUN, Fahrettin, 2011, *Modernleşme Kuramı*, İstanbul:Küre Yay.

AKŞİT, Bahattin, 1998 “*Türkiye’de Kent-köy, Sınıf, Din ve Etnisite Farklılaşmaları ve Toplumsal Kültürel Bunalımdan Demokratik Çıkış*” *Türkiye’de Bunalım ve Demokratik Çıkış Yolları*, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi Yay.

ARENT, Hannah, 1996, *Geçmişle Gelecek Arasında*, Çev: Sina Şener, İstanbul: İletişim Yay.

ARMAĞAN, Mustafa, 1992, *Gelenek*, İstanbul: Ağaç Yay

ARMAĞAN, Mustafa, 1997, *Gelenek ve Modernlik Arasında*, İstanbul: Timaş Yay.

ARİSTOTELES, 1996 *Nikomakhos’a Etik*, Çev: Saffet Babür, Ankara, Ayraç Yay.

AYSOY, M. 2003 *Geleneksel Sonrası Toplum Üzerine*, İstanbul, Nehir Yay.

BALAKRİSHNAN, Gopal. 2003. *Overcoming Emancipation, New Left Review*

BATUR, Enis, 1998, *Modernizmin Serüveni*, İstanbul: YKY

BAUMAN, Zygmunt, 2003, *Modernlik ve Müphemlik*, İstanbul: Ayrıntı Yay.

CASSİERER, E, 2005, *Kültür Bilimlerinin Mantığı Üzerine*, Çev: M.Köktürk, Ankara, Hece Yay.

CEVİZCİ, Ahmet, 2000, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yay.

ÇİĞDEM, Ahmet. 1997. *Akıl ve Toplumun Özgürleşimi-Jürgen Habermas ve Eleştirel Epistemoloji Üzerine Bir Çalışma*. Ankara: Vadi Yay.

ÇİĞDEM, Ahmet, 2010. *Bir İmkan Olarak Modernite Weber ve Habermas*. İstanbul: İletişim Yay.

ÇİĞDEM, Necmi ve ZEKA-Ahmet. 1994-1997. *Postmodernizm, Aydınlanma Düşüncesi*. İstanbul : Kıyı-İletişim Yay.

- DALLMAYR, Fred. 1991. *Life-world, Modernity and Critique*. Cambridge: Polity Press
- DELLALOĞLU, Besim F. 2012. *Modernleşmenin Zihniyet Dünyası*. İstanbul: Kapı Yay.
- DESCARTES, Rene. 1994. *Metot Üzerine Konuşma*. Çev: K.Sahir Sel. İstanbul: sosyal Yay.
- FOUCAUT, Michel, 2006 “*Hapishanenin Doğuşu*”, Çev: M.Ali Kılıçbay, Ankara İmge Kitap evi.
- GADAMER, Hans-Georg. 1981a. *Hermeneutiks as a Theoretical and Praktical Task*, “*Reason in the*. Çev: Freerick G. Lawrence. Cambridge-Londra: Mit Press
- GADAMER, Hans-Georg, 1989. *Truth and Method*. Çev: Joel Weinsheimer and Donald G. Marsall. New York : Crossroad
- GADAMER, Hans-Georg, 2000, *Aristo'nun Hermenötik İlgisi*, Çev: Burhanettin Tatar, Samsun, Etüt Yay.
- GADAMER, Hans Georg, 2002a. *Hermeneutik Problemin Evrenselliği: Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*. Çev: H.Arslan. İstanbul : Paradigma Yay.
- GADAMER, Hans Georg, 2002b. *Eleştirilerime Cevaplar*. Çev: H. Arslan. İstanbul, Paradigma Yay.
- GADAMER, G Hans- HABERMAS, Jürgen- MİSCH, George- RİEDEL, Manfred,- Friedrich, O. Bollnow- JOPP, Uwe , 2003, *Hermeneutik Üzerine Yazılar*, Ankara, İnkılap Kitap Evi.
- GAYABBA B. 1971, *The Tradition: An Ecumenical Breakthrough?* Roma: Herder.
- GİDDENS, Anthony. 1994. “*Living in a Post-Traditional Society*”, *Reflexive Modernizatio* : Polity Press
- GİDDENS, Anthony, 1998. *Modernliğin Sonuçları*. Çev: Ersin Kuşdil. İstanbul : Ayrıntı Yay.
- GÜNGÖR, Erol. 1983. *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*. İstanbul : Ötüken Yay.

- HABERMAS, Jürgen, 1998. *Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine*. Çev: Mustafa Tüzel. İstanbul : Kabalcı Yay.
- HABERMAS, Jürgen, 1992. *Postmetaphysical Thinking: Philosophical Essays*. Cambridge : The MIT Press
- HABERMAS, Jürgen, 1994. *The Philosophical Discourse of Modernity- Twelve Lectures*. Cambridge : Oxford: Polity Press
- HABERMAS, Jürgen. 1997. *Bilgi ve İnsansal İlgiler*. Çev: Celal A. Kanat. İstanbul : Küyerel Yay.
- HABERMAS, Jürgen, 2001, *İletişimsel Eylem Kuramı*, İstanbul, Kabalcı Yay.
- HABERMAS, Jürgen, 2002. *Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak*. Çev: İlknur Aka. İstanbul : YKY.
- HABERMAS, Jürgen, 2002a. *Gadamer’in Hakikat ve Yöntem’inin Eleştirisi*. İstanbul, Paradigma Yay.
- HABERMAS, Jürgen, 2002b. *Hermeneutiğin Evrensellik Talebi*. Çev: H.Arslan. İstanbul: Paradigma Yay.
- HEİDEGGER, Martin. 1962. *Being and Time*. Çev: J. Macquarrie & E. Robinson. San Francisco New York: Harper & Row
- HELD, David. 1980. *Introduction to Critical Theory: Horkheimer to Habermas*. Berkeley : University of California Press
- HOBBSAWM, E. 1995. *Milletler ve Milliyetçilik*, , çev. Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı Yay.
- HOBBSAWM, E. 2006. *“Giriş: Gelenekleri İcat Etmek”, Gelenğin İcadı içinde*, İstanbul, Agora Yay.
- İNSEL, Ahmet. 1990. *Türkiye Toplumunun Bunalımı*. İstanbul : Birikim Yay.
- J. GOULD, ve W. L. KOLB. 1974. *Encyclopedia of Social Sciences*. London
- KİSİEL, Theodore. 2002, *Gelenğin Vukubulması: Gadamer ve Heidegger’in Hermeneutiği*”, *İnsan Bilimlerine Prolegomena*, İstanbul : Paradigma Yay.
- APEL .K.O, 1973, *“Transformation der Philosophie”*, Frankfurt am Main, cilt, 2

- KONGAR, Emre. 1979. *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul : Bilgi Yay.
- LOCKE, J. 2004. *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*. Çev: V.Kadiroğlu. Ankara, Öteki Yay.
- MARSHALL, Gordon. 1999. *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev: D. Kömürcü- O. Akinhay. Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- MİSGELD, Dieter. 2002. *Gadamer'in Hermeneutiği Üzerine* Çev: Hüsamettin Arslan. İstanbul : Paradigma Yay.
- MOUFFE, Chantal. 2000. “*Radikal Demokrasi: Modern mi, Postmodern mi? Modernite Versus Postmodernite içinde*”. Çev: Mehmet Küçük. Ankara : Vadi Yay.
- NİETZSCHE, Friederich. 1996. *Tarih Üzerine*. Çev: Nejat Bozkurt. İstanbul : Say Yay.
- O.F.Bollnow, 1995, “*İfade ve Anlama*” *Hermeneutik Üzerine Yazılar*, Çev: Doğan Özlem, Ankara: Ark Yay.
- OLGUN, Cem K. 2007. *Frankfurt Okulu Düşünürlerinde Akıl Kavramı* , Sosyoloji Notları, Ankara Yay.
- ÖZLEM, Doğan. 2008. *Felsefe ve Doğa Bilimleri*. İstanbul, Doğu-Batı Yay.
- ÖZKİRAZ, Ahmet. 2003. *Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum*. Konya : Çizgi Yay.
- POOLE, Ross. 1993. *Ahlak ve Modernlik*. İstanbul : Ayrıntı Yay.
- REEVE C. 1992, *Practices of Reason*, New York: Oxford University Press
- SARIBAY, Ali Yaşar. 2001. *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam*. İstanbul : Alfa Yay.
- SHİLS, Edward. 1981. *Tradition*. London Boston : Faber and Faber
- SMİTH, Anthony D. 1996. *Toplumsal değişme anlayışı: işlevselci toplumsal değişme kuramının bir eleştirisi*. Ankara : Gündoğan Yay.
- SPENGLER, Oswald. 1987. *Batının Çöküşü*. Çev: Nuray Sengelli. İstanbul

SWINGEWOOD, Alan. 1998. *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. Ankara: Bilim Sanat Yay.

T.HOBBS. 1993. *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*. Çev: Semih Lim. İstanbul : YKY.

TOURAINÉ, Alain. 2012. *Modernliğin Eleştirisi*. Çev: Hülya Uğur Tanrıöver. İstanbul : YKY.

VATTIMO, Giovanni. 2000. *Ortak Dil Olarak Yorumbilgisi: Modernite versus Postmodernite*. Çev: Sami Oğuz. Ankara : Vadi Yay.

WAGNER, Peter. 2005. *Modernliğin Sosyolojisi: Özgürlük ve Cezalandırma*. Çev: Mehmet Küçük. İstanbul : Ayrıntı Yay.

WEBER, Max. 1993. *Sosyoloji Yazıları*. Çev: Taha Parla. İstanbul : Hürriyet Vakfı Yay.

WITTGENSTEIN, Ludvig. 2000. *Felsefi Soruşturmalar*. Çev: Deniz Kandı. İstanbul: Küyerel Yay.

WEBER, Max. 1978. *Economy and Society* Berkeley, University of California Pres

WEBER, Max, 1987, *Meslek Olarak Siyaset*, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yay.

Dergiler

ATAY, Tayfun. 2003, *Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk 'Gelenek-çi' Muhafazakârlığı*, Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, C. 5. s.155

BAYRAM, Ahmet Kemal. 2009 *Modernlik Ve Sosyal Bilimler: Bilgi, İktidar, Etik ve Toplum*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi, S: 1, C. 9, s.5

BİLGİN, Nuri. 1995, *Kimlik Sorununda Evrenselcilik-Farkçılık Gerilimini Asmak*, Türkiye Günlüğü, S. 33 s.33

ÇETİN, Halis. 2003-2004, *Gelenek ve Değişim Arasındaki Kriz: Türk Modernleşmesi*, Doğu-Batı, S.25, s. 12.

ERYİĞİT, Süleyman. 2001. *Modernizm Postmodernizm ve Organizasyon Yaklaşımı*, Kamu İş, S. 3, s.1

KALAYCI, Nazile 2003 “*Gadamer ve Hermeneutik*” Dergi adı: Yeditepe'de Felsefe, Yeditepe Üniversitesi Yay., S. 2, s. 350.

KURTAR, Senem. 2011, *Heidegger ve Habermas'ı Buluşturan Bir Tartışma: Dünya-Açıklığı ya da İletişimsel Ussallık Olarak Hakikat Sorunu*, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, S. 11, s.116

MCLEAN, G. F. 2004, *Yaşayan Düşünce Olarak Gelenek: Hans-Georg Gadamer*. Bilimname Düşünce Platformu, S. 6, s. 26-40

NALBANTOĞLU, Hasan Ünal, 2002, *Gadamer ve Aristoteles'teki etik, teknik ve estetik kavramların karşılaştırmalı tahlili-* , “*Etik, Estetik, Teknik*” Defter Dergisi, S. 45, s.187-229

ÖZAYDIN, Özge. 2011, *Modernliğin Akılcılık ve Evrenselcilik İddialarının Felsefi Kökeni*, Doğu Üniversitesi Dergisi, C.12, S.1, s.74-75

SEZER, Devrim, 2006 “*Gadamer'in Pratik Felsefesi: Hermeneutik Düşünce Geleneği ve Deneyimin Önceliği*” Toplum ve Bilim Dergisi, S. 105, s.284

TOPAKKAYA, Arslan. 2007, *Hermeneutik ve İdeoloji Kritiği Bağlamında Gadamer ve Habermas tartışması*, FLSF Dergisi, S. 3, s.65

TAKIŞ, Taşkın, 2003-2004, *Gelenek*, Doğu-Batı Dergisi, S. 25, s.8

SHİLS, Edward. 2003-2004, *Gelenek*, Doğu-Batı, S. 25, s.110-111

SÜRGEVİL, Olca, 2008, *Farklılık Kavramına ve Farklılıkların Yönetimine Temel Oluşturan Sosyopsikolojik Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Balıkesir Üniv. Sosyal Bilimler Enst.Dergisi, C. 11, S. 20 s. 111-124.

YILMAZ, Seyfettin ASLAN ve Abdullah. 2005.*Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm*. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, S. 2, C. 2, s.96

YILDIRIM, Murat. 2009, *Modernizm, postmodernizm ve kamu yönetimi*, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, C. 6, S. 2, s.382

Makaleler

ÖZDEMİRCİ, Ata. *Türkiye'de Modernizm, Yönetim ve Ayrımcılık*, s.4

Tezler

NAKATA, Brian George. 1997. Considered Judgments and Coherence Theories of Justification In Ethics. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ontario, Canada

ULUKÜTÜK, Mehmet. 2008. Anlama ve Gelenek: Gadamer'in Felsefi Hermeneutiğinde Anlamada Geleneğin Rolü Sorunu. *Basılmamış Yüksek Lisans tezi*

AKAR, Murat Yaşar, 2007, Marksist ve Foucaultcu İktidar Anlayışları Üzerine Sosyolojik Bir Karşılaştırma, Kırıkkale

İnternet Sayfaları

AKŞİT, Bahattin. <http://akademik.maltepe.edu.tr/~bahattin.aksit/Yayinlar>, Tarih: 3.6.2011

BERMAN, Marshall http://tr.wikipedia.org/wiki/Marshall_Berman,Tarih: 3.11.2011

Ders Notları

AKŞİT, Belma. 2011. Ders Notları. *Niteliksel Araştırmalar: Genel Tanıtım, Derinlemesine Görüşmeler ve Odak Grup Görüşmeleri*.

Sempozyum Bildirileri

ERGÜDEN, Akin, 1986, Gadamer'in Felsefesinde Aristoteles'in Yeri", *Türkiye I. Felsefe Mantık Bilim Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Ankara

EKLER

EK 1

T. C. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Yüksek Lisans Programı,
GELENEK-MODERN GERİLİMİ: GADAMER-HABERMAS TARTIŞMASI ÜZERİNDEN SOSYOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME DENEMESİ

Faaliyetler	Kim tarafından	2011					2012										2013				
		Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat	
Literatür çalışması, konunun ve Araştırma sorularının belirlenmesi	Resul Taşçı+ Sabahattin Güllülü	xx																			
Öneriye son şeklinin verilmesi ve Enstitüden onay alınması	Resul Taşçı+SG+ SBE		xx																		
Görüşme Çerçevesi ve soruların oluşturulması	Resul Taşçı+ SG		xx																		
Görüşme yapılacak kişilerin belirlenmesi	Resul Taşçı+ SG		xx	xx	xx	xx															
Gerekli izinlerin alınması	Resul Taşçı		x	x																	
Veri toplama ve analizi	Resul Taşçı			xxx	xxx	xx	xxx	xx		x											
Çözümlemeler ve Bulguların analizi	Resul Taşçı+ Dilek Aslan Taşçı							xx	xxx	xxxx	xxxx	xxx	xxx								
Tezin teorik çerçevesinin oluşturulması	Resul Taşçı+ SG				x	xx	xx	xx	xxx	xxxx	xxxx	xxxx	xx	xx							
Tezin yazılması	Resul Taşçı+ SG								xxx	xxx	xxxx	xxxx	xxxx	xx	x	x	x	x	x		
Tezin tamamlanarak Enstitüye teslim edilmesi	Resul Taşçı																				xx

Tablo 3. Zamanlama Çizelgesi ve İş Planı

Ek-2

**GELENEK-MODERN GERİLİMİ: GADAMER-HABERMAS TARTIŞMASI
ÜZERİNDEN SOSYOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME DENEMESİ**

Farklı Özellikteki Kişilerle Yapılan Niteliksel Çalışma 2013

Tablo 4. Derinlemesine Görüşmelerinin ve Görüşülenlerin Listesi

Görüşmeci No/Kod	Dernek/Vakıf/Cemaat	Cinsiyet	Görüşülen Kişi Sayısı	Güvenilir mi?	Görüşme Tarihi
1/A-1	ADD	Kadın	1	Evet	16.01.2012
2/A-2	ADD	Erkek	1	Evet	12.12.2011
3/C-1	CHP	Kadın	1	Evet	05.02.2012
4/C-2	CHP	Erkek	1	Evet	25.12.2011
5/C-3	CHP	Erkek	1	Evet	20.02.2012
6/ÇY-1	ÇYDD	Kadın	1	Evet	03.10.2011
7/ÇY-2	ÇYDD	Kadın	1	Evet	10.10.2011
8/ÇY-3	ÇYDD	Kadın	1	Evet	10.10.2011
9/İ-1	İlahiyatçı Yazar	Erkek	1	Evet	13.04.2012
10/İ-2	İlahiyatçı Yazar	Erkek	1	Evet	25.04.2012
11/N-1	Nur Cemaati	Kadın	1	Evet	27.11.2011
12/N-2	Nur Cemaati	Erkek	1	Evet	19.11.2011
13/S-1	Süleymancı Cemaati	Kadın	1	Evet	29.04.2012
14/S-2	Süleymancı Cemaati	Erkek	1	Evet	20.12.2012
15/SA-1	Saadet Partisi	Kadın	1	Evet	17.02.2012
16/SA-2	Saadet Partisi	Erkek	1	Evet	27.12.2012
17/T-1	TGB	Erkek	1	Evet	13.11.2011

Ek-3

Tablo 5. Görüşmeciler Hakkında Kısa Bilgiler

Kişi Tanıtım no	Doğum yeri	İstanbul'da yaşam süresi	Yaş	Medeni durum Evli/Bekâr- Varsa Çocuk sayısı	Ekonomik durum	Eğitim Durumu
1	Sivas	20 yıl	43	Evli- 2 çocuk	Yeterli	Üniversite
2	Ankara	Doğduğundan beri	25	Bekâr	Yeterli	Lise
3	İstanbul	Doğduğundan beri	48	Evli- 2 çocuk	Yeterli	Lise
4	Bingöl	Doğduğundan beri	36	Evli- 4 çocuk	Yeterli	Lise
5	Trabzon	30 yıl	51	Evli- 2 çocuk	Yeterli	Lise
6	İstanbul	Doğduğundan beri	55	Evli- 2 çocuk	Yeterli	Ortaokul
7	İstanbul	Doğduğundan beri	44	Evli- 3 çocuk	Yeterli	Lise
8	Kocaeli	Doğduğundan beri	46	Evli- 1 çocuk	Yeterli	Lise
9	Kayseri	30 yıl	52	Evli- 5 çocuk	Yeterli	Üniversite
10	Kayseri	35	53	Evli- 5 çocuk	Yeterli	Üniversite
11	Kars	Doğduğundan beri	25	Evli	Yeterli	Üniversite
12	Diyarbakır	Bursa'da yaşıyor	32	Evli	Yeterli	Üniversite
13	İstanbul	Doğduğundan beri	30	Evli- 1 çocuk	Yeterli	Üniversite
14	Yalova	Doğduğundan beri	31	Evli- 1 çocuk	Yeterli	Üniversite
15	İstanbul	Doğduğundan beri	34	Evli- 2 çocuk	Yeterli	Lise
16	İstanbul	Doğduğundan beri	39	Evli- 1 çocuk	Yeterli	Lise
17	Denizli	15	35	Bekâr	Yeterli	Üniversite

EK-4

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

GELENEK-MODERN GERİLİMİ: GADAMER-HABERMAS TARTIŞMASI
ÜZERİNDEN SOSYOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME DENEMESİ

Farklı Özellikteki Kişilerle Yapılan Niteliksel Çalışma 2013
Derinlemesine Görüşmeler için Görüşme Çerçevesi

Görüşmenin yapıldığı yer:

Görüşmenin tarihi:

Görüşmeyi yapan Moderatör ve Gözlemci:

Oturma düzeni: Karşılıklı

Tanışma:

Doğum yeri (il ve köy/kasaba/kent mi olduğu):

İstanbul'da yaşama süresi:

Anne-baba eğitimi:

Anne-baba mesleği:

Varsa, ailenin göç hikâyesi:

Konu Başlıkları:

- 1. Gelenek** nedir? Sizin için ne ifade ediyor?
- 2. Modern-modernlik ve modernleşme** nedir? Sizin için ne ifade ediyor?
- 3.** Gelenek ve Modern kavramlarını karşılaştırdığımızda bir gerilimden söz etmek mümkün müdür?
- 4.** Sizce Modern bir toplum muyuz? Evet/Hayır ise nedenlerini açıklar mısınız?

EK-5

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

GELENEK-MODERN GERİLİMİ: GADAMER-HABERMAS TARTIŞMASI
ÜZERİNDEN SOSYOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME DENEMESİ

Farklı Özellikteki Kişilerle Yapılan Niteliksel Çalışma 2013

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME KÜTÜK GELİŞTİRME FORMU

Kütük numarası:

Görüşülen kişinin ismi ve soyadı (ya da nasıl hitap edildiyse o isim):

Halen yaşamakta olduğu yer:

Görüşmenin tarihi ve saati (süresi):

Görüşmenin yapıldığı yer:

Görüşmenin teybe kaydedilmesini uygun buldu mu?

Görüşmeyi yapan ekip üyeleri: Görüşmeyi yürüten (Moderatör):

Gözlemci(ler):

(Varsa)Görüşme sırasında başka kimlerin bulunduğu ve oturma düzeni:

Diğer kişiler hakkında kısa bilgi:

Kütüğü hazırlayan:

Kütüğün hazırlandığı tarih ve süresi:

TAM SENARYO

Çözümlemeyi yapanların dikkatine: Görüşme çözümlenirken (deşifre edilirken), görüşme sırasında sahada tutulan notlar, gözlemler ve ses kayıt cihazı yardımı ile geliştirilen senaryo, bütün ayrıntıları ile yazılacaktır. *Tam olarak ne söylenmişse -yanlış telaffuzlar da dahil olmak üzere- her şey aynen yazılacaktır.* Hatırlanabildiği ölçüde, kişilerin jestleri ve mimikleri de senaryoya yansıtılmaya çalışılacaktır.

Moderatör: Öncelikle sizi tanıyalım.

Kahraman: (Sıkılgan bir ifade ile) Benim adım Kahraman. Kahraman GÜNDÜZ.

Moderatör: Kaç yaşındasınız Kahraman?

Kahraman: E... Şimdik 25'i yeni bitirmişim.

.

.

Yaş:

Halen yaşamakta olduğu yer:

Cinsiyet:

Doğduğu yer:

En uzun yaşadığı yer:

Çalışıyor mu?

Eğitimi:

Medeni durumu:

İstanbul dışından gelmişse, İstanbul'da yaşama süresi

Tüm konuşmalar.....

Moderatör: Çok teşekkürler. Sağolun.

Görüşmenin yapıldığı ortam hakkındaki görüş ve gözlemler:

Görüşmenin güven verici olup olmadığı ve değilse nedenleri:

EK-6
T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

GELENEK-MODERN GERİLİMİ: GADAMER-HABERMAS TARTIŞMASI
ÜZERİNDEN SOSYOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME DENEMESİ

Farklı Özellikteki Kişilerle Yapılan Niteliksel Çalışma 2013

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME DEĞERLENDİRME (Veri Analizi) FORMU

Kütük numarası:

Görüşülen kişinin ismi ve soyadı (ya da nasıl hitap edildiyse o isim):

Halen yaşamakta olduğu yer:

Görüşmenin tarihi ve saati (süresi):

Görüşmenin yapıldığı yer (Hangi kahvehane? Kimin evi? vb. gibi.):

Görüşmenin teybe kaydedilmesini uygun buldu mu?

Görüşmeyi yapan ekip üyeleri:

Görüşmeyi yürüten (Moderatör):

Gözlemci(ler):

(Varsa) Görüşme sırasında başka kimlerin bulunduğu ve oturma düzeni:

Diğer kişiler hakkında kısa bilgi:

Kütüğü hazırlayan(lar):

Kütüğün hazırlandığı tarih ve süresi:

Değerlendirmeyi yapan(lar):

Değerlendirmenin yapıldığı tarih:

Görüşülen kişinin özellikleri:

Yaş:

Halen yaşamakta olduğu yer:

Cinsiyet:

Doğduğu yer:

En uzun yaşadığı yer:

Çalışıyor mu?

Eğitimi:

Medeni durumu:

İstanbul dışından gelmişse, İstanbul'da yaşama süresi

Değerlendirmeyi yapan kişinin dikkatine: Aşağıda yer alan konu başlıkları çerçevesinde, görüşme sırasında dikkati çeken en önemli fikirler, yaklaşımlar nelerdir? Özetleyiniz. Bu başlıklar altında çok önemsedığınız cümleleri tırnak içine alarak yazınız.

Konu Başlıkları:

1. **Gelenek'** nedir? Sizin için ne ifade ediyor?
2. **Modern-modernlik ve modernleşme** nedir? Sizin için ne ifade ediyor?
3. Gelenek ve Modern kavramlarını karşılaştırdığımızda bir gerilimden söz etmek mümkün müdür?
4. Sizce Modern bir toplum muyuz? Evet/Hayır ise nedenlerini açıklar mısınız?

Görüşmenin yapıldığı ortam hakkındaki görüş:

Görüşmenin güven verici olup olmadığı ve değilse nedenleri: